

3.7.2018

EOAK/1353/2018

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Maija Sakslin

Esittelijä: Esittelijä Riikka Jackson

**EDUSKUNNAN OIKEUSASIAMIEHEN TARKASTUS
NUORTEN YSTÄVÄT –PALVELUT OY:N KOULUKOTI POHJOLAKOTIIN
17.-18.4.2018**

Sisällys

1. YLEISTÄ.....	1
1.1. Perusteet tarkastukselle	1
1.2. Pohjolakoti.....	2
1.3. Tarkastuksen yhteydessä pyydetty aineisto	3
1.4. Lasten kuuleminen	3
1.5. Pohjolakodin kuuleminen.....	3
1.6. Vastatoimien kielto	4
1.7. Tilat	4
1.8. Esteettömyys	5
1.9. Pohjolan koulu ja jatko-opintomahdollisuudet	5
2. LASTEN KOKEMUKSIA POHJOLAKODISTA	5
2.1. Lasten sosiaalinen elämä	5
2.2. Liikkuminen	6
2.3. Yksityisyyden suoja.....	7
2.4. Työntekijöiden käyttäytyminen.....	7
2.5. Kirjalliset tehtävät	8
2.6. Lapsen omaisuuden haltuunotto ja käyttövarojen käyttäminen.....	9
2.7. Muut säännöt ja käytännöt	10
2.8. Tarkastuksella esille tuotuja sääntöjä ja käytäntöjä, jotka muistuttavat tai ovat lastensuojelulaissa tarkoitettua (päätöksentekoa edellyttävää) rajoittamista	10
2.9. Muu epäasiallinen lasten kohtelu ja puutteet hoivassa ja huolenpidossa	11
3. POHJOLAKODIN JOHTAJAN SELVITYS EDELLÄ ESITETTYIHIN LASTEN KOKEMUKSIIN POHJOLAKODISTA	11
4. POHJOLAKOTIA KOSKEVA AIKAISEMPI VIRANOMAISVALVONTA.....	23
4.1. Pohjois-Suomen aluehallintoviraston päätös 4.10.2017	23
4.2. Pohjois-Suomen aluehallintoviraston päätös 24.11.2017	23
4.3. Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintoviraston päätös 24.11.2017	24
4.4. Pohjois-Suomen aluehallintoviraston päätös 4.1.2018.....	24
4.5. Pohjois-Suomen aluehallintoviraston ohjauskirje 30.11.2012	25
4.6. Apulaisoikeusasiamies Maija Sakslinin päätös 20.8.2013.....	25
4.7. Apulaisoikeusasiamies Maija Sakslinin päätös 28.2.2018.....	25
4.8. Yhteenveto valvontaviranomaisten ratkaisuista	26
5. RAJOITUSTOIMENPITEET	26
5.1. Yleistä.....	26
5.2. Rajoittamista vai kasvatusta.....	27

5.3. Rajoituspäätökset Pohjolakodissa.....	28
5.4. Yhteydenpidon rajoittaminen.....	29
5.5. Aineiden ja esineiden haltuunotto.....	31
5.6. Henkilönkatsastus ja henkilöntarkastus.....	33
5.7. Lapsen postin ja huoneen tarkastus.....	34
5.8. Kiinnipitäminen.....	35
5.9. Liikkumisvapauden rajoittaminen.....	40
5.10. Eristäminen.....	43
5.11. Erityinen huolenpito.....	49
5.12. Tehtävien tekotapa.....	50
5.13. Joukkorangaistukset.....	52
6. PÄÄSY OIKEUKSIIN.....	52
6.1. Päätösten tiedoksianto.....	52
6.2. Lapsen ja sosiaalityöntekijän väliset tapaamiset.....	54
6.3. Lapsen oikeus ilmaista mielipiteensä.....	55
6.4. Pohjolakodin säännöt ja niiden vaikutus lasten arkeen ja itsenäistymiseen.....	56
6.5. Työntekijöiden käyttäytyminen.....	59
6.6. Terveystenhoito.....	60
6.7. Vahinkojen korvaaminen.....	62
6.8. Käyttövarat.....	63
6.9. Karkumatkat.....	64
7. PERUS- JA IHMISOIKEUSSÄÄNNÖKSET JA RAJOITUSTOIMENPITEET.....	65
8. MUITA ASIOITA.....	67
8.1. Keskustelu Pohjolakodin johtajan kanssa.....	67
8.2. Loppukeskustelu Pohjolakodin sosiaalityöntekijän kanssa.....	68
8.3. Kokemusasiantuntijan arvio tarkastuksesta.....	68
8.4. Koivulehto-yksikön menettely ensimmäisenä tarkastuspäivänä.....	68
8.5. Koivulehto-yksikön menettely asiakirjapyyntöön liittyen.....	70
8.6. Laillisuusvalvojen päätösten noudattaminen.....	71
8.7. Oikeusasiamiehen tiedonsaantioikeus.....	71
8.8. Pohjolakodin valvonta.....	71
9. TOIMENPITEET.....	72
9.1. Oikeus opetukseen.....	72
9.2. Lasten kokemukset.....	73
9.3. Rajoituspäätökset.....	73
9.4. Yhteydenpidon rajoittaminen.....	73
9.5. Aineiden ja esineiden haltuunotto.....	74

9.6. Henkilönkatsastus ja -tarkastus	74
9.7. Lapsen postin ja huoneen tarkastaminen	74
9.8. Kiinnipitäminen	74
9.9. Liikkumisvapauden rajoittaminen.....	75
9.10. Eristäminen	75
9.11. Erityinen huolenpito.....	76
9.12. Tehtävien tekotapa ja joukkorangaistukset	76
9.13. Päätösten tiedoksianto	76
9.14. Lapsen ja sosiaalityöntekijän väliset tapaamiset.....	77
9.15. Lapsen oikeus ilmaista mielipiteensä.....	77
9.16. Pohjolakodin säännöt ja niiden vaikutus lapsen arkeen.....	77
9.17. Työntekijöiden käyttäytyminen.....	78
9.18. Terveystenhoito.....	78
9.19. Vahinkojen korvaaminen ja lapsen käyttövarat.....	78
9.20. Karkumatkat.....	78
9.21. Oikeusasiamiehen tiedonsaantioikeus ja laillisuusvalvonta.....	79
10. OMAT ALOITTEET	79
11. TIEDOKSI	79

Pöytäkirja Pohjolakoti 3.7.2018

Diaarinumero: EOAK/1353/2018

Aika: 17.4.2018 ja 18.4.2018

Paikka: Nuorten Ystävät -palvelut Oy:n koulukoti Pohjolakoti, Muhos
Yksiköt: Salorinne (EHO), Toukola, Kuusela, Koivulehto

Läsnä: Oikeusasiamiehen kansliasta:

Esittelijäneuvos Tapio Rätty
Esittelijä Riikka Jackson

Ulkopuolinen asiantuntija:

Kokemusasiantuntija Sami Isoniemi (17.4.2018)

Tarkastuskohteesta:

Palvelupäällikkö - - -
Johtaja - - -
Sosiaalityöntekijä - - -

1. YLEISTÄ

1.1. Perusteet tarkastukselle

Tarkastus tehtiin apulaisoikeusasiamies Maija Sakslinin määräyksestä ja se tehtiin ennalta ilmoittamatta. Oikeusasiamiehen toimivalta ennalta ilmoittamattomaan tarkastukseen selvitettiin palvelupäällikölle, jonka kanssa keskusteltiin ensimmäiseksi tarkastuksen alkaessa.

Perustuslain 109 §:n mukaan oikeusasiamiehen tulee valvoa, että tuomioistuimet ja muut viranomaiset sekä virkamiehet, julkisyhteisön työntekijät ja muutkin julkista tehtävää hoitaessaan noudattavat lakia ja täyttävät velvollisuutensa. Tehtäväänsä hoitaessaan oikeusasiamies valvoo perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutumista.

Eduskunnan oikeusasiamiehellä on perustuslain 111 §:n mukaan oikeus saada salassa pidettäviä tietoja laillisuusvalvonnan kohteilta. Viranomaisen tai muun valvottavan on asianmukaisesti annettava totuudenmukaisesti kaikki asiaan vaikuttavat tiedot ja selvitykset.

Oikeusasiamiehestä annetun lain mukaan oikeusasiamies toimittaa tarpeen mukaan tarkastuksia perehtyäksään laillisuusvalvontaansa kuuluviin asioihin. Erityisesti hänen on toimitettava tarkastuksia vankiloissa ja muissa suljetuissa laitoksissa valvoakseen niihin sijoitettujen henkilöiden kohtelua.

Tarkastuksen yhteydessä oikeusasiamiehellä ja hänen määräämällään eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian virkamiehellä on oikeus päästä valvottavan kaikkiin tiloihin ja tietojärjestelmiin sekä oikeus keskustella luottamuksellisesti tarkastuskohteen henkilökunnan sekä siellä palvelevien tai sinne sijoitettujen henkilöiden kanssa.

Eduskunnan oikeusasiamies on nimetty YK:n kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastaisen yleissopimuksen valinnaisen pöytäkirjan (OP-CAT, Optional Protocol of the UN Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment) tarkoittamaksi kansalliseksi valvontaelimeksi. Tässä ominaisuudessa oikeusasiamies tekee tarkastuksia kaikkiin niihin paikkoihin, joissa pidetään tai voidaan pitää vapautensa menettäneitä. Tehtävä mahdollistaa ulkopuolisten asiantuntijoiden käyttämisen tarkastuksilla.

Pääpaino tehtävässä on ennalta ehkäistä vapautensa menettäneiden huonoa kohtelua mm. antamalla viranomaisille suosituksia, joiden tarkoituksena on parantaa vapautensa menettäneiden henkilöiden kohtelua ja oloja. Oikeusasiamies raportoi kansallisena valvontaelimenä havainnoistaan vuosittain eduskunnalle, suljettujen laitosten toiminnosta vastaaville viranomaisille sekä YK:n kidutuksen vastaiselle alakomitealle (SPT, Subcommittee for the Prevention of Torture).

Pöytäkirjassa vapaudenmenetyksellä tarkoitetaan kaikenlaista säilöönottoa, vangitsemista tai henkilön asettamista julkisen tai yksityisen valvonnan alaiseksi lainkäyttö-, hallinto- tai muun viranomaisen määräyksen nojalla tai viranomaisen kehotuksesta, suostumuksella tai myötävaikutuksella ilman mahdollisuutta vapautua omasta tahdostaan. Edellä todettuun sisältyy myös lastensuojelulain perusteella laitoksiin sijoitetut huostaanotetut lapset. (HE 182/2012 vp)

Tarkastuksen tarkoituksena oli tutustua lastenkodin tiloihin ja toimintatapoihin sekä arvioida lasten perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista. Tarkastuksella arvioitiin erityisesti lastensuojelulain tarkoittamien rajoitustoimenpiteiden käyttöä ja lasten kohtelua. Tarkastuksella kiinnitettiin huomiota myös lapsen oikeuteen keskustella luottamuksellisesti sosiaalityöntekijänsä kanssa sekä lapsen terveydenhuollon järjestämiseen.

Tämä pöytäkirja perustuu pääasiallisesti tarkastuksella havaittuihin ja kuultuihin seikkoihin. Lisäksi pöytäkirjaan on otettu selvitystä eri valvontaviranomaisten aiemmista Pohjolakotia koskevista päätöksistä.

Tarkastus käsitti vain yllä mainitut yksiköt Salorinteen (erityisen huolenpidon puoli), Kuuselan, Toukolan ja Koivulehdon. Tarkastuksella ei ehditty tarkastamaan muita Pohjolakodin yksiköitä.

1.2. Pohjolakoti

Pohjolakoti on yksityinen Nuorten Ystävät Ry:n omistama koulukoti. Koulukodit ovat vaativan sijaishuollon ja erityisen tuen perusopetuksen valtakunnallisia palveluntuottajia.

Koulukodit ovat erikoistuneet tuottamaan palvelua, jossa sijaishuolto ja erityisopetus muodostavat kuntouttavan kokonaisuuden. Palvelun keskeisenä sisältönä on lapsen kehitystason ja tarpeiden mukainen kasvatusta ja ohjausta, erityisopetus, terveen psyykkisen kasvun tuki, perhetyö ja tarpeen mukaan mm. päihdetyö.

Koulukodit järjestävät erityisen huolenpidon palvelua, jolla lastensuojelulain mukaan voidaan turvata kaikkein vaikeimmissa elämäntilanteissa olevien ja haastavimmin oireilevien lasten ja nuorten hoito, huolenpito ja opetus.

Koulukoti Pohjolakotiin kuuluu Pohjolan koulu, perhekoti Karhula, sijaishuollon yksiköt Kuusela ja Salorinne, sijaishuollon erityisyksiköt Koivulehto ja Toukola sekä kriisi- ja EHO-yksikkö Salorinne.

Sijoitettuja lapsia on yhteensä 35. Sijoitetut lapset ovat yli 13-vuotiaita. Lapset ovat kaikki huostaanotettuja tai kiireellisesti sijoitettuja.

1.3. Tarkastuksen yhteydessä pyydetty aineisto

Sijoitetut lapset ja sijoitusperusteet
 Lasten sosiaalityöntekijöiden yhteystiedot
 Koontiraportti lastensuojelulain mukaisista rajoituksista yksikössä vuodelta 2017.
 Tehdyt rajoituspäätökset maaliskuulta 2018
 Viimeisimmät palotarkastuspöytäkirjat
 Lapsen tekemä epäkohtailmoitus Pohjolakodille
 Henkilöstöluettelo
 Useiden eri lasten päivittäiskirjauksia sekä rajoituspäätöksiä
 Eristämisestä syntynyt videotallenne

1.4. Lasten kuuleminen

Tarkastuksella ehdittiin keskustella henkilökohtaisesti 12 lapsen kanssa. Tarkastuksen jälkeen keskusteltiin vielä puhelimitse kahden lapsen kanssa. Lasten kuulemisesta laadittiin erillinen salassa pidettävä kuulemismuistio.

Lapset kertoivat omakohtaisesti omasta huostaanotostaan, yksikköjen käytännöistä ja sijais-
 huollon järjestämisestä. Lasten kuuleminen toteutettiin siten, etteivät lapset voineet etukäteen
 tietää, mitä heiltä kysytään elämästä Pohjolakodissa ja heidän asumisestaan yksiköissä. Lapset
 eivät tieneet siitä, mitä toiset lapset olivat tarkastajille kertoneet, eivätkä siten olleet voineet
 valmistautua etukäteen omaan kuulemistilaisuuteensa.

Ensimmäisenä päivänä lasten kanssa keskusteltiin lasten omissa huoneissa heidän yksiköis-
 sään. Toisena päivänä lasten kanssa keskusteltiin koulupäivän aikana koulun tiloissa. Ensim-
 mäisenä päivänä kuultiin tarkastushetkellä yksiköissä paikalla olleita lapsia. Toisena päivänä
 koulussa lapsia kuultaessa opettaja oli ilmoittanut lapsille yleisesti tarkastajien paikalla olemi-
 sesta ja kaikki halukkaat lapset saivat tulla keskustelemaan tarkastajien kanssa.

1.5. Pohjolakodin kuuleminen

Tarkastuksen aluksi keskusteltiin palvelupäällikön kanssa Pohjolakodin toimistotiloissa. Palve-
 lupäällikön kanssa keskusteltiin oikeusasiamiehen toimivallasta, tarkastuksen käytännön järjes-
 telyistä (lasten kuulemisen ensisijaisuudesta) ja selvitettiin, onko yksiköissä paikalla lapsia kou-
 lupäivän aikana. Palvelupäällikkö ilmoitti tarkastuksesta laitoksen johtajalle sekä sosiaalityönte-
 kijälle. Palvelupäällikön kanssa keskusteltiin yleisesti myös ruokailun ajan, minkä jälkeen siirryt-
 tiin Salorinteen erityisen huolenpidon yksikköön, missä lapset olivat koulupäivän aikaan pai-
 kalla.

Yksiköissä vieraillessa keskusteltiin lyhyesti myös paikalla olevien työntekijöiden kanssa. Tou-
 kola yksikössä ensin keskusteltiin vastaavan ohjaajan kanssa lyhyesti ennen lasten kuulemista.
 Lasten kuulemisten jälkeen keskusteltiin Toukolassa paikalla olevien työntekijöiden kanssa,
 jotka toivat ilmi, että henkilöstössä oli viime aikoina tapahtunut muutoksia ja osa Toukolassa
 aiemmin työskennelleistä henkilöistä oli viime kesänä siirtynyt työskentelemään Koivulehto yk-
 sikköön. Toinen paikalla ollut työntekijä oli työskennellyt Toukolassa vasta lyhyen ajan. Työnte-
 kijät toivat esille pysyvän henkilöstön palkkaamisen haasteena olevan se, että palkka on liian

pieni suhteessa työn vaativuuteen. Työntekijät korostivat, että työ Toukolaan sijoitettujen lasten kanssa on lasten yksilölliset olosuhteet ja haasteet huomioon ottaen erittäin vaativaa.

Salorinteen erityisen huolenpidon yksikössä keskusteltiin yksikön vastaavan ohjaajan kanssa samalla, kun tarkasteltiin lasten omissa kansioissa toimistossa olevia asiakirjoja. Keskusteltiin muun muassa siitä, että yksikössä työskentelee tällä hetkellä vain miehiä, vaikka suurin osa asiakkaista ovat tyttöjä. Vastaava ohjaaja kertoi tilanteen parantuvan, kun yksikköön rekrytoitu uusi työntekijä, joka on nainen, aloittaa työt. Vastaavan ohjaajan mukaan Salorinteen toiselta puolelta on mahdollisuus saada paikalle naistyöntekijöitä tarvittaessa. Tuotiin esille henkilökunnalle, että heillä on mahdollisuus ottaa yhteyttä oikeusasiamieheen, mikäli he havaitsevat laitoksen toiminnassa puutteita suhteessa laitoksen johtoon.

Kuuselassa keskusteltiin kahden paikalla olleen työntekijän kanssa. Koivulehto yksikössä paikalla olleet työntekijät esittelivät yksikön tiloja tarkastajille. Samalla keskusteltiin lyhyesti yksikön käytännöistä.

Ensimmäisenä tarkastuspäivänä keskusteltiin laitoksen johtajan kanssa (jäljempänä 8.1.). Tarkastuksen päätteeksi keskusteltiin laitoksen sosiaalityöntekijän kanssa tehdyistä havainnoista (jäljempänä 8.2.).

Tarkastuksen jälkeen Pohjolakodille lähetettiin kommentoitavaksi pöytäkirjan kohta 2, joka koski lasten esittämiä näkemyksiä ja heidän kokemuksiaan Pohjolakodista. Pohjolakodin johtaja antoi selvityksen, jossa esitetään Pohjolakodin näkemykset lasten esille tuomiin asioihin.

Tarkastuksen jälkeen oikeusasiamiehen kanslian virkamiehet ovat lisäksi olleet yhteydessä puhelimitse sosiaalityöntekijään. Sosiaalityöntekijää on muun muassa pyydetty toimittamaan tarkastukseen liittyviä asiakirjoja sekä hänen kanssaan on keskusteltu myös yksittäisten lasten sijaishuollon järjestämiseen liittyvistä kiireellisesti hoidettavista asioista.

1.6. Vastatoimien kieltö

Lapsia kuultaessa lapsille ilmoitettiin, että he voivat ottaa yhteyttä tarkastajiin, mikäli heihin kohdistetaan ”kostotoimia” tarkastuksen johdosta, tai jos heihin kohdistetaan muita toimia, jotka vaikeuttavat heidän tilannettaan Pohjolakodissa.

Lapsille myös ilmoitettiin, että he voivat olla yhteydessä tarkastajiin myös muissa heidän sijaishuollon järjestämiseen liittyvissä asioissa.

Lapsille annettiin oikeusasiamiehen esittelyvihkonen ”Voiko oikeusasiamies auttaa” sekä tarkastukseen osallistuneiden esittelijöiden yhteystiedot (sähköpostiosoite ja puhelinnumero). Muutamat lapset ovat olleet yhteydessä tarkastajiin tarkastuksen jälkeen.

Henkilökuntaa muistutettiin negatiivisten vastatoimien kiellosta.

1.7. Tilat

Pohjolakodin eri yksiköt sijaitsevat toisistaan erillään siten, että matkaa yksiköiden välillä on useita satoja metrejä. Jokaisessa yksikössä on oma keittiö, missä valmistetaan iltaruoka sekä aamu- ja iltapalat. Lapsilla on ns. köksä-vuorot, jolloin he valmistavat ruuan koko yksikölle kukin vuorollaan.

Jokaisella lapsella on oma huone. WC- ja suihkutilat ovat yhteisiä.

Pohjolakodin alueella on myös ruokala, jossa tarjotaan koululounas.

Lapsen vanhemmat ja sukulaiset saavat vieraillla Pohjolakodissa ennalta sovitusti. Esimerkiksi Salorinteellä on vieraille erilliset tilat.

Lasten laitoksen ulkopuoliset kaverit eivät voi vieraillla laitoksessa.

1.8. Esteettömyys

Pääsy eri rakennuksiin ei ole mahdollista pyörätuolin käyttäjälle ainakaan ilman toisen henkilön apua.

1.9. Pohjolan koulu ja jatko-opintomahdollisuudet

Pohjolan koulussa järjestetään perusopetusta sekä perusopetuksen lisäopetusta (10 lk). Koulua ei ehditty tarkastuksella tarkastaa.

Kuultujen lasten kokemukset koulusta ja sen opettajista olivat pääsääntöisesti positiivisia: ”hyvät ja reilut opet”. Monet lapset toivat esille, että koulussa heidän olemisensa on ”rennompaa” ja he saavat keskustella kahden kesken ja viettää välitunneilla aikaa eri yksiköihin sijoitettujen kave-reidensa kanssa.

Toisen asteen opintojen osalta ilmeni, ettei ainakaan kaikilla peruskoulun jo suorittaneilla lapsilla ollut mahdollisuutta jatkaa opintoja esimerkiksi ammattikoulussa Pohjolakodin sijoituksen alkamisen jälkeen, vaikka he olisivat sitä halunneet.

Lapsilla on oikeus saada opetusta tai koulutusta joko laitoksen sisällä tai sen ulkopuolella. Lapsen oikeus opetukseen ei lakkaa, vaikka lapsi olisikin lastensuojelullisena toimenpiteenä sijoitettu kodin ulkopuolelle. Sijoitettujen lasten koulutuksen tulisi olla saman tasoista muiden lasten kanssa. Sijoitetuilla lapsilla tulee olla yhdenvertainen mahdollisuus osallistua opetukseen ja esimerkiksi jatkaa opintoja lukiossa tai hankkia itselleen ammatti ammattikoulua käymällä peruskoulun suorittamisen jälkeen.

2. LASTEN KOKEMUKSIA POHJOLAKODISTA

Pohjolakotiin sijoitetut lapset kertoivat laajasti ja omakohtaisesti kokemuksistaan Pohjolakodissa. Kaikki lapset olivat olleet aikaisemmin sijoitettuina toisiin lastensuojelulaitoksiin ja kertomuksissaan he myös vertasivat Pohjolakotia ja sen sääntöjä ja kasvatukseen keinoja aikaisempien sijoituspaikkojensa sääntöihin ja kasvatukseen keinoihin. Kertomuksissaan lapset vertasivat myös Pohjolakodin eri yksiköitä ja toivat esille yksikköjen erilaisia käytäntöjä. Lasten kuulemisten perusteella eri yksiköiden välillä on huomattaviakin eroja säännöissä ja toimintakulttuurissa. Kuitenkin seuraavassa lasten kertomuksia käsitellään lasten suojaamiseksi kokonaisuutena ja pääsääntöisesti siten, ettei siinä erotella nimeltä eri yksiköitä.

2.1. Lasten sosiaalinen elämä

Lapset kertoivat yleisesti olevansa laitoksessa yksinäisiä ja kokivat, ettei heillä ole siellä mitään tekemistä. Lasten mukaan heillä ei ole oikeastaan harrastuksia lukuun ottamatta koulukodin

omia sählyvuoroja/liikuntakerhoa muutaman kerran viikossa. Osa lapsista on pyytänyt harrastuksia, mutta pyyntöihin ei ole reagoitu tai vastauksena on ollut ”katsellaan”. Eräs lapsi totesi tarkastajille keskustelun päätteeksi ”oli kivaa jutella jollekin”.

Lapset kertoivat, etteivät he uskalla kertoa omista vaikeista asioistaan ohjaajille, muun muassa koska ne kirjataan ja kirjauksia saatetaan käyttää heitä vastaan. Eräs lapsista kertoi, ettei uskalla kertoa ohjaajille asioistaan, koska pelkää heidän alkavan vihata lasta. Osa lapsista kertoi, ettei koulukodissa saa nauraa, koska ohjaajien mielestä se on huonoa käytöstä.

Lapset kertoivat saattavansa olla koulupäivän aikana iloisia ja vapautuneita, mutta että mieliala muuttuu välittömästi huonoksi, kun lapsi palaa yksikköön. Lapset kertoivat, ettei kaikissa yksiköissä saa puhua ollenkaan kahden kesken toisten lasten kanssa. Osa yksiköistä oli jaettu kahden osaan. Samassa yksikössä eri puolilla olevat lapset kertoivat pyytäneensä lupaa viettää aikaa yhdessä, mutta lupaa ei yleensä saatu.

Osa lapsista oli siinä käsityksessä, että yleisissä tiloissa ei voi esittää omia mielipiteitään, koska siitä voi joutua menemään omaan huoneeseen. Osa koki, ettei heidän mielipiteitään kysytä koskaan.

Lasten huoneet, joissa tarkastajat kävivät, olivat pelkistettyjä, eikä useimmissa yksiköissä lapsilla saanut olla omassa huoneessa televisiota tai pelikonsoleita (poikkeuksena Kuusela). Lapsilla ei juurikaan ollut muita henkilökohtaisia tavaroita huoneissaan kuin vaatteet.

Lapset kertoivat siitä, että Pohjolakodissa ei saa koskea fyysisesti toisiin lapsiin (mukaan lukien halaaminen ja muu positiivinen kanssakäyminen). Lapset kertoivat, että he eivät pysty esittämään vapaasti positiivisia tai negatiivisia tunteitaan.

Useat lapset kertoivat siitä, ettei Pohjolakodissa kaikissa yksiköissä saa nukkua päiväunia. Osalla lapsista päiväunista kiinnijääminen on johtanut siihen, että lapsen sänky on poistettu lapsen huoneesta. Sängyn on saanut takaisin vasta illalla. Päiväunista voi saada rangaistuksena myös aikaistetun huoneeseen menon. Toisaalta toisissa yksiköissä päiväunien nukkuminen sallittiin.

Lapset kertoivat, että ohjaajat ovat eräessä yksikössä päättäneet, ettei yksikössä syödä ollenkaan vaaleata leipää tai juoda mehua. Lapset eivät myöskään enää pääse mukaan ruokaostoksille, eivätkä saa vaikuttaa siihen, mitä ostetaan. Keittiövuorolaisen tekemät ruokalihat usein ”laitetaan uusiksi”, kun ohjaajille ei kelpaa ehdotetut lasten toivomat ruuat. Lisäksi lapset kertoivat, että mikäli lapsi ei ota tarpeeksi ruokaa ohjaajan mielestä, saattaa ohjaaja annostella ruuan lapselle. Ruuan syömättä jättäminen johti rangaistukseen.

2.2. Liikkuminen

Lasten liikkumista on heidän kertomansa mukaan pääsääntöisesti rajoitettu siten, että ulkona liikkuminen tapahtui ”lenkeillä”, jotka ovat yksilöllisesti ja tilanteesta riippuen 15-60 minuutin pituisia. Lapset kokivat ulkoilujan liian lyhyeksi ja olisivat halunneet käydä vähintään ”kylillä Mühöksellä”. Lyhyen lenkin aikana ei kuitenkaan ehtinyt käymään missään ja muutamat kertoivat jättävänsä käymättä lenkillä, mikäli heillä on vain 15 minuutin lenkkioikeus. Eräs lapsi ilmoitti, ettei ole neljään kuukauteen liikkunut ulkona muuta kuin koulumatkat.

”Lenkkioikeus” saatettiin lasten kertoman mukaan toisinaan poistaa, mikäli lapsi on tehnyt jotain ohjaajien mielestä väärää. Tällöin lapsella ei siis ollut ollenkaan oikeutta ulkoilla itsenäisesti.

Eräs lapsi kertoi, että häneltä on kerran poistettu lenkit viikon ajaksi. Lapset kertoivat myös, että ”lenkkioikeutta” saattoi ansaita lisää siten, että jos lenkit sujuvat hyvin ja lapsi muutoinkin käyttäytyy hyvin, hän saa 30 minuutin tai 45 minuutin tai tunnin lenkit.

Joissakin yksiköissä lasten ulkoilu saattoi tapahtua ainoastaan laitusrakennuksen läheisyydessä. Osalla lapsista ei ollut ”lenkkioikeutta” ollenkaan, eivätkä he päässeet minnekään ilman ohjaajan läsnäoloa, vaikka lasten mukaan heillä ”ei ole lvr päällä”. Osa lapsista ihmetteli, miten on mahdollista, ettei pääse ulos, vaikka ei ole tehty päätöstä liikkumisvapauden rajoittamisesta.

Lapset kertoivat, ettei kotilomille ole välttämättä päässyt, vaikka ei ole ollut yhteydenpidon (ypr) rajoittamista. Eräs lapsi kertoi olleensa ilman yön yli kestäviä kotilomia reilusti yli puoli vuotta.

Useat lapset luonnehtivat Pohjolakodin olevan ”kuin vankila”.

2.3. Yksityisyyden suoja

Lapset kokivat, että erityisesti henkilöntarkastuksissa ei huomioida heidän yksityisyytensä ja intymiteettinsä suojaa. Lapset eivät ymmärtäneet, miksi heidän täytyy riisuutua ohjaajien edessä alastomaksi saakka. Riisuttamisesta kertoivat niin tytöt kuin pojatkin.

Osa lapsista kertoi saavansa riisuttamisen aikana suojakseen pyyhkeen, osa kertoi saaneensa sen vasta sen jälkeen, kun oli ensin seisonut ohjaajan edessä alasti ohjaajan näennäisesti pitäessä pyyhettä lapsen vartalon edessä. Useimmat riisuttamisen kokeneet kertoivat ohjaajan tosiasiassa nähneen lapsen kokonaan alasti. Osa lapsista kertoi myös siitä, että riisuttamisen yhteydessä saatetaan tarkistaa hiukset haromalla niitä sormilla. Kaikki riisuttamisen kokeneet lapset pitivät menettelyä nöyryyttävänä ja ihmisoikeuksiaan loukkaavana.

Lapset toivat esille, ettei yksiköiden säännöissä ole otettu huomioon lapsen sukupuolen merkitystä, heidän mahdollisia kulttuurisia ominaisuuksiaan tai yksityisyyden suojaa. Lapset kertoivat muun muassa, että joissakin yksiköissä joutuu erikseen pyytämään kuukautissuojia miespuolisilta työntekijöiltä. Lasten mielestä ohjaajat eivät huomioi heidän kulttuuritaustaansa tai uskonnollisia tapojaan, erityisesti kiinnipito- ja henkilöntarkastustilanteissa.

Lapset kertoivat tilanteista, joissa lapsi oli ensin joutunut kiinnipitoon ja siitä suoraan Pohjolakodin kaikkien yksiköiden käyttämään eristämistilaan Toukolan yksikköön. Tällöin on ollut tilanteita, joissa useampi ohjaaja on pitänyt lasta paikoillaan sillä aikaa, kun yksi ohjaaja ottaa lapsen päällä olevat vaatteet pois ja laittaa ”eristykseen sopivat” vaatteet lapsen päälle. Lapset pitivät kyseistä menettelyä erityisen nöyryyttävänä.

2.4. Työntekijöiden käyttäytyminen

Osa lapsista koki, että jotkut Pohjolakodin ohjaajista provosoivat ja hännäävät tahallaan lasta pyrkien saamaan lapsen menettämään malttinsa. Lapset kertoivat ohjaajista jotka piikittelevät, ovat ylimielisiä ja pilkkaavat lasta. Toisaalta vaikka lapset ymmärsivät, että kysymys saattoi olla huumorista, meni tilanne lapsen mielestä usein ”yli”. Lasten mielestä aikuisten pitäisi paremmin pystyä lukemaan lasta ja tilannetta siten, ettei lapselle aiheudu huumoriksi tarkoitetuista sanoista pahaa mieltä. Lapset kertoivat, että ohjaajat saattavat olla ilkeitä eivätkä he ole oikeudenmukaisia. Useat lapset kokivat, etteivät he voi luottaa ohjaajiin.

Lapset kertoivat toisaalta myös joistakin hyvistä ohjaajista, joilla on tiukat säännöt, mutta jotka ovat oikeudenmukaisia ja reiluja. Lasten kertoman mukaan erään yksikön henkilökunnassa tapahtuneiden muutosten johdosta useimmat hyvistä ohjaajista olivat siirtyneet muualle tai olivat esimerkiksi pitkällä sairauslomalla. Toisaalta eräässä yksikössä koettiin, että henkilökunnassa tapahtuneet muutokset olivat parantaneet yksikön tilannetta ja ilmapiiriä.

Lapset kertoivat, että ohjaajat ovat uhkailleet lapsia (niskuroinnin tai sääntöjen noudattamatta jättämisen takia) lomien menettämällä, lenkkien lyhentämällä, aikaistetulla huoneeseen menolla, puhelimen ja muiden tavaroiden pois ottamisella (mm. radio ja päiväkirja), käyttisreissujen poistamisella ja liikkumisvapauden ja yhteydenpidon rajoittamisella (lvr- ja ypr-päätöksillä). Lasten mukaan ohjaajat ovat saattaneet myös uhata, että lapsen sijoitus yksikössä pitenee.

Lasten mielestä ohjaajien tulisi noudattaa samoja käyttäytymissääntöjä, kuin mitä lapsilta odotetaan, kuten esimerkiksi riisua kengät jalasta yksikköön tullessa (lapset joutuvat siivoamaan jäljet) ja koputtaa huoneen oveen ennen huoneeseen sisälle astumista. Osa lapsista toi esille, että he toivoisivat ohjaajien noudattavan myös fyysistä koskettamista koskevaa sääntöä.

Sääntöjen osalta useat lapset kertoivat, että yksiköissä on kirjoitetut säännöt, mutta sen lisäksi ohjaajalla on ”omia sääntöjä”, jotka lasten mukaan muuttuvat jatkuvasti tai niistä ei edes kerrota etukäteen lapselle. Myöskään uudelle lapselle ei välttämättä kerrota yksikön säännöistä ja niiden tarkemmasta sisällöstä hänen saapuessaan yksikköön.

Lasten mukaan koulukodissa ei hoideta lasten asioita, vaan lapsia vain ”makuutetaan” koulukodissa.

2.5. Kirjalliset tehtävät

Suurin osa eri yksikköjen lapsista (lukuun ottamatta Kuusela ja Salorinnettä) kertoi joutuvansa tekemään kirjallisia tehtäviä esimerkiksi hatkareissustaan, kotilomien tapahtumista, tupakan polttamisesta tai huonosta käyttäytymisestä. Lapset kertoivat, että tehtävät tehdään omassa huoneessa tai mahdollisesti yksikön toimistossa riippuen yksiköstä. Tehtävää tehdään omassa huoneessa niin kauan, kunnes ohjaajat ovat tyytyväisiä lapsen antamiin vastauksiin.

Lapset kertoivat, että usein ohjaajat viivaavat yli lapsen kirjoittaman vastauksen, eivätkä usko lapsen kertovan totuutta. Tehtävän kirjoittaminen voi jatkua tuntikausia, eikä lapsi saa tänä aikana poistua huoneestaan. Lapset kertoivat, että heidän täytyy yleensä lopulta valehdella tai liioitella vastauksiaan päästäkseen pois tilanteesta. Ohjaajat ovat usein kommentoineet lopullista lapsen tuottamaa vastausta (joka lapsen mukaan on ollut valhe), että he ovat tienneet alun alkaen näin tapahtuneen.

Lasten mukaan vastauksia kirjoittaessa pitää ”nöyryyttää itseään”, jotta vastaus helpommin kelpaisi ohjaajille. Lasten mukaan ohjaajat pitkittävät kirjoitusprosessia ja yrittävät saada lapsen kyllästymään. Lasten kertoman mukaan omaa puhelinta ei saa haltuunsa ennen kuin tehtävä on suoritettu hyväksytysti, vaikka yksikössä muutoin olisi sääntöjen mukaan meneillään aika, jolloin omaa puhelinta saa käyttää.

Lapset pitivät tehtävien kirjoittamiseen liittyvää ohjaajien tapaa viivata yli vastauksia ja vaatia lasta kirjoittamaan vastauksia yhä uudelleen alistavana ja nöyryyttävänä.

Lasten mielestä heistä tehdyt kirjaukset eivät aina pitäneet paikkaansa tai olivat liioiteltuja, erityisesti liittyen tehtävien tekemiseen. Lapset ymmärsivät kirjausten merkityksen esimerkiksi

sille, minkä käsityksen lapsen oma sosiaalityöntekijä saa lapsen tilanteesta laitoksessa. Osa lapsista koki sosiaalityöntekijän saavan raporttien perusteella paikkansapitämätöntä tietoa, joilla on myöhemmin merkitystä heidän lomiinsa tai muuhun sijaishuollon järjestämiseen.

2.6. Lapsen omaisuuden haltuunotto ja käyttövarojen käyttäminen

Lapset kertoivat, että yleisesti lapsen saapuessa Pohjolakotiin hänen mukanaan tulevat tavarat otetaan ensin ohjaajien haltuun. Lasten mukaan usein ohjaajat käyvät läpi lapsen tavarat ilman lapsen läsnäoloa. Lasten mukaan he eivät saa ottaa kaikkia tavaroitaan omaan huoneeseensa, vaan ohjaajat päättävät, mitä tavaroita lapsi saa ja muut tavarat varastoidaan. Osa lapsista sivusi keskusteluissa sitä, että tavarat täytyy mahdollisesti ”ansaita” takaisin.

Lasten huoneet olivat tarkastushavaintojen perusteella pelkistettyjä, eikä henkilökohtaisia tavaroita näkynyt huoneissa juuri ollenkaan (lukuun ottamatta Kuuselaa). Kaikilla lapsilla ei ollut tietoa siitä, mitä tavaroita heillä mahdollisesti on varastossa. Eräs lapsi oli kertomansa mukaan useita kertoja pyytännyt päästä katsomaan varastossa olevia tavaroita, mutta hän ei ollut päässyt katsomaan niitä.

Muutammat lapset kertoivat epäilevänsä, että lapsen huoneessa oli käyty ”penkomassa” tavaroita sillä aikaa, kun lapsi on ollut koulussa. Lasten mukaan heille ei ole kerrottu etukäteen huoneen ratsaamisesta, eikä heille aina anneta tilaisuutta olla ratsausta tehtäessä paikalla.

Lapset kertoivat myös siitä, että ohjaajat yrittävät saada lapset ”vasikoimaan” toisistaan esimerkiksi siten, että lapsi ei saa omaa puhelintaan puhelinaikana ennen kuin kertoo, mitä tietää toisen Pohjolakodin lapsen teoista.

Lasten mukaan heillä ei saa olla itsellään hallussa omaa rahaa, vaan omat rahat säilytetään toimistossa lapsen lokerossa. Kenelläkään lapsella ei ollut tietoa siitä, onko käyttövaroista ja lapsen mahdollisista omista rahoista kirjanpitoa. Lapset eivät useimmissa yksiköissä saa käyttää käyttövaroja niihin asioihin, mitä itse haluaisivat ostaa. Vaaterahoja lapset eivät useinkaan kertomansa mukaan saa käyttää heille mieluisiin vaatteisiin, vaan ohjaajat päättävät tavaroiden läpikäymisen jälkeen mille vaatekappaleille lapsella on tarve. Lasten mukaan koskaan ei saa ostaa itse mitä haluaa, vaan kaikesta on sovittava etukäteen ohjaajien kanssa. Minkäänlainen ”heräteostosten” tekeminen ei ole mahdollista.

Lasten mukaan he saavat käyttövaransa perjantaisin, jolloin saa käyttää viisi euroa herkkujen ostamiseen kaupasta. Joissakin yksiköissä summa viikossa oli kymmenen euroa. Lapset kertoivat, että heidän pankkikorttinsa ovat laitoksen hallussa ja he saavat pankkikortin käyttöönsä vasta kaupan kassalla, jolloin ohjaaja ojentaa kortin lapselle PIN-koodin laittamista varten. Makсутapahtuman jälkeen lapsi ojentaa kortin takaisin ohjaajalle. Ohjaaja kerää itselleen myös kuitit. Kaupan kassalle ei lasten mukaan jää epäselväksi, että lapset ovat koulukodin lapsia. Lapset pitivät menettelyä nöyryyttävänä ja yksityisyytensä suojaa rikkovana sekä kokivat, että heidän ollessaan kassalla maksamassa ostoksiaan ”kaikki katsoo”.

Käyttövarojen käytön osalta lapset kertoivat, että ohjaajat ovat kieltäneet tiettyjen tuotteiden, kuten purkan ostamisen. Pohjolakodin toimittamat eräiden lasten asiakasasiakirjakirjaukset tulevat lasten kertomusta siitä, että joitakin tuotteita ei ole lupaa ostaa.

Joissakin yksiköissä lapset saivat kertomansa mukaan ostaa käyttövaroillaan pelkästään herkuja. Mikäli kyseisiä herkuja oli edelleen jäljellä sunnuntaina, joutuvat lapset antamaan syömättä jääneet herkut säilytykseen yksikön toimistoon klo. 20.00. Lasten mukaan kysymys oli

ohjaajien säännöstä, eikä herkkujen haltuun ottamisesta tehty päätöstä. Lapset saivat herkut takaisin seuraavana perjantaina.

2.7. Muut säännöt ja käytännöt

Osa lapsista kertoi, että yhteydenotot sosiaalityöntekijään oli estetty siten, ettei lapsi ole saanut pyydettyä soittaa omalle työntekijälleen. Lapselle oli ilmoitettu, että hän saa soittaa vasta, kun hän tekee, mitä on käsketty tehdä. Eräs lapsi kertoi tilanteesta, jossa hän oli pyytänyt saada keskustella oman sosiaalityöntekijänsä kanssa omassa huoneessaan, mutta yksikön ohjaajat olivat edellyttäneet keskustelun tapahtuvan yleisissä tiloissa ja ilmaisseet, ”ettei me kuunnella”.

Joissakin yksiköissä oli lasten mukaan käytössä ”eriytetty ruokaileminen”. Eriytetty ruokaileminen tarkoittaa sitä, että yksi lapsista rangaistuksena syö kaikki ruokailut yksin, ja tällöin muut lapset odottavat huoneissaan ilman omaa puhelinta, vaikka normaalisti heillä olisi tuohon aikaan oma puhelin käytössään. Lasten kertoman mukaan tällä menettelyllä pyritään luomaan ”yhteisön painetta”, että lapset käyttäytyisivät halutulla tavalla. ”Eriytetyt” voi lasten mukaan saada rangaistuksena mistä tahansa. ”Eriytetyt” kestävät yleensä useita päiviä.

Lisäksi yksiköissä lasten kertomusten mukaan estettiin lasten keskinäinen kanssakäyminen (kahdenkeskinen keskustelu), lapset eivät saaneet positiivisessakaan mielessä koskea toiseen lapseen, joskus käytettiin rangaistuksena kotikoulua ja myös kävi ilmi, että joidenkin lasten oikeutta keskustella kahden kesken oman sosiaalityöntekijänsä kanssa oli pyritty estämään.

Lapset myös kertoivat erään yksikön säännöstä, että mikäli he katsovat yksin televisiota yhteisissä tiloissa, ja poistuvat hetkeksi paikalta esimerkiksi vessaan, on televisio siksi aikaa sammutettava. Mikäli näin ei toimi, ei kukaan lapsi yksikössä saa katsoa televisiota enää sinä iltana.

Lasten mielestä oli epäoikeudenmukaista ja mielivaltaista, että toisissa yksiköissä oli erilaisia sääntöjä ja parempia oikeuksia ja vapauksia. Esimerkkinä tällaisesta oli muun muassa se, että ainakaan Koivulehdon yksikössä lapset eivät kertomansa mukaan koskaan saaneet ottaa omaa puhelintaan mukaan lähtiessään pois yksiköstä, kun taas esimerkiksi Kuuselan lapset saivat näin tehdä. Myös lasten lenkkioikeuksissa ja muissa liikkumisvapauteen liittyvissä säännöissä oli huomattavia eroja eri yksiköiden välillä.

Monet lapsista kokevansa, että ”tekee aina väärin”. Erään nuoren sanojen mukaan ”tääl nuoret vaan yrittää selviytyä, ne nielee vaan kaiken sen paskan olon ja on zombina omis huoneis”.

2.8. Tarkastuksella esille tuotuja sääntöjä ja käytäntöjä, jotka muistuttavat tai ovat lastensuojelulaissa tarkoitettua (päätöksentekoa edellyttävää) rajoittamista

- Huoneeseen menon aikaistaminen, jota käytettiin rangaistuksena muun muassa huonosta käytöksestä, kiroilusta, tupakoinnista, aamutoimista myöhästymisestä, puhelimen palauttamisen myöhästymisestä, päiväunien nukkumisesta ja ohjaajien määräysten noudattamatta jättämisestä. Aikaistettu huoneeseen meno voi olla yhden illan mittainen rangaistus tai se voi kestää monta päivää. Aikaistamisen saattoi saada myös ”tuplana”.
- Kirjallisten tehtävien tekemiseen liittyvä kielto poistua omasta huoneesta, kunnes tehtävä on suoritettu ohjaajien haluamalla tavalla
- Eriytetty syöminen ja siihen liittyvät joukkorangaistukset (”yksi lapsi on mokannut, muilta otetaan puhelin pois tietyksi ajaksi”)
- Pankkikorttien haltuunotto
- Käyttövarojen säännöstely ja säännöt liittyen niiden käyttämiseen

- Käyttövaroilla hankittujen tuotteiden haltuunotto (su klo. 20.00) ja säännöstely (mm. purkka)
- Lapsen omien rahojen haltuunotto ja niiden käytön säännöstely
- Lasten tosiasiallinen liikkumisvapauden rajoittaminen ilman päätöstä (lenkit 15-60 minuuttia), lenkkien peruuttaminen tai ulkoilu vain ohjaajan seurassa
- Liikkumisvapauden rajoittamisen aikana yhteydenpidon estäminen (kotilomien peruuntuminen ilman päätöstä)
- Kotikoulun järjestäminen rangaistuksena hatkaamisesta
- Lomien peruuntuminen "mokailun" johdosta
- Henkilöntarkastuksen aikainen riisuttaminen
- Mahdolliset huoneiden tarkastukset koulupäivän aikana ilman lapsen läsnäoloa
- Mahdollinen lapselle saapuneiden postien avaaminen ilman lapsen läsnäoloa
- Lapsen omien tavaroiden haltuunotto (varastoissa lasten tavaroita, joita lapsi saa nähdä)
- Tavaroiden haltuunotto rangaistuksena (radio/päiväkirja)

2.9. Muu epäasiallinen lasten kohtelu ja puutteet hoivassa ja huolenpidossa

- lapsilla ei ole harrastuksia
- joissakin yksiköissä lapset kokivat, ettei ollut mahdollista luoda luottamuksellista suhdetta yksikön aikuisiin
- lapset kokivat, etteivät he saa esittää omia mielipiteitään
- totaalinen positiivisen fyysisen kosketuksen kieltäminen lasten kesken (halaaminen)
- positiivisten ja negatiivisten tunteiden esittämisen kieltäminen (nauru, suuttuminen)
- erään yksikön säännöt olivat lasten mielestä mielivaltaisia, muuttuvia eikä niitä perusteltu lapsille
- päiväunien kieltäminen joissakin yksiköissä
- ruokailuun liittyvät säännöt
- kirjallisten tehtävien tekotapa
- lapsen kulttuurin ja uskonnon huomiotta jättäminen
- työntekijöiden käytös
- lasten painostaminen ja lahjominen vasikointiin
- lastensuojeluasiakkuuden paljastaminen kaupakäynneillä
- joukkorangaistukset
- lapsen ja hänen oman sosiaalityöntekijänsä välisen luottamuksellisten keskustelujen mahdollinen estäminen tai niiden vaikeuttaminen

3. POHJOLAKODIN JOHTAJAN SELVITYS EDELLÄ ESITETTYIHIN LASTEN KOKEMUKSIIN POHJOLAKODISTA

Pohjolakodille toimitettiin kommentoitavaksi edellinen kohta 2 lasten kokemuksia Pohjolakodissa. Alla olevan selvityksen on allekirjoittanut Pohjolakodin johtaja. Selvityksen liitteenä oli Koivulehto yksikön vastaavan ohjaajan antama selvitys. Alla oleva teksti on suoraan Pohjolakodin selvityksestä.

Lasten sosiaalinen elämä:

"Lapset kertoivat yleisesti olevansa laitoksessa yksinäisiä ja kokivat, ettei heillä ole mitään tekemistä."

Pohjolakotiin sijoitettavien lasten taustalla on usein vahvaa oireilua ja useita sijaishuoltoapaikkojen muutoksia. Lapset ovat olleet elämässään usein tilanteessa, jolloin aikuisten neuvottomuuden johdosta hänen elämänpiirinsä muuttuu ja lapsi on joutunut sopeutumaan uuteen ympäristöön. Moni lapsista on hylätty usein ja heidän kokemansa yksinäisyys on epäilemättä totta.

Sijaishuoltojaksot Pohjolakotiin ovat suhteellisen lyhytkestoisia ja sijoitettavien lasten keski-ikä on yli 16 vuotta. Lapset tulevat Pohjolakotiin pääasiassa Etelä-Suomesta, joten heidän sosiaaliset verkostonsa ovat muualla kuin Muhoksen lähiseudulla. Kun lasten vanhemmilla voi olla merkittäviä vanhemmuuteen liittyviä pulmia, tukiverkosto ei ole kaikilla kannatteleva ja turvallinen. Keskustelu lasten kokemista yksinäisyydestä ja paremman luottamussuhteen rakentamisen keinoista jatkuu edelleen yksiköiden kehittämisspäivillä.

Lasten esiin nostama tylsyys ja tekemisen puute on tiedostettu. Moni lapsi tulee Muhokselle isommalta paikkakunnalta, jossa liikkuminen ja "hengailu" on ollut vapaata tai vapaampaa; arkeen on voinut kuulua koulun käymättömyys, päihteet ja pienet rikokset tai isommat rikokset. Harvan lapsen arkeen ennen Pohjolakodille tuloa on kuulunut säännöllinen harrastaminen; kiinnostus harrastamiseen ylipäättään usein puuttuu. Nuoret voivat kokea myös Muhoksen harrastusmahdollisuudet tylsinä ja vaihtoehdot vähäisinä. Esimerkiksi jotkut pojat haluaisivat harrastaa tietokonepelejä imitoivaa laser-sotapelaamista. Monet lapsista tarvitsevat vahvaa aktivointia harrastamiseen, sillä harrastamiseen käytetty aika on monen lapsen kokemuksen mukaan arvokasta aikaa pois omalta puhelimelta.

Lasten harrastamiseen on Pohjolakodilla perinteisesti liitetty ajatus lapsen "arjen sujumisesta" ennen harrastuksen aloittamista. Arjen sujumisella on haluttu varmistua esimerkiksi siitä, että lapsi ei alkaisi harrastamisen yhteydessä käyttää lyhyeksi jäävän päihteettömyysjakson jälkeen uudelleen päihteitä. Sopivaa harrastamisen aloittamisen ajankohtaa on yksiköissä pohdittu nimenomaan nuoren kuntoutumisen vakauden näkökulmasta. Yksiköiden kanssa on kuitenkin käyty keskustelua siitä, että lapsen arjen ei tarvitse olla täysin vakautunut harrastamisen aloittamiseksi vaan harrastaminen on osa alkuvaiheenkin kuntoutumisprosessia. Näin erityisesti tilanteessa, jossa lapsi on itse kiinnostunut aloittamaan säännöllisen harrastamisen.

"Lapset kertoivat, etteivät he uskalla kertoa omista vaikeista asioistaan ohjaajille, muun muassa koska ne kirjataan ja kirjauksia saatetaan käyttää heitä vastaan."

Lastensuojelun työntekijöiltä edellytetty kirjaamisvelvollisuus ja toisaalta ohjaaja-lapsi –suhteessa käytävien, turvalliselta ja luontevilta tuntuvien keskusteluiden tarve voivat tuottaa yksikön arkeen ristiriitaa. Jotkut työntekijät haluavat kirjata työnsä tarkasti oikeusturvan takia tehden muistiinpanoja keskustelun aikana. Toisaalta piirre voi vaikuttaa lapsen haluun kertoa hänelle asioistaan.

Sijaishuollon arjessa on varmasti tilanteita, että työntekijän kyky lukea kokonaistilannetta ei ole onnistunut ja lapselle on tullut epäedullinen seuraamus kertomastaan asiasta. Tilanteesta on voinut lähteä rakentumaan pitkäaikainen luottamuspula.

"Osa lapsista kertoi, ettei koulukodissa saa nauraa, koska ohjaajien mielestä se on huonoa käytöstä. Lapset kertoivat, ettei kaikissa yksiköissä saa puhua ollenkaan kahden kesken toisten lasten kanssa."

Pohjolakodin yksiköissä on ollut tilanteita, joissa lasten nauramiseen on puututtu. Nämä ovat olleet tilanteita, joissa nauruun ja hihittelyyn on liittynyt esimerkiksi toisen pilkkaaminen tai ulkopuolisuuden tunteen tarkoituksellinen synnyttäminen. Lasten keskinäisissä suhteissa on asioita,

jotka eivät aina ole aikuisille näkyviä. Kiusaamiselle on nollatoleranssi ja siihen puututaan. Nauraminen ei luonnollisesti muutoin ole kielletty.

Kun aikuinen puuttuu lasten keskinäiseen supatteluun, tilanteeseen liittyy myös lapselle epäta-
vanomaista muuta käyttäytymistä. Tilanteeseen puuttumisen taustalla on syntynyt huoli turval-
lisuudesta.

"Osa yksiköistä oli jaettu kahteen osaan. Samassa yksikössä eri puolilla olevat lapset kertoivat pyytäneensä lupaa viettää aikaa yhdessä, mutta lupaa ei saatu."

Erityisyksiköt Koivulehto ja Toukola on jaettu kahteen osaan. Yksiköissä on sijoitettuna profiilil-
taan erilaisia lapsia, jotka voivat olla myös omassa kuntoutumisprosessissaan erilaisissa vai-
heissa. Nämä teemat voivat vaikuttaa lapsen sijoittumiseen yksikössä. Osastojaolla pyritään
tukemaan arjessa jo vakautuneen lapsen prosessia ilman, että hän altistuu uuden lapsen kipui-
luvaiheen vahvoille tunnetiloille. Osastojen välisessä arjen eriyttämisessä on kuitenkin mahdol-
lista tehdä harkintaan perustuvia ratkaisuja ilman että se vaikuttaa toiminnan johdonmukaisuu-
teen.

*"Osa lapsista oli siinä käsityksessä, että yleisissä tiloissa ei voi esittää omia mielipiteitään, koska
siitä voi joutua menemään omaan huoneeseen. Osa koki, ettei heidän mielipiteitään kysytä kos-
kaan."*

Mielipiteiden esittämiseen puututaan tilanteissa, joissa nuoret esimerkiksi ihannoivat päihde-
maailmaa, kuvailevat yksityiskohtaisesti päihteiden käytöstä syntyviä tunnetiloja, halventavat
toista ihmistä tai korostavat väkivaltaa ongelmien ratkaisukeinona. Tunne oman mielipiteen esit-
tämisen kieltämisestä voi syntyä myös tilanteessa, jossa ohjaaja pyytää nuorta keskittymään
vain omien asioiden pohtimiseen, ei muita lapsia koskevien asioiden äänekkääseen kritisointiin.
Omaan huoneeseen ohjataan rauhoittumaan hetkeksi, kun tilanne vaatii pysäyttämistä.

Mikäli lapsella on kokemus siitä, ettei hänen mielipiteitään kysytä koskaan, osallisuuden vah-
vistamisyrittämissä on epäonnistuttu. Osallisuus-teema on yksi prosessissa olevista koko
talon kehittämiskohteista. Osallisuuden vahvistamisen tavoitteena on tuoda osallisuus lapsen
välittömään arkeen ja omaohjaajasuhteeseen; tämä esimerkiksi viikoittaisten yhteisöpalaveri-
den ja Nuorten Senaatti-toiminnan lisäksi. Pohjolakodilla tullaan järjestämään osallisuuden to-
teutumista koskeva kysely sekä nuorille että työntekijöille vielä kevään 2018 aikana.

*"Lasten huoneet, joissa tarkastajat kävivät, olivat pelkistettyjä eikä useimmissa yksiköissä heillä
saanut olla omassa huoneessa televisiota tai pelikonsoleita (poikkeuksena Kuusela)."*

Pohjolakodilla ei pääsääntöisesti ole ollut lasten huoneissa omia pelikonsoleita tai televisioita
siksi, että niiden hankintaa ei ole nähty tarkoituksenmukaisena sosiaalisen kuntoutumisen nä-
kökulmasta. Lapsen vuorokausirytmä on usein sijoituksen alkuvaiheessa sekaisin ja nukkuminen
saattaa olla huonoa; lapset reagoivat sijaishuoltojakson jatkuessakin pieniinkin muutoksiin usein
herkästi. Lapsilla omassa huoneessa oleva oma televisio tai pelikonsoli vaikeuttavat normaalin
vuorokausirytmän harjoittelua ja ylläpitämistä. Nuorella on oikeus sisustaa oma huoneensa.

*"Lapset kertoivat siitä, että Pohjolakodissa ei saa koskea fyysisesti toisiin lapsiin (mukaan lukien
halaaminen ja muu positiivinen kanssakäyminen)."*

Toisen ihmisen koskemattomuuden kunnioittaminen on jokaisen yksikön säännöissä: koske-
mattomuus tarkoittaa toisen ihmisen fyysisen vahingoittamisen kieltämistä.

"Koskemattomuutta" on kuitenkin joissakin yksiköissä tulkittu kirjaimellisesti tavalla, ettei siitä seuraa minkäänlaisia tulkinta- tai rajanveto-ongelmia. Yksiköistä saadun tiedon mukaan on tilanteita, jossa lasten hyväntahtoisesti alkanut keskinäinen "kisuaminen" on muuttunut nopeasti fyysiseksi tappeluksi. Kaikki lapset eivät pidä kosketetuksi tai halatuksi tulemisesta mutta eivät kykene traumataustansa takia ilmaisemaan sitä. Fyysisen kontaktin ottaminen tai "taputtelu" voi olla lasten keskinäisissä suhteissa myös vallan käyttämisen tai kiusaamisen muoto. Joko samaa sukupuolta olevien tai eri sukupuolta olevien lasten keskinäiseen kosketteluun ja halailuun saattaa liittyä myös vahvaa seksuaalista viritystä, johon toinen lapsista ei ole sitoutunut.

Lasten keskinäinen läheisyys ja halailu voi kuitenkin olla luonteeltaan myös hyväntahtoista, voimia antavaa ja rakentavaa läheisyyttä, joka olisi tarpeellista pystyä poimimaan ohjaustyössä arjen voimavaraksi.

"Useat lapset kertoivat siitä, ettei Pohjolakodissa kaikissa yksiköissä saa nukkua päiväunia. Osalla lapsista päiväunista kiinnijääminen on johtanut siihen, että lapsen sänky on poistettu lapsen huoneesta. Sängyn on saanut takaisin vasta illalla. Päiväunista voi saada rangaistuksena myös aikaistetun huoneeseen menon. Toisaalta toisissa yksiköissä päiväunien nukkuminen sallittiin."

Mikäli lapsi ei ole sairas ja hän on hetkellisesti yksikössä tapahtuvan opetuksen piirissä (kriisitilanne tai eho jakso), päiväunille ei ole ollut mahdollisuutta (klo 8-14) aikana. Jotkut lapset tarvitsevat vahvaa tukea koulunkäyntiin ja voivat protestoida menemällä sänkyynsä koulutehtävien tekemisen sijaan. Näissä tilanteissa sänky on hetkellisesti nostettu pois lapsen huoneesta, jotta koulutehtäviin keskittyminen ei häiriinny sängyn takia. Eräs eho jakson tavoite voi olla myös normaaliin vuorokausirytmiiin totuttelu ja nukkuminen koulupäivän aikana todennäköisesti siirtää unentarvetta illalla.

"Aikaistettu" on käytössä oleva kasvatuksellinen keino, jonka avulla lapsen käyttäytymistä pyritään ohjaamaan toivottuun suuntaan. Lapset ovat kuvanneet aitoja tilanteita, joissa "aikaistettua" on rajaamiskeinona käytetty.

"Lapset kertoivat, että ohjaajat ovat eräässä yksikössä päättäneet, ettei yksikössä syödä ollenkaan vaaleata leipää tai juoda mehua. Lapset eivät myöskään enää pääse mukaan ruokaostoksille, eivätkä saa vaikuttaa siihen, mitä ostetaan. Keittiövuorolaisen tekemät ruokalihat usein "laitetaan uusiksi", kun ohjaajille ei kelpaa ehdotetut lasten toivomat ruuat. Lisäksi lapset kertoivat, että mikäli lapsi ei ota tarpeeksi ruokaa ohjaajan mielestä, saattaa ohjaaja annostella ruuan lapselle."

Yksiköstä pyydetyn selvityksen mukaan keittiöviikolla nuori valmistaa ruuan viikon aikana 3 – 4 kertaa. Hän suunnittelee ruoka- ja kauppalistan itsenäisesti tai ohjaajan tuella. Lapsia tuetaan monipuoliseen ja terveelliseen kotiruokaan, mutta usein tämä aiheuttaa vahvaa kritiikkiä; moni lapsi haluaisi syödä valmisruokia tai pikaruokaa ja ruuan laittaminen voi ärsyttää. Aikuinen käy ruokalistaa lapsen kanssa läpi, jotta ruokalistalla ei ole pelkästään makaronia ja nugetteja.

Kauppalista katsotaan läpi myös siksi, ettei kaupasta tuoda esimerkiksi leikkeleitä, mikäli niitä on jo useampi paketti valmiina jääkaapissa. Mehua ja vaaleaa leipää on tarjolla säännöllisesti, mutta ei koko ajan. Vaalean leivän ostamiseen on puututtu kuluneen vuoden aikana pariin otteeseen tilanteissa, joissa yksikössä on ollut avattuna esimerkiksi seitsemän samanlaista paah-toleipäpussia, joista osa oli homeessa. Mehua on ollut tarjolla retkien, harrastamisten ja esimer-

kiksi grillaamisen yhteydessä sekä satunnaisesti aamu- tai iltapalalla. Lasten kanssa on keskusteltu kauppareissulle mukaan lähtemisestä ja se on mahdollista. Jotkut kokevat sen ikäväksi velvollisuudeksi ja ajaksi pois puhelimelta. Ruuan annostelu on ollut joskus pöytäkeskustelun aihe; ruokaa ei annostella lapsen lautaselle valmiiksi vaan hän ottaa ruuan itse.

Liikkuminen:

"Lasten liikkumista on heidän kertomansa mukaan pääsääntöisesti rajoitettu siten, että ulkona liikkuminen tapahtui "lenkeillä", jotka ovat yksilöllisesti ja tilanteesta riippuen 15-60 minuutin pituisia. Lapset kokivat ulkoilujan liian lyhyeksi ja olisivat halunneet käydä vähintään "kyllä Muhoksella". Lyhyen lenkin aikana ei kuitenkaan ehtinyt käymään missään ja muutamat kertoivat jättävänsä käymättä lenkillä, mikäli heillä on vain 15 minuutin lenkkioikeus. Eräs lapsi ilmoitti, ettei ole neljään kuukauteen liikkunut ulkona muuta kuin koulumatkat. "Lenkkioikeus" saatettiin lasten kertoman mukaan toisinaan poistaa, mikäli lapsi on tehnyt jotain ohjaajien mielestä väärää. Tällöin lapsella ei siis ollut ollenkaan oikeutta ulkoilla itsenäisesti. Eräs lapsi kertoi, että häneltä on kerran poistettu lenkit viikon ajaksi. Lapset kertoivat myös, että "lenkkioikeutta" saattoi ansaita lisää siten, että jos lenkit sujuvat hyvin ja lapsi muutoinkin käyttäytyy hyvin, hän saa 30 minuutin tai 45 minuutin lenkit. Joissakin yksiköissä lasten ulkoilu saattoi tapahtua ainoastaan laitosrakennuksen läheisyydessä. Osalla lapsista ei ollut "lenkkioikeutta" ollenkaan, eivätkä he päässeet minnekään ilman ohjaajan läsnäoloa, vaikka lasten mukaan heillä "ei ole lvr päällä". Osa lapsista ihmetteli, miten on mahdollista, ettei pääse ulos, vaikka ei ole tehty päätöstä liikkumisvapauden rajoittamisesta."

Liikkumisen rajoittamisesta ja siitä tehtävästä valituskelpoisesta päätöksestä on keskusteltu yksiköiden vastuuhenkilöiden kanssa paljon. Rajoituspäätösten tekemiseen on järjestetty juridista koulutusta viimeksi marraskuussa 2017 (asianajaja Jani Vuoti).

Pohjolakodilla on kuitenkin edelleen tilanteita, että liikkumista rajataan kasvatuksellisin perustein esimerkiksi tupakointiin ja tupakan hankkimiseen liittyvien epäeettisten keinojen käyttämisen johdosta. Yhden tai kahden päivän "lenkkien peruuttamisen" perusteena on voinut olla myös aggressiivinen tai itsetuhoinen käyttäytyminen. Liikkumiseen liittyvä keskustelu ja toimenpiteet on prosessissa erityisesti erityisyksikkö Toukolan kanssa. Liikkumisen kontrolloiminen yksikön käytänteistä käsin ei ole sallittua. Koulukodilla tiedostetaan riskit esimerkiksi luvattomien poistumisten ja päihteiden käytön lisääntymisessä liikkumisen vaihtoehtojen kasvaessa.

Liikkumisvapauden rajoittamispäätöksen päättymispäivän jälkeen liikkuminen on aloitettu yksiköissä porrastetusti "lenkkiaikaa" asteittain pidentäen. Ajatuksena on ollut varmistaa, että liikkuminen lähtee turvallisesti liikkeelle eikä rajoituspäätöstä tarvitse jatkaa. Yksiköitä on ohjeistettu, että porrastuksesta luovutaan tiedostaen siihen liittyvät riskit.

Kun lapsi on palautunut takaisin pitkän luvattoman poistumisen jälkeen, tilanne arvioidaan aina yksilöllisesti. Päihdeongelmasta kärsivät nuoret ovat usein palatessaan huonokuntoisia ja näissä tilanteissa hänen koulunkäyntinsä on järjestetty hetkellisesti yksikössä tapahtuvana opetuksena. Koulun rehtori tekee asiassa päätöksen.

"Lapset kertoivat, ettei kotilomille ole välttämättä päässyt, vaikka ei ole ollut yhteydenpidon rajoittamista. Eräs lapsi kertoi olleensa ilman yön yli kestäviä kotilomia reilusti yli puoli vuotta."

Yksiköihin on annettu selkeä ohjeistus siitä, että kotiharjoittelua ei peruta vaan se siirretään yhteydenpidon rajoittamispäätöksellä. Rajoituspäätökseen on kirjattava valituskelpoinen peruste sille, miksi lapsi ei ole kotiharjoittelukuntoinen. Poikkeuksena on ollut eho-yksikkö, jossa

jakson ajalta puuttuvaa kotiharjoittelua ja sen kirjaamista ei ole erikseen painotettu mainittavaksi osana tehtävää yhteydenpidon rajoittamispäätöstä. Taustalla erityisen pitkissä jaksoissa ilman kotiharjoittelua on ollut esimerkiksi lapsen massiivinen, henkeä uhkaava päihdeongelma ja kyvyttömyys rajata omaa käyttäytymistään kotiseudulla. Tällaisissa tilanteissa lapsen huoltajalle järjestetään mahdollisuus vierailla säännöllisesti lapsen luona. Vierailun aikana vanhemmalle tarjotaan matkojen lisäksi majoittuminen ja täysi ylläpito. Jatkossa kotiharjoitteluiden siirtämisestä tehtävien valituskelpoisten päätösten tekemisen valvontaa tullaan tehostamaan.

Pohjolakodilla ollaan valitettavan tietoisia omasta maineesta.

Yksityisyyden suoja:

"Lapset kokivat, että erityisesti henkilöntarkastuksissa ei huomioida heidän yksityisyytensä ja intimitteittensä suojaa. Lapset eivät ymmärtäneet, miksi heidän täytyy riisuutua ohjaajien edessä alastomaksi saakka. Riisuttamisesta kertoivat niin tytöt kuin pojatkin. Osa lapsista kertoi saavansa riisuttamisen aikana suojakseen pyyhkeen, osa kertoi saaneensa sen vasta sen jälkeen, kun oli ensin seisonut ohjaajan edessä alasti ohjaajan näennäisesti pitäessä pyyhettä lapsen ruumiin edessä. Useimmat riisuttamisen kokeneet kertoivat ohjaajan tosiasiallisesti nähneen lapsen kokonaan alasti. Osa lapsista kertoi myös siitä, että riisuttamisen yhteydessä saatetaan tarkistaa hiukset haromalla niitä sormilla. Kaikki riisuttamisen kokeneet lapset pitivät menettelyä nöyryyttävänä ja ihmisoikeuksiaan loukkaavana."

Henkilöntarkastuksesta ja siihen liittyvistä ehdottomasta, hienotunteisuutta korostavasta menettelytavasta on keskusteltu yksiköiden kanssa erityisen paljon. Koulukodissa ollaan tietoisia siitä, kuinka syvän muistijäljen ajattelemattomasti toteutettu henkilöntarkastus lapsen mieleen jättää. Henkilöntarkastukseen liittyen on ollut pitkään aukoton ohjeistus, jossa lähtökohta on lapsen kunnioittaminen eikä minkäänlaista, jo valmiiksi alisteisessa asemassa olevan, lapsen halventamista luonnollisesti sallita. Ohjeistuksessa on painotettu, että tilanteessa, jossa on perusteltua syytä pyytää lasta riisumaan vaatteensa, hänelle annetaan pyyhe vartalonsa suojaksi.

Henkilökunnan mukaan henkilöntarkastus toimitetaan ohjeistuksen mukaisesti. Oleellisinta tilanteessa on kuitenkin lapsen kokemus. Keskustelua henkilöntarkastuksesta yksiköiden kanssa jatketaan.

"Lapset toivat esille, ettei yksiköiden säännöissä ole otettu huomioon lapsen sukupuolen merkitystä, heidän mahdollisia kulttuurisia ominaisuuksiaan tai yksityisyyden suojaa. Lapset kertoivat muun muassa, että joissakin yksiköissä joutuu erikseen pyytämään kuukautissuojia miespuolisilta työntekijöiltä. Lasten mielestä ohjaajat eivät huomioi heidän kulttuuritaustansa tai uskonnollisia tapojaan, erityisesti kiinnipito- ja henkilöntarkastustilanteissa."

Eho-yksikössä on ollut loppusyksystä 2017 lähtien se valitettava tilanne, että henkilökunta on koostunut vain miestyöntekijäistä. Ongelma on tiedostettu ja tilanne korjautuu, kun naispuolinen sosionomi-AMK aloittaa toukokuussa 2018. Kaikissa muissa yksiköissä sukupuolijakauma mies- ja naistryöntekijöiden kesken on suurin piirtein tasan.

Pohjolakodilla on pitkä kokemus maahanmuuttajataustaisten lasten kanssa työskentelystä; työntekijöillä pitää olla kulttuurisensitiivinen työote. Aina tässä ei kuitenkaan ole onnistuttu, kun lapsi kertoo, että sianlihan syömättömyyttään ei ole huomioitu kauppareissulla. Jokaisessa yksikössä on kuitenkin tälläkin hetkellä sijoitettuna vähintään yksi maahanmuuttajataustainen lapsi ja jatkuva työskentely toisesta kulttuuripiiristä kotoisin olevien lasten ja heidän perheidensä kanssa tuo rutiinia monikulttuurisen arjen huomioimiseen.

"Lapset kertoivat tilanteista, joissa lapsi oli ensin joutunut kiinnipitoon ja siitä suoraan eristämistilaan Toukolan yksikköön. Toukolan yksikössä lapset kertoivat tullessaan riisutuksi ja puetuksi ohjaajien toimesta ennen eristyshuoneeseen ohjaamista. Lapset kertoivat tilanteista, joissa useampi ohjaaja on pitänyt lasta paikoillaan sillä aikaa, kun yksi ohjaaja ottaa lapsen päällä olevat vaatteet pois ja laittaa "eristykseen sopivat" vaatteet lapsen päälle. Lapset pitivät kyseistä menettelyä erityisen nöyryyttävänä."

Vaatteiden vaihtaminen rauhoittumishuoneeseen mentäessä on ollut käytäntö turvallisuusyistä. Lapsella voi olla vaatteissaan piilotettuna vahingoittamiseen tarkoitettuja välineitä; joskus turvattomissa olosuhteissa kasvanut lapsi saa turvallisuuden tunteen sillä, että kantaa mukanaan jatkuvasti jonkinlaista terää. Myös viiltely voi johtaa tarpeeseen kätkeä teräviä esineitä vaatteisiin. Jatkossa tullaan kuitenkin painottamaan henkilökunnan tekemän tilannearvion merkitystä vaatteiden vaihtamisen tarpeellisuudesta rauhoittumishuoneeseen mentäessä. On tiedostettu se, että turvallisuussyillä perusteltu automaattinen vaatteiden vaihtamisen käytäntö lisää lapsen stressiä muutoinkin haastavassa rajoitustoimenpidetilanteessa.

Työntekijöiden käyttäytyminen:

"Osa lapsista koki, että jotkut Pohjolakodin ohjaajista provosoi ja hännää tahallaan lasta pyrkien saamaan lapsen menettämään malttinsa. Lapset kertoivat ohjaajista jotka piikittelevät, ovat ylimielisiä ja pilkkaavat lasta. Toisaalta vaikka lapset ymmärsivät, että kysymys saattoi olla huumorista, meni tilanne lapsen mielestä usein "yli". Lasten mielestä aikuisten pitäisi paremmin pystyä lukemaan lasta ja tilannetta siten, ettei lapselle aiheudu huumoriksi tarkoitetuista sanoista pahaa mieltä. Lapset kertoivat, että ohjaajat saattavat olla ilkeitä eivätkä he ole oikeudenmukaisia. Useat lapset kokivat, etteivät he voi luottaa ohjaajiin."

Huumorin käyttö työskentelyssä on taitolaji ja edellyttää ohjaajalta tilannetajua. Huumori on arkea keventävä vuorovaikutuksen väline, mutta aina aikuisten kyky lukea tilannetta ei ole onnistunut. Aikuinen voi kokea auttavansa lasta yli vaikeasta tilanteesta mutta lapsen kokemus voi olla päinvastainen. Arjessa voi olla tilanteita, että työntekijä ei muista kiinnittää huomiotaan aikuisen rooliinsa, vaan juttelee lapselle, kun kaverilleen. Henkilökunnan kanssa tullaan keskustelemaan huumorin käytöstä ja siihen liittyvistä riskeistä. Piikittely ei luonnollisesti ole asianmukaista. Mikäli epäasiallista käyttäytymistä ilmenee, siihen puututaan välittömästi.

"Lapset kertoivat, että ohjaajat ovat uhkailleet lapsia (niskuroinnin tai sääntöjen noudattamatta jättämisen takia) lomien menettämisellä, lenkkien lyhentämisellä, aikaistetulla huoneeseen menolla, puhelimen ja muiden tavaroiden pois ottamisella (mm. radio ja päiväkirja), käyttöreissujen poistamisella ja liikkumisvapauden ja yhteydenpidon rajoittamisella (Ivr- ja ypr -päätöksillä). Lasten mukaan ohjaajat ovat saattaneet myös uhata, että lapsen sijoitus yksikössä pitenee."

Ohjattaessa lasta ottamaan vastuuta omasta käytöksestä tai näkemään syy-seuraus -suhde, oleellinen osa sitä on tapa, miten aikuinen asian ilmaisee. Lapsen sijoitukselle asetettujen tavoitteiden toteutumisessa eräs tärkeistä vaiheista on ohjata lasta huomaamaan oman toiminnan vaikutus arjessa. Uhkailu ei kuitenkaan ole hyväksyttävä ja rakentava kasvattamisen keino.

Yksikön arjessa tämä ei selvästi aina ole toteutunut ja vaatii puheeksi ottoa henkilökunnan kanssa. Yksiköstä saadun selvityksen mukaan eho-osastolla on ollut tilanteita, jossa lapsi on käyttäytynyt aggressiivisesti heittelemällä tavaroitaan. Lapsen sekä ohjaajien turvallisuuden varmistamiseksi huoneesta on voitu poistaa tavaroita, muun muassa kovakantinen, iso kirja tai

radio. Hetkellisessä haltuunotossa ei ole ollut tarkoitus ottaa lapselta pois päiväkirjaa vaan ottaa pois vaaraa aiheuttava esine, kun se heitetään toista ihmistä kohti.

"Lasten mielestä ohjaajien tulisi noudattaa samoja käyttäytymissääntöjä, kuin mitä lapsilta odotetaan, kuten esimerkiksi riisua kengät jalasta yksikköön tullessa (lapset joutuvat siivoamaan jäljet) ja koputtaa huoneen oveen ennen huoneeseen sisälle astumista. Osa lapsista toi esille, että he toivoisivat ohjaajien noudattavan myös fyysistä koskettamista koskevaa sääntöä."

Lapset ovat nostaneet esille tärkeän asian, johon koko talon aikuisten pitää kiinnittää huomiota. Selkeä ohjeistus lapsen huoneeseen mentäessä on ovelle koputtaminen, hetken vastauksen odottaminen ja vasta sen jälkeen oven avaaminen. Yksiköiden antamien selvitysten mukaan toimintamalli on kuvatus kaltainen. Tämä perustason ohje kaipaa kuitenkin säännöllistä muistuttamista.

Lasten esiin nostama, ohjaajia koskeva fyysisen koskemattomuuden sääntö jää tässä yhteydessä epäselväksi. Joissakin yksiköissä jotkut ohjaajat saattavat esimerkiksi hieroa lapsen hartioita tai letittää hiuksia. On mahdollista, että lapset kokevat nämä tilanteet epämiellyttävinä ja ohjaajan tilannelukutaito on pettänyt. Jotkut ohjaajat välttävät lapseen koskettamista juuri kuvatus kaltaisten väärintulkintariskien takia.

"Sääntöjen osalta useat lapset kertoivat, että yksiköissä on kirjoitetut säännöt, mutta sen lisäksi ohjaajalla on "omia sääntöjä", jotka lasten mukaan muuttuvat jatkuvasti tai niistä ei edes kerrota etukäteen lapselle. Myöskään uudelle lapselle ei välttämättä kerrota yksikön säännöistä ja niiden tarkemmasta sisällöstä hänen saapuessaan yksikköön."

Arjen kasvatustyö perustuu yksilöllisyyden ja yksilöllisten tilanteiden huomioimiseen eikä Pohjolakodilla ole nähty tarkoituksenmukaisena - ei edes mahdollisena - tehdä kaikista käytännöstä kirjallisia sääntöjä. Kun jokainen ohjaaja on myös yksilö, aukotonta johdonmukaisuutta kasvatustyössä on vaikea taata. Jokaisessa yksikössä on olemassa kuitenkin kirjalliset säännöt, jotka ohjaajalla on velvollisuus käydä lapsen kanssa läpi.

Yksikön arki voi olla hektistä ja kaikki ei mene suunnitelmien mukaan - arki ei mene aina suunnitellun mukaisesti. Ongelma on kuitenkin se, jos lapsen arki laitoksessa on kovin ennakoimattonta, siihen kuuluu tiedon puuttumista sekä "katellaan" -tyylisiä vastauksia ohjaajalta. Tästä asiasta pitää keskustella kasvatuksesta vastaavan henkilöstön kanssa.

Pohjolakoti on ollut perinteisesti hyvin aikuisjohtoinen lastensuojelulaitos mutta työtä uudenlaisen, lapsen osallisuutta vahvistavan ajattelumallin jalkauttamiseksi on tehty määrätietoisesti. Tavoitteena on antaa nuorille enemmän tilaa ja vapautta uhkatekijöiden ja mahdollisten vaaratilanteiden jatkuvan ennakoimisen sijaan. Kasvatuksesta vastaavan henkilöstön huoli turvallisuusasioista yhdistettynä erittäin haasteellisesti oireilevaan asiakasprofiiliin – seurauksena on korostunut ajattelumalli edetä "varmistelun kautta", riskejä ottamatta.

Nuorten Ystävät on panostanut työturvallisuuteen vartijakutsupainikejärjestelmän lisäksi muun muassa palkkaamalla Muhokselle yksiköissä yövuoron ajan kiertävän yövalvojan, modernisoimalla kameravalvontaa, ottamalla käyttöön Hai Pro -ilmoitusjärjestelmän, järjestämällä säännöllisesti Aveckki -koulutusta.

Kirjalliset tehtävät:

"Suurin osa eri yksikköjen lapsista (lukuun ottamatta Kuusela ja Salorinnettä) kertoi joutuvansa tekemään kirjallisia tehtäviä esimerkiksi hatkareissustaan, kotilomien tapahtumista, tupakan polttamisesta tai huonosta käyttäytymisestä. Lapset kertoivat, että tehtävät tehdään omassa huoneessa tai mahdollisesti yksikön toimistossa riippuen yksiköstä. Tehtävää tehdään omassa huoneessa niin kauan, kunnes ohjaajat ovat tyytyväisiä lapsen antamiin vastauksiin. Lapset kertoivat, että usein ohjaajat viivaavat yli lapsen kirjoittaman vastauksen, eivätkä usko lapsen kertovan totuutta. Tehtävän kirjoittaminen voi jatkua tuntikausia, eikä lapsi saa tänä aikana poistua huoneestaan. Lapset kertoivat, että heidän täytyy yleensä lopulta valehdella tai liioitella vastauksiaan päästäkseen pois tilanteesta. Ohjaajat ovat usein kommentoineet lopullista lapsen tuottamaa vastausta (joka lapsen mukaan on ollut valhe), että he ovat tienneet alun alkaen näin tapahtuneen. Lasten mukaan vastauksia kirjoittaessa pitää "nöyryyttää itseään", jotta vastaus helpommin kelpaisi ohjaajille. Lasten mukaan ohjaajat pitkittävät kirjoitusprosessia ja yrittävät saada lapsen kyllästymään. Lasten kertoman mukaan omaa puhelinta ei saa haltuunsa ennen kuin tehtävä on suoritettu hyväksytysti, vaikka yksikössä muutoin olisi sääntöjen mukaan meilläkin aika, jolloin omaa puhelinta saa käyttää. Lapset pitivät tehtävien kirjoittamiseen liittyvää ohjaajien tapaa viivata yli vastauksia ja vaatia lasta kirjoittamaan vastauksia yhä uudelleen alistavana ja nöyryyttävänä."

"Lapset kertoivat myös siitä, että ohjaajat yrittävät saada lapset "vasikoimaan" toisistaan esimerkiksi siten, että lapsi ei saa omaa puhelintaan puhelinaikana ennen kuin kertoo, mitä tietää toisen Pohjolakodin lapsen teoista."

Yksiköistä annetun selvityksen mukaan kirjoitustehtävien teettämisen kasvatuksellisenä tarkoituksena on ollut ohjata lasta arvioimaan omaa toimintaansa rauhassa kirjallisesti, kun oman toiminnan sanoittaminen on joskus hankalaa. Lasten kanssa on käyty arjen ongelmatilanteisiin liittyneitä tapauksia läpi tilannekohtaisesti laadittujen tehtävien avulla. Koivulehdosta saadun selvityksen mukaan lasten voi olla vaikeaa hahmottaa oman toiminnan vaikutus asioiden ja tilanteiden etenemiseen; pilkkomalla asia pienempiin osiin ja kysymyksiin, käsillä oleva haaste hahmottuu helpommin. Tehtävä on palautettu lapselle esimerkiksi silloin, kun lapsi on vastannut tehtävään epäasiallisesti esimerkiksi kiroamalla tai kun on pyydetty avaamaan jotain kohtaa vielä lisää.

Esimerkiksi luvattoman poistumisen jälkeen lapset ovat kirjoittaneet "hatkapäiväkirjan", jossa lapsi kertoo luvattoman poistumisen aikaisista tapahtumista. Yksikön aikuiset pitävät tärkeänä viedä kasvatukselliset tilanteet loppuun saakka niin, että asia tulee läpikäydyksi. Lapset näkevät kasvatuksellisten tilanteiden loppuun viemisen simputtamisena ja nöyryyttävänä. Tehtävien tekemisestä on keskusteltu sekä lasten että aikuisten kanssa. Kun lapsen kokemus on kuvatus kaltainen, selvää on, ettei sen kasvatuksellista tavoitetta ole saavutettu. Lopputuloksena on lapsen kiukku, ahdistus ja luottamuspula. Ohjaaja ja lapsi eivät tilanteessa ole "samassa veneessä" toteuttamassa yhteistä tavoitetta.

Keskustelu Koivulehdon henkilökunnan kanssa jatkuu keinoista, jotka eivät lamaannuta yhteistyön edellytyksiä. Oleellista tässäkin on tapa, miten aikuinen asian esittää, miten hän lapsen kohtaa.

"Lasten mielestä heistä tehdyt kirjaukset eivät aina pitäneet paikkaansa tai olivat liioiteltuja, erityisesti liittyen tehtävien tekemiseen. Lapset ymmärsivät kirjausten merkityksen esimerkiksi sille, minkä käsityksen lapsen oma sosiaalityöntekijä saa lapsen tilanteesta laitoksessa. Osa lapsista koki sosiaalityöntekijän saavan raporttien perusteella paikkansapitämätöntä tietoa, joilla on myöhemmin merkitystä heidän lomiinsa tai muuhun sijaishuollon järjestämiseen."

Yksiköihin annetun ohjeistuksen mukaan kuukausiraportti on aina annettava nuorelle kommentoitavaksi ennen sen postittamista sosiaalityöntekijälle. Lapsen ja kasvatuksesta vastaavan henkilön näkemykset eroavat koulukotiarjessa aika usein ja tämä alleviivaa ohjaajan ja lapsen välisen keskustelun ja perusteluiden antamisen merkitystä. Kuulluksi tulemisen kokemus rauhoittaa lasta vaikkakin aikuinen joutuisi tekemään lapsen tahdon vastaisen päätöksen. Keskinäisen dialogin ja osallisuuden kokemuksen merkitystä on tärkeä painottaa jatkossa entistä enemmän.

Lapsen omaisuuden haltuunotto ja käyttövarojen käyttäminen:

"Lapset kertoivat, että yleisesti lapsen saapuessa Pohjolakotiin hänen mukanaan tulevat tavarat otetaan ensin ohjaajien haltuun. Lasten mukaan usein ohjaajat käyvät läpi lapsen tavarat ilman lapsen läsnäoloa. Lasten mukaan he eivät saa ottaa kaikkia tavaroitaan omaan huoneeseensa, vaan ohjaajat päättävät, mitä tavaroita lapsi saa ja muut tavarat varastoidaan. Osa lapsista sivusi keskusteluissa sitä, että tavarat täytyy mahdollisesti "ansaita" takaisin."

Sijoituksen alussa lapsen tavarat luetteloidaan, siksi että lasten arjessa tapahtuu tavaroiden lainaamista, pois antamista ja/tai varastamista. Luetteloinnilla voidaan selvittää ongelmalliset tilanteet ja tavaran oikea omistaja on löydettävissä. Mikäli lapsella on mukanaan tavaraa erittäin paljon, luettelointi on pakko tehdä osissa. Asia pyritään järjestämään siten, että nuori on itse paikalla, mutta aina tämä ei onnistu (luetteloinnin ja tarkastuksen tekee esimerkiksi yövuorotyöntekijä). Luetteloinnin aika lapsen tavarat myös tarkastetaan, jotta niiden mukana kulkeudu yksikköön päihiteitä tai vahingoittamiseen tarkoitettuja vaarallisia esineitä. Nuori saa tavaransa omaan huoneeseensa, vahingoittamiseen soveltuvat esineet (esimerkiksi shaverit, aerosolit) säilytetään toimistossa nuorelle varatussa lokerossa.

Yksiköistä saadun selvityksen mukaan joskus lapsella on tavaroita niin paljon, että ne eivät mahdu lapsen huoneen kaappeihin. Yksikön arjessa on myös tapana varastoida vuodenaikaan sopimattomat vaatteet sekä esimerkiksi käyttämättömät urheiluvälineet. Lapsi on voinut itse määritellä, mitkä tavarat laitetaan varastoon. Saadun selvityksen mukaan lapsi saa varastosta käyttöönsä haluamansa tavarat/vaatteet, eikä yksikössä tunnistettu lapsen esiintuomaa kieltoa nähdä omia tavaroita. Toukolan antaman selvityksen mukaan ohjaajilla ei ole tällä hetkellä tietoa siitä, että joku lapsista olisi pyytänyt tavaroitaan saamatta niitä käyttöönsä. Selvä asia on, että lapselle ei saa syntyä kokemusta siitä, että hän ei saa käyttää omia tavaroitaan. Tilanteessa on tarpeen tarkistaa, että lapsen huoneessa on tarpeeksi säilytystilaa.

Yksiköiltä pyydettiin myös selvitystä siitä, onko lapsen nimellä tullut Zalandon paketti avattu toimistossa. Ne yksiköt, joihin oli tilattu vaatteita, eivät tunnistaneet tätä väitettä. Yksiköiden mukaan vaatepaketin avaa lapsi itse. Teemasta keskustelu kuitenkin jatkuu.

"Muutamia lapsia kertoivat epäilevänsä, että lapsen huoneessa oli käyty "penkomassa" tavaroita sillä aikaa, kun lapsi on ollut koulussa. Lasten mukaan heille ei ole kerrottu etukäteen huoneen ratsaamisesta, eikä heille anneta tilaisuutta olla ratsausta tehtäessä paikalla."

Yksiköihin on annettu selkeä ohjeistus siitä, että omaisuuden tarkastusta tehtäessä lapsi on lähtökohtaisesti itse aina paikalla. Joskus lapsen huoneessa on kuitenkin käytävä päivääkaan tekemässä esimerkiksi korjaus- tai ylläpitotöitä. Joskus ohjaaja ei ole muistanut ilmoittaa asiasta lapselle tai ei ole tiedostanut asiasta informoimisen tärkeyttä. Oma huone on lapsen oma tila ja tästä perusasiasta on selkeästi tarpeen muistuttaa ohjaushenkilökuntaa. Teema on oleellinen lapsen luottamuksen rakentumisen ja ylläpitämisen näkökulmasta.

"Lasten mukaan heillä ei saa olla itsellään hallussa omaa rahaa, vaan omat rahat säilytetään toimistossa lapsen lokerossa. Kenelläkään lapsella ei ollut tietoa siitä, onko käyttövaroista ja lapsen mahdollisista omista rahoista kirjanpitoa. Lapset eivät useimmissa yksiköissä saa käyttää käyttövaroja niihin asioihin, mitä itse haluaisivat ostaa. Vaaterahoja lapset eivät useinkaan kertomansa mukaan saa käyttää heille mieluisiin vaatteisiin, vaan ohjaajat päättävät tavaroiden läpikäymisen jälkeen mille vaatekappaleille lapsella on tarve. Lasten mukaan koskaan ei saa ostaa itse mitään haluaa, vaan kaikesta on sovittava etukäteen ohjaajien kanssa. Minkäänlainen "heräteostosten" tekeminen ei ole mahdollista."

"Lasten mukaan he saavat käyttövaransa perjantaisin, jolloin saa käyttää viisi euroa herkkujen ostamiseen kaupasta. Joissakin yksiköissä summa viikossa oli kymmenen euroa. Lapset kertoivat, että heidän pankkikorttinsa ovat laitoksen hallussa ja he saavat pankkikortin käyttöönsä vasta kaupan kassalla, jolloin ohjaaja ojentaa kortin lapselle PIN-koodin laittamista varten. Maksutapahtuman jälkeen lapsi ojentaa kortin takaisin ohjaajalle. Ohjaaja kerää itselleen myös kuitit. Kaupan kassalle ei lasten mukaan jää epäselväksi, että lapset ovat koulukodin lapsia. Lapset pitivät menettelyä nöyryyttävänä ja yksityisyytensä suojaa rikkovana sekä kokivat, että heidän ollessaan kassalla maksamassa ostoksiaan "kaikki katsoo". Käyttövarojen käytön osalta lapset kertoivat, että ohjaajat ovat kieltäneet tiettyjen tuotteiden, kuten purkan ostamisen."

Yksiköihin on annettu vuoden alussa ohjeistus lasten raha-asiassa. Käyttövaroihin ja niiden hallintaan liittyvässä asiassa on konsultoitu muun muassa Pohjois-Suomen aluehallintovirastoa. Nuorten rahoja on perinteisesti säilytetty toimistossa ja rahat/pankkikortti on saatu kaupassa. Lapsen kertoman mukaan kortti on voitu saada myös vasta kassalla. Tämä ei luonnollisesti ole hyväksyttävää ja asiaan on puututtu. Yksiköistä saadun tiedon mukaan kuitteja ostoksista ei ole ohjaajien toimesta kerätty.

Yksiköistä saadun selvityksen mukaan omaohjaajat ovat käyneet paljonkin keskustelua lapsen kanssa rahankäytöstä ja lasta on ohjattu suunnitelmalliseen varojenkäyttöön. Tämä on aiheuttanut muun muassa sen, että lapsella ei ole ollut mahdollisuutta spontaaniin ostamiseen. Joidenkin yksiköiden käytännöissä on selkeä muutoksen valvonnan tarve. Yksikön aikuisten on tärkeä pystyä luottamaan lasten kykyyn hallita omia käyttövarojaan ja mahdollistaa oppiminen "kantapään kautta". Tiedostettu riski on, että isommat lapset vievät pienempien lasten rahat ja käyttövaroilla aletaan ostaa säännöllisesti päihteitä. Yksiköstä saadun selvityksen mukaan vaatehankinnoista on keskusteltu omaohjaajan kanssa, jotta lapsella olisi aina säänmukainen vaate.

"Joissakin yksiköissä lapset saivat kertomansa mukaan ostaa käyttövaroillaan pelkästään herkuja. Mikäli kyseisiä herkuja oli edelleen jäljellä sunnuntaina, joutuvat lapset antamaan syömättä jääneet herkut säilytykseen yksikön toimistoon klo. 20.00. Lasten mukaan kysymys oli ohjaajien säännöstä, eikä herkkujen haltuun ottamisesta tehty päätöstä. Lapset saivat herkut takaisin seuraavana perjantaina."

Koivulehdossa on ollut kuvatun kaltainen sääntö. Sääntö on poistettu. Yksiköllä ei ole ollut oikeutta ottaa haltuun lapsen käyttövaroilla ostamia herkuja. Käytännön taustalla on se, että lapset ovat syöneet herkuja ympäri viikon - aamuisin, päivisin, iltaisin - eikä kotiruoka ole maistunut. Herkkujen haltuun ottaminen ei kuitenkaan ole ratkaisu tähän.

Säännöt ja käytännöt:

"Osa lapsista kertoi, että yhteydenotot sosiaalityöntekijään oli estetty siten, ettei lapsi ole saanut pyydettyä soittaa omalle työntekijälleen. Lapselle oli ilmoitettu, että hän saa soittaa vasta,

kun hän tekee, mitä on käsketty tehdä. Eräs lapsi kertoi tilanteesta, jossa hän oli pyytänyt saada keskustella oman sosiaalityöntekijänsä kanssa omassa huoneessaan, mutta yksikön ohjaajat olivat edellyttäneet keskustelun tapahtuvan yleisissä tiloissa ja ilmaisseet, "ettei me kuunnella". ".joidenkin lasten oikeutta keskustella kahden kesken oman sosiaalityöntekijänsä kanssa oli pyritty estämään."

Sijaishuoltopaikalla ei ole perusteita rajoittaa lapsen yhteydenpitoa vastuusosiaalityöntekijään. Sijaishuoltopaikka ei voi myöskään kontrolloida tilannetta, jossa lapsi keskustelee vastuusosiaalityöntekijän kanssa. "Ei me kuunnella" -tilanteen taustalla on työntekijän huoli lapsen uhkailevasta, mahdollisesti aggressiivisesta käyttäytymisestä sosiaalityöntekijää kohtaan, kun kahdenkeskinen keskustelu tapahtuisi lapsen omassa huoneessa. Sosiaalityöntekijä kuitenkin aina itse arvioi, onko tilanteessa tarpeellista tehdä erityisiä, turvallisuuteen liittyviä ratkaisuja ja pyytää apua, mikäli sitä tarvitsee. Yksikön kanssa keskustellaan tästä perustason käytännöstä.

"Joissakin yksiköissä oli lasten mukaan käytössä "eriytetty ruokaileminen". Eriytetty ruokaileminen tarkoittaa sitä, että yksi lapsista rangaistuksena syö kaikki ruokailut yksin, ja tällöin muut lapset odottavat huoneissaan ilman omaa puhelinta, vaikka normaalisti heillä olisi tuohon aikaan oma puhelin käytössään. Lasten kertoman mukaan tällä menettelyllä pyritään luomaan "yhteisön painetta", että lapset käyttäytyisivät halutulla tavalla. "Eriytetyt" voi lasten mukaan saada rangaistuksena mistä tahansa. "Eriytetyt" kestävät yleensä useita päiviä."

Yksikön antaman selvityksen mukaan lapsi on ruokaillut yksin, mikäli hän on toistuvasti käyttäytynyt pöydässä epäasiallisesti tai sotkenut ruualla. Joskus eriytetty ruokailu kestävät muutaman päivän, joskus yhden ruokailun. Ohjaaja on nuoren kanssa ruokailutilanteessa. Koivulehdossa puhelimet saa ruokailun jälkeen, kesken ruokailun ei haeta puhelimia. Tähän on päädytty yksikön antaman selvityksen mukaan siksi, että ruokailla säilyy ruokarauha ja lapset malttavat pysähtyä syömään rauhassa. Kun kaikki saavat yhtä aikaa puhelimen ruokailun päätyttyä, lapsella ei tule tarvetta hotkia ruokaa tai jättää kokonaan syömättä pompatukseen toimiston ovelle vaatimaan puhelinta (lasten puhelimet ovat toimistossa, omissa laatikoissa silloin kun ne eivät ole lasten käytössä).

"Lapset myös kertoivat erään yksikön säännöstä, että mikäli he katsovat yksin televisiota yhteisissä tiloissa, ja poistuvat hetkeksi paikalta esimerkiksi vessaan, on televisio siksi aikaa sammutettava. Mikäli näin ei toimi, ei kukaan lapsi yksikössä saa katsoa televisiota enää sinä iltana."

Kuvattu tilanne on ollut tosiasia yhdessä yksikössä. Kyseinen sääntö ei ole enää voimassa.

"Lasten mielestä oli epäoikeudenmukaista ja mielivaltaista, että toisissa yksiköissä oli erilaisia sääntöjä ja parempia oikeuksia ja vapauksia. Esimerkkinä tällaisesta oli muun muassa se, että ainakaan Koivulehdon yksikössä lapset eivät kertomansa mukaan koskaan saaneet ottaa omaa puhelintaan mukaan lähtiessään pois yksiköstä, kun taas esimerkiksi Kuuselan lapset saivat näin tehdä. Myös lasten lenkkioikeuksissa ja muissa liikkumisvapauten liittyvissä säännöissä oli huomattavia eroja eri yksiköiden välillä."

Pohjolakodissa on erityisyksiköitä ja sijaishuollon yksiköitä, joissa on profiililtaan erilaisia lapsia. Yksiköissä on ollut erilaisia käytäntöjä. Käytäntö puhelimen jättäminen yksikköön ulkoilun ajaksi on peruja siitä, että lapset ovat soittaneet puhelimella kyydin karkureissulle tai tilanneet päihkeitä. Sijaishuoltoyksikkö Kuusela on ollut ainut yksikkö, jossa lapsilla on ollut jo pitkään puhelimet ulkoiluilla mukana. Puhelimen mukaan ottamisesta ulkoiluille on kuitenkin keskusteltu Pohjolakodilla viime aikoina paljon ja on todettu, ettei puhelimen yksikköön jättäminen ulkoiluiden

ajaksi estä luvattomia poistumisia. Käytäntö tullaan yhdenmukaistamaan ja arvioidaan sen vaikutusta arjen sujumiseen.

"Monet lapsista kokevansa, että "tekee aina väärin". Erään nuoren sanojen mukaan "tääl nuoret vaan yrittää selviytyä, ne nielee vaan kaiken sen paskan olon ja on zombina omis huoneis".

Tämä on lapsen kokemus ja se on lapselle tosi. Sijaishuoltojakso on epäonnistunut, kun lapsi kokee näin. Omaohjaajasuhteeseen on kiinnitettävä huomiota ja lapsen kuulluksi tuleamista täytyy parantaa. Nuorten Ystävillä on käynnissä IMS-laatustandardiprojekti, jonka puitteissa laaditaan omaohjaajuutta ohjaava prosessi.

4. POHJOLAKOTIA KOSKEVA AIKAISEMPI VIRANOMAISVALVONTA

Tarkastuksella ilmi tulleiden Pohjolakodin menettelytapojen johdosta tarkastuspöytäkirjassa on syytä käsitellä myös aikaisempaa Pohjolakotiin kohdistunutta viranomaisvalvontaa, jossa edellä kuvatut menettelytavat ovat jo osittain tulleet viranomaisten tietoon.

4.1. Pohjois-Suomen aluehallintoviraston päätös 4.10.2017

Kyseisessä vuonna 2014 tehdyssä kantelussa oli kysymys siitä, että Toukolan henkilökunta oli ryhtynyt lapsen kiinnipitoon laitosalueen ulkopuolella. Aluehallintovirasto katsoi ratkaisussaan, ettei Toukolan henkilökuntaan kuuluvalla henkilöllä ollut oikeutta kiinnipitoon rajoitustoimenpiteenä laitoksen ulkopuolella lapsen karkaamisen estämiseksi ja lapsen palauttamiseksi laitokseen. Ratkaisussa todettiin lisäksi, että kiinnipitämisen jälkeen lapsen terveydentila olisi tullut arvioida terveydenhuollon ammattihenkilöiden toimesta välittömästi tilanteen jälkeen. (PSAVI/630/05.06.14/2014)

4.2. Pohjois-Suomen aluehallintoviraston päätös 24.11.2017

Kantelussa oli kysymys siitä, että lapsi ei saanut käyttää omaa puhelintaan yhteydenpitoon Hii-denkivi-yksikössä, ja lisäksi lapsen puheluita oli kuunneltu. Kantelun mukaan lasta oli myös vaadittu tunnustamaan asioita, joita hän ei ollut tehnyt. Lapsi oli määrätty huoneeseensa kirjoittamaan kirjallisia tehtäviä, eikä lapsi ollut saanut poistua huoneestaan WC-käyntejä lukuun ottamatta kantelussa mainittuina aikoina. Lapsi sai ulkoilla vain ohjaajan läsnä ollessa ja keskustelu muiden lasten kanssa oli kiellettyä. Sijoituksen alussa lapsi ei ollut saanut käyttää omia vaatteitaan. Kantelun mukaan lapsen MP3-soitin oli otettu perusteettomasti laitoksen haltuun.

Aluehallintovirasto kiinnitti ratkaisussaan Pohjolakodin huomiota sen ja lapsen sijoittaneen kunnan velvollisuuteen tehdä kirjallinen yhteydenpidon rajoittamista ja liikkumisvapauden rajoittamista koskeva päätös ja totesi, ettei yhteydenpitoa ole voitu rajoittaa yksikön käytäntöjen perusteella. Lisäksi aluehallintovirasto totesi, että lapsen olisi tullut saada liikkua yksikön ulkopuolella ilman valvontaa, tai asiassa olisi tullut tehdä rajoituspäätös, mikäli laissa säädetyt edellytykset siihen olisivat olleet olemassa.

Aluehallintovirasto katsoi päätöksessään, että ”johdonmukainen puuttuminen tilanteisiin omaan huoneeseen ohjaamalla, käytöksestä keskustelemalla ja kirjallisia tehtäviä antamalla on ollut sinänsä asianmukaista. Päivittäisraporttimerkinnöistä ei saa myöskään käsitystä, että lasta olisi vaadittu tunnustamaan asioita, joita hän ei ole tehnyt, tai ohjattu omaan huoneeseen, jos hän ei ole vastannut työntekijän toivomalla tavalla.”

Lapsen soittimen haltuunotosta aluehallintovirasto totesi, että soitin oli otettu laitoksen haltuun, eli ”takavarikoitu” viikoksi, koska lapsi oli unohtanut palauttaa soittimen päivittäisen hiljaisen tunnin jälkeen. Aluehallintovirasto viittasi lastensuojelulain 65 §:n säännökseen ja katsoi, ettei yksikön ohjaajalla tällä perusteella ollut oikeutta soittimen haltuunottoon. (PSAVI/2170/06.02.01/2013)

4.3. Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintoviraston päätös 24.11.2017

Kantelussa oli kysymys kiinnipitotilanteesta Toukolan osastolla sekä lapsen eristämisestä. Aluehallintovirasto totesi, muun muassa, että kiinnipidon jälkeen lapselta on kysyttävä, onko kiinnipidosta aiheutunut vammoja ja tarvittaessa ohjattava hänet terveydenhuoltohenkilökunnan vastaanotolle. Kiinnipidosta on annettava selvitys siten kuin lastensuojelulaissa on säädetty.

Aluehallintovirasto korosti, että henkilöntarkastus on eristämiseen (ja myös kiinnipitoon) nähden erillinen rajoitustoimenpide ja sen toteuttamisessa on noudatettava henkilöntarkastusta koskevaa sääntelyä (lapsen vaatteet oli riisutettu ennen eristyksen alkamista). Pohjolakodin henkilökunnan on huomioitava rajoitustoimenpiteiden erillisuus ja huolehdittava, että lainmukaiset edellytykset toteutuvat jokaisen käytetyn rajoitustoimenpiteen kohdalla erikseen. Lisäksi on kiinnitettävä huomiota eristämisolosuhteisiin, sen kestoon ja laajuuteen.

Aluehallintovirasto totesi, että kieltäytyminen pukemasta vaatteita päälle ennen eristyshuoneeseen menemistä ei ole este antaa lapselle vaatteita mukaan eristyshuoneeseen. Lapsen omaa kokemusta olosuhteista on kuunneltava ja siihen reagoitava. Eristämisen tarkoituksena ei ole rajoittaa lapsen oikeutta huolenpitoon ja hyvinvointiin. Ratkaisussa kiinnitettiin Pohjolakodin huomiota myös sen velvollisuuteen kirjata rajoitustoimenpiteet (osaa ei ollut kirjattu) sekä siihen, että lapsen ihmisarvoa kunnioitetaan rajoitustoimenpiteitä toteutettaessa. (PSAVI/2500/06.02.01/2013)

4.4. Pohjois-Suomen aluehallintoviraston päätös 4.1.2018

Kantelussa oli kysymys lapsen huonosta kohtelusta ja huoneeseen sulkemisesta Toukolassa. Aluehallintovirasto katsoi, että käytettäessä sijaishuollossa lastensuojelulain mukaisia rajoitustoimenpiteitä, kuten vastentahtoista kiinnipitämistä on kiinnipitämiseen turvautuneen henkilön annettava selvitys laitoksen johtajalle. Lapsi on viipymättä toimitettava terveydenhuollon ammattihenkilön tutkittavaksi, mikäli huomataan lapseen kohdistuneen vammoja kiinnipitotilanteessa, tai jos lapsi sitä pyytää. Päätöksessä todetaan, että asiakirjamerkintöjen perusteella lapselle oli aiheutunut kiinnipidosta fyysisiä vammoja.

Ratkaisussa todetaan, että lasta oli estetty poistumasta omasta huoneestaan siten, että tilanne oli rinnastettavissa eristämiseen. Päätöstä lapsen eristämisestä ei kuitenkaan ollut tehty.

Aluehallintovirasto arvioi, että sinänsä lapselle annettua määräystä tai kehotusta ”mennä rauhoittumaan” omaan huoneeseen sovituksi ajaksi voidaan pitää kasvatuksellisenä puuttumisena tilanteeseen edellyttäen, että lapsen tilanne on sellainen, että lapsi suostuu käytöksellään tähän kasvatustenettelyyn ja se on lapsi tuntien hoidollisesti perusteltua. Näissäkin tilanteissa lapsen on päästävä vessaan, pesutiloihin ja ruokailemaan säännöllisin väliajoin. Mikäli lapsi ei suostu menettelyyn ja tilanne jatkuu niin, että hän vaarantaa omaa tai toisten turvallisuutta tai terveyttä, on arvioitava, täytyvätkö eristämisen edellytykset. Samanlainen tilanne on silloin, jos huoneessa oloa on päätetty lapsen käytöksen johdosta jatkaa. (PSAVI/208/06.02.01/2014)

4.5. Pohjois-Suomen aluehallintoviraston ohjauskirje 30.11.2012

Pohjois-Suomen aluehallintovirasto on tehnyt Pohjolakotiin tarkastuksen 16.11.2011 liittyen eristämistilojen olosuhteisiin. Ohjauskirjeessään aluehallintovirasto on todennut, että Pohjolakodin eristämistilat eivät ole asianmukaiset eivätkä ne kaikilta osin kunnioita lapsen yksityisyyttä. Aluehallintovirasto edellytti, että Pohjolakoti muuttaa eristämistiloja siten, että saniteettitila / -tilat sijaitsevat erillään varsinaisesta eristämistilasta, missä kameravalvontaa voidaan toteuttaa huomioiden jatkuvan huolenpito- ja valvontavastuun. Lisäksi eristämistiloihin tulee asentaa soitto-kellot ja varmistaa, että eristämistilojen muut olosuhteet ovat asianmukaiset (valoisuus, ilmanvaihto ja lämmitys).

4.6. Apulaisoikeusasiamies Maija Sakslinin päätös 20.8.2013

Kantelussa arvosteltiin Hiidenkivi-yksikön toimintaa ja tuotiin esille, että lapsi on yksikössä joutunut neljän kuukauden yhtäjaksoisen vapaudenriiston kohteeksi ilman päätöstä. Kantelussa arvosteltiin yksikön työntekijöitä myös lasten fyysisestä ja psyykkisestä uhkailusta sekä aggressiivisuudesta.

Johtopäätöksensä apulaisoikeusasiamies totesi, muun muassa, että lapsen liikkumisvapautta oli rajoitettu tavanomaista enemmän ja toimenpiteellä oli tämän vuoksi ollut lähinnä erityisestä huolenpitoa muistuttavia piirteitä. Lapsen oikeusturvaa koskevan perus- ja ihmisoikeuden vuoksi päätöksessä olisi ollut syytä kiinnittää erityistä huomiota liikkumisvapauden rajoituksen tarkempaan kuvaamiseen ja päätöksen perustelemiseen lapsen oikeusturvan takaamiseksi.

Edelleen päätöksessä todettiin, että liikkumisvapauden rajoitus toteutui päätöksessä mainituista syistä edelleen huomattavan rajoitettuna, sillä liikkumista rajoitettiin myös asuinyksikön sisällä. Liikkumisvapauden rajoittamisella oli edelleen ”erityisen huolenpidon piirteitä”. Se, että lapsen ei sallittu ensimmäisten päivien aikana myöskään keskustella muiden lasten kanssa, viittasi eristämiseen. Vaikka lyhytaikainen keskustelun rajaaminen asiallisesti onkin tavanomainen kasvatukseenkeino, voi päiviä kestävä keskustelukielto muiden yksikön lasten kanssa muodostua myös lainvastaiseksi tavaksi eristää lapsi muista yksikön lapsista. (Dnro 929/4/13)

4.7. Apulaisoikeusasiamies Maija Sakslinin päätös 28.2.2018

Kantelussa kerrottiin lapsen karkumatkojen seuraamuksena lapselle Toukola-yksikössä asetetuista useista rajoituksista, koulunkäynnin erityisestä järjestämisestä sekä lapselle laitoksessa annetuista rangaistusluonteisista tehtävistä. Kantelun mukaan Pohjolakodissa oli käytössä joukkorangaistuksia. Pohjolakoti kiisti asiaan antamassaan selvityksessä joukkorangaistusten käytön. Sen sijaan Pohjolakodin selvityksestä ilmeni, että kasvatuksellisia keinoja on voitu lyhytaikaisesti rajoittaa esimerkiksi television tai tietokonepelien käyttöä.

Apulaisoikeusasiamies totesi ratkaisussaan, muun muassa, että mikäli laitoksella on käytössä joukkorangaistukset, ei menettelyä voida pitää hyväksyttävänä. Kasvatukselliset keinot on arvioitava aina yksilöllisesti. Jos ne kohdistuvat sattumanvaraisesti kaikkiin ja ovat kategorisesti aina samanlaisia ja kaikkia koskevia, lähestyvät ne tosiasiallisesti rangaistuksia.

Kantelussa oli myös kuvattu rangaistuksenluonteisia tehtäviä, kuten ”hatkapäiväkirjan” kirjoittamista. Tällöin lapsi vietti päiviä pysyen vain omassa huoneessaan, jäi kotikouluun, hänen liikkumisvapauttaan ja yhteydenpitoaan rajoitettiin sekä pidettiin palaveri sosiaalityöntekijän ja Pohjolakodin kanssa.

Hatkapäiväkirja tarkoittaa kantelun mukaan tapahtumakertomuksen kirjoittamista karkureissusta: Se kirjoitetaan kertaalleen, sitten työntekijät ottavat sen pois ja antavat puhtaan paperin tilalle ja nuoren pitää kirjoittaa se uudelleen niin monta kertaa, kunnes siinä ei ole ohjaajan mielestä ristiriitaisuuksia. Lapsen mukaan hän on joutunut pysymään pelkästään huoneessaan siihen asti, kunnes on sanonut tehneensä rikoksia ja käyttäneensä päihteitä karkumatkalla ollessaan. Vasta näin ohjaajalle sanottuaan hän on saanut luvan tulla ulos huoneestaan.

Tältä osin Toukola-yksikön antamassa selvityksessä todettiin, että lapsi työstää lukuisia karkureissujaan tekemällä niistä aamupäivisin tehtäviä ja käymällä niistä keskusteluja. Selvityksessä ei otettu kantaa siihen, miten tehtäviä tehdään. (EOAK/442/2017)

4.8. Yhteenveto valvontaviranomaisten ratkaisuista

Sekä aluehallintovirastolle että oikeusasiamiehelle osoitetut Pohjolakotiin liittyvät aiemmat kantelut ovat koskeneet erityisesti rajoitustoimenpiteiden käyttöä ja niiden toteuttamistapoja ja niiden kirjaamista, yksiköissä käytössä olevia kasvatustapoja sekä lasten epäasiallista kohtelua ohjaajien taholta. Kantelut ovat kohdistuneet Toukola-yksikköön ja sen yhteydessä aikaisemmin olleeseen kriisi- ja arviointiyksikkö Hiidenkiveen. Lisäksi yksi aluehallintoviraston ratkaisu koski Toukolasta karanteen lapsen kiinnipitoa yleisellä katualueella Oulussa.

Aluehallintovirastolle tehdyt kantelut ja niissä mainitut tapahtumat ovat tapahtuneen vuosina 2013-2014. Oikeusasiamiehelle tehtyjen kantelujen tapahtumat ovat kohdistuneet vuosille 2014 ja 2017. Aluehallintovirasto ei ole suorittanut tarkastuksia Pohjolakotiin saamiensa kanteluiden johdosta. Aluehallintovirasto on kuitenkin vuonna 2015 tehnyt tarkastuksen Pohjolakotiin liittyen perhekodissa tapahtuneeseen ohjaajan surmaan.

Nyt tehdyllä tarkastuksella lapset toivat esiin samoja huolia ja arvostelua, kuin mitä vuosien varrella valvontaviranomaisille osoitetuissa kanteluissa on esitetty. Lapset kertoivat yksityiskohdaisesti samankaltaisista kasvatus- ja rajoitusmenettelyistä, kuin mitä kanteluissa on tuotu esiin. Näitä ovat esimerkiksi kirjallisten tehtävien tekeminen (erityisesti ”hatkapäiväkirja”) ja niihin liittyvä huoneessa pysyminen, kiinnipitoon ja eristämiseen liittyvät käytännöt ja tilanteet, käyttövaarojen käyttämisen rajoittaminen ja lasten riisuttaminen henkilöntarkastusten yhteydessä. Samankaltaisia menetelmiä ja käytäntöjä, joita kanteluissa on vuosien varrella tuotu esille liittyen Toukolaan ja Hiidenkiveen, sovelletaan eri tavoin edelleen Pohjolakodin yksiköissä, erityisesti Koivulehdossa.

Kukaan niistä lapsista, jotka ovat tehneet Pohjolakodin Toukolan yksikön ja Hiidenkivi yksikön menettelyistä kanteluita, ei enää ole sijoitettuna Pohjolakodissa.

5. RAJOITUSTOIMENPITEET

5.1. Yleistä

Lastensuojelulain mukaisten rajoitustoimenpiteiden keskeisenä tavoitteena on pyrkiä turvaamaan huostaanoton tarkoituksen toteutuminen ja samalla lapsen itsensä tai toisen henkilön suojaaminen. Rajoitustoimenpiteitä käytettäessä joudutaan aina välttämättömissä määrin puuttumaan joihinkin perustuslain turvaamiin lapselle kuuluviin perusoikeuksiin.

Harkittaessa rajoitustoimenpiteiden käyttöä, on aina arvioitava yksilöllisesti, missä laajuudessa kulloinkin on välttämätöntä puuttua kyseessä olevan lapsen perusoikeuksiin. Rajoitustoimenpi-

teitä voidaan käyttää vain lastensuojelulain tarkoittamissa tilanteissa ja laissa säädetyillä edellytyksillä. Rajoitustoimenpiteitä ei esimerkiksi voida käyttää kaavamaisesti toteutettuna kaikkia sijoitettuja lapsia koskevana kasvatukseen. Rajoitustoimenpiteitä ei saa koskaan käyttää rangaistuksena. Rajoitustoimenpiteitä ei voida kohdistaa avohuollon sijoituksella sijoitettuihin lapsiin.

Rajoitustoimenpiteiden edellytykset ja käyttö tulee arvioida aina yksilökohtaisesti siten, että lapseen kohdistetaan rajoitustoimenpiteitä vain siinä määrin, kuin huostaanoton (sijaishuollon) tarkoituksen toteuttaminen tai lapsen oma tai toisen henkilön terveys tai turvallisuus välttämättä vaatii. Käytettävissä olevista toimenpiteistä on valittava aina lapsen itsemääräämisoikeutta tai muuta perusoikeutta kulloinkin vähiten rajoittava toimenpide, ja mikäli lievemmät toimenpiteet ovat asiassa riittäviä, rajoituksiin ei saa ryhtyä lainkaan.

Rajoitustoimenpiteiden on oltava järkevässä ja kohtuullisessa suhteessa niiden käytölle asetettuun tavoitteeseen nähden. Rajoitustoimenpiteet on toteutettava aina mahdollisimman hienovaraisesti lapsen ihmisarvoa kunnioittavalla ja perusoikeudet huomioivalla tavalla.

5.2. Rajoittamista vai kasvatusta

Rajoitusten käyttäminen on erotettava rajojen asettamisesta lapsen kasvatuksessa. Sen erottaminen, mikä on tavanomaista ja hyväksyttävää kasvatuksellisten rajojen asettamista lapselle ja milloin on kysymys lain tarkoittamasta lapsen perusoikeuksien rajoittamisesta, on vaikeaa, eikä ero ole aina selkeä.

Jos kysymys on lapsen hoidosta ja huolenpidosta ja siihen sisältyvästä tavanomaisten rajojen asettamisesta, kysymys ei ole lain tarkoittamista rajoitustoimenpiteistä.

Kasvatukseen liittyvät säännöt eivät saa olla mielivaltaisia tai liiallisia. Niiden käytössä tulee aina huomioida lapsen ikä ja kehitystaso sekä muut lapsen yksilölliset tarpeet ja olosuhteet. Kasvatuksellisten keinojen tarkoitus, kesto ja intensiteetti ei voi olla sama kuin lain tarkoittamien rajoitustoimenpiteiden. Kysymys on aina sellaisista valinnoista, joita voidaan pitää perustellusti lapsen yksilölliseen ja tarpeenmukaiseen sijaishuollon järjestämiseen sisältyvänä kasvatuksena.

Kasvatuksellisilla rajoilla ei siis puututa lapsen perusoikeuksiin, vaan kysymys on lapsen päivittäisen hoidon ja huolenpidon järjestämisestä, ja kuten edellä on todettu, lapsen kasvun ja kehityksen tukemisesta. Hyvään lasta yksilönä kunnioittavaan kasvatukseen luettavien sääntöjen tulee olla oikeassa suhteessa niiden tavoitteeseen. Tämä tarkoittaa muun muassa sitä, että kasvatukselliset säännöt ja lapselle asetettavat rajat eivät saa mennä pidemmälle eivätkä kestä pidempään, kuin on välttämätöntä niiden hyväksyttävän tavoitteen toteuttamiseksi.

Lastensuojelulain mukaisten rajoitustoimenpiteiden käyttämisessä on kysymys hallinnollisen pakon käyttämisestä. Rajoitustoimenpiteestä on kysymys silloin, kun toimenpiteellä joudutaan puuttumaan joihinkin perustuslain lapselle turvaamiin perusoikeuksiin, kuten hänen liikkumisvapauteensa, perhe-elämän suojaan, hänen itsemääräämisoikeuteensa, vapauteensa, yksityisyyden suojaan tai omaisuuden suojaan.

Harkittaessa rajoitustoimenpiteiden käyttöä, on aina ensin arvioitava, täyttyvätkö laissa asetetut edellytykset toimenpiteen käytölle, sekä missä laajuudessa puuttuminen lapsen perusoikeuksiin on kulloinkin hyväksyttävää.

5.3. Rajoituspäätökset Pohjolakodissa

Rajoitustoimenpiteitä koskevia päätöksiä tai toimenpiteitä tarkastuksella saadun selvityksen ja laitoksen toimittaman koosteen mukaan oli tehty ajalla 1.1.2017–31.12.2017 yhteensä 783. Laitos toimitti nähtäväksi tehdyt rajoituspäätökset maaliskuulta 2018.

Päätökset ja kirjaukset koskivat aineiden ja esineiden haltuunottoa, liikkumisvapauden rajoittamista, yhteydenpidon rajoittamista, henkilönkatsastusta ja – tarkastusta, eristämistä, omaisuuden ja lähetysten tarkastamista ja kiinnipitämistä.

Lastensuojelulain 74 §:ssä säädetään, että lain 65–70 §:ssä tarkoitettujen rajoitustoimenpiteiden käytön seurannan ja valvonnan turvaamiseksi on lastensuojelulaitoksen asianmukaisesti kirjattava käyttämänsä rajoitustoimenpiteet. Kirjaamisen tulee sisältää rajoitustoimenpiteen kuvaus, toimenpiteen peruste ja kesto, toimenpiteestä päättäneen, sen käytännössä toteuttaneen ja siinä läsnä olleen henkilön nimi sekä tarvittaessa 66 §:n 1 momentissa ja 67 §:n 3 momentissa tarkoitettu erityinen syy. Lisäksi on mainittava toimenpiteen mahdollinen vaikutus hoito- ja kasvatussuunnitelmaan.

Kirjaamisessa on myös mainittava, miten lasta on kuultu ennen rajoitustoimenpiteestä päättämistä tai sen toteuttamista ja lapsen mielipide asiasta. Kirjaamisen sisältö on lähetettävä tiedoksi 13 b §:ssä tarkoitetulle lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle kuukausittain.

Pohjolakodin toimittamista asiakasasiakirjoista ilmenee, ettei lapselle tehtyjä rajoitustoimenpiteitä aina ole kirjattu lapsen asiakirjoihin siten, kuin edellä mainittu lainkohta edellyttää. Kirjauksista toisinaan löytyy maininta siitä, että päätös rajoittamisesta on tehty, mutta ei esimerkiksi toimenpiteen perustetta tai esimerkiksi lain tarkoittamaa ”erityistä syytä”. Myöskään itse päätöksiä ei ollut säännönmukaisesti perusteltu lain edellyttämällä tavalla.

Esimerkiksi erään lapsen asiakasasiakirjoista ilmeni, ettei lapselle tehtyyn henkilöntarkastukseen liittyen ollut tehty mitään kirjauksia lapsen päivittäismerkintöihin. Henkilöntarkastuksesta tehdyssä ”selvitys”-nimisestä asiakirjasta ei ilmene, mikä on ollut henkilöntarkastukseen johtanut ”perusteltu syy”. Asiakasasiakirjoihin tehtyjen edeltävien merkintöjen perusteella lapsi on ilmeisestikin palannut yksikköön kotilomilta, jolloin hänelle on tehty rutiininomainen henkilöntarkastus. Kyseinen lapsi on ilman asiakirjoihin kirjattua säännöksen tarkoittamaa perusteltua syytä tarkastettu rutiininomaisesti myös muina kertoina palatessaan yksikköön kotilomilta. Lisäksi samana päivänä lapselle on tehty omaisuuden ja lähetysten tarkastaminen, josta ei siitäkään ole merkintöjä Pohjolakodin toimittamissa lasta koskevissa asiakasasiakirjoissa.

Pöytäkirjassa on edellä esitelty niitä Pohjolakodin käytäntöjä, jotka ovat tai muistuttavat rajoittamista, ja joista siten tulisi tehdä yksilöllinen rajoittamispäätös, mikäli laissa säädetyt edellytykset rajoittamiselle ylipäänsä täyttyvät. Lasten kertomusten ja ohjaajien asiakirjoihin tekemien merkintöjen perusteella Pohjolakodissa tosiasiallisesti rajoitetaan ainakin lapsen liikkumisvapautta ja yhteydenpitoa sekä oman omaisuuden käyttöä ilman päätöksiä. Lisäksi lapsia käytännössä eristetään omiin huoneisiinsa ilman eristämistä koskevaa päätöstä.

Seuraavassa käsitellään yksittäisiä rajoitustoimenpiteitä, niiden edellytyksiä ja niihin liittyviä Pohjolakodin yksiköiden käytäntöjä.

5.4. Yhteydenpidon rajoittaminen

Sijaishuollossa olevan lapsen oikeutta pitää yhteyttä vanhempiinsa tai muihin hänelle läheisiin henkilöihin saadaan lastensuojelulain 63 §:ssä tarkoitetulla päätöksellä rajoittaa, jos yhteydenpidosta ei ole voitu 30 §:ssä tarkoitetussa asiakassuunnitelmassa tai erityisestä syystä muutoin sopia lapsen ja hänen vanhempiansa tai muiden läheistensä kanssa.

Säännöksen tarkoittama yhteydenpito-oikeus liittyy perustuslain 10 §:ssä ja kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa turvattuun yksityiselämän, perhe-elämän ja luottamuksellisen viestin suojaan. Yksityiselämän piiriin kuuluu muun muassa yksilön oikeus solmia ja ylläpitää suhteita muihin ihmisiin ja ympäristöön. Lapsen oikeus pitää yhteyttä perheeseensä on lapsen ihmisoi-
keus.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklan mukaan jokaisella on oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämäänsä, kotiinsa ja kirjeenvaihtoonsa kohdistuvaa kunnioitusta. Artikla turvaa niin lapsen oikeutta yhteydenpitoon kuin lapsen vanhempien tai muiden läheisten oikeutta pitää yhteyttä lapseen.

Viranomaisilla ei ole mainitun artiklan mukaan oikeutta puuttua tämän oikeuden käyttämiseen muutoin kuin silloin, kun laki sen sallii, ja kun se on demokraattisessa yhteiskunnassa välttämätöntä. Tämän vuoksi yhteydenpidon rajoituksista on säädettävä lailla ja rajoituksia on tulkittava ahtaasti. Lastensuojelulainsäädäntöön perustuva tahdosta riippumaton huostaanotto viranomaisten toimesta merkitsee puuttumista 8 artiklan mukaiseen perhe-elämän suojaan.

Lastensuojelulain muuttamista koskevan hallituksen esityksen, jossa rajoitustoimenpiteiden yksityiskohtaiset perustelut ovat, (HE 225/2004), todetaan muun muassa, että ”Yhteydenpidon rajoittamisesta tulee sanotun 25 §:n 1 momentin mukaan aina tehdä päätös, jos yhteydenpidosta ei ole voitu huoltosuunnitelmassa tai erityisestä syystä muutoin sopia lapsen ja hänen vanhempiansa tai muiden läheistensä kanssa asianomaisia tyydyttävällä tavalla. Huoltosuunnitelman tekemisestä vastaavan viranhaltijan tehtävänä on ohjata ja neuvoa asianomaisia yhteydenpidosta neuvoteltaessa ja sovittaessa.”

Hallituksen esityksessä edelleen todetaan, että ”viranhaltijan tulee myös pyrkiä käytännössä varmistumaan siitä, että yhteydenpitoa koskeva sopimus varmasti on asianomaisten hyväksymä ja, että asianomaiset todella ovat ymmärtäneet sen merkityksen. Suositeltavaa olisikin, että huoltosuunnitelmaan, siltä osin kuin siinä on sovittu yhteydenpidosta, sisällytetään sosiaaliviranomaisen selostus siitä, miten asianomaisten hyväksynnät on varmistettu. Jos yhteydenpidon määrästä tai sen toteuttamistavasta syntyy asianomaisten kesken vähäisintäkin erimielisyyttä, tulee asiassa aina tehdä hallintopäätös. Yhteydenpidon rajoittaminen ei siten voi jäädä huoltosuunnitelmaan kirjatun rajoittamisen varaan, jos esimerkiksi lapsen vanhempi on tyytymättömän yhteydenpitoaikoihin, yhteydenpidon tapoihin tai muihin yhteydenpitoa koskeviin ratkaisuihin.”

Tarkastushavaintojen perusteella Pohjolakodin eri yksiköissä saatetaan rajoittaa lapsen yhteydenpitoa hänen läheisiinsä ilman, että lapselle on tehty yhteydenpidon rajoittamista koskevaa päätöstä. Lasten kuulemisten perusteella esimerkiksi lapsen kotilomia/kotiharjoitteluja on ainakin Toukolan ja Koivulehdon yksiköissä saatettu peruuttaa ilman, että asiassa olisi tehty yhteydenpidon rajoittamis päätöstä.

Lisäksi lasten kuulemisten perusteella joillakin lapsilla on ollut pitkiä aikoja (3-9 kuukautta), jolloin he eivät ole ollenkaan päässeet kotilomille/kotiharjoitteluun. Kuitenkaan päätöksiä yhteydenpidon rajoittamisesta ei ollut voimassa. Epäselväksi jäi, oliko tällaisesta yhteydenpidon toteuttamisesta sovittu lapsen asiakassuunnitelmassa tai muulla tavoin. Joka tapauksessa pitkään ilman kotiharjoittelujaksoja olleet lapset olisivat tänä aikana halunneet lomalle. Kuulemisten perusteella joidenkin lasten lomia oli ohjaajien taholta yksipuolisesti lyhennetty sovitusta poikkeavasti tai niiden järjestämistapaa oli muutettu.

Mikäli lapsen yhteydenpitoa hänen läheisiinsä tosiasiallisesti rajoitetaan esimerkiksi peruuttamalla tai muuttamalla sovittuja kotilomia tai jättämällä kokonaan sopimatta lomia, tulee tällöin, mikäli lain mukaiset edellytykset rajoittamiselle täyttyvät, tehdä yhteydenpidon rajoittamista koskeva päätös. Jos lapsen liikkumisvapautta on rajoitettu ja samalla rajoitetaan lapsen oikeutta aiemmin sovittuun yhteydenpitoon, tulee asiassa erikseen arvioida edellytykset yhteydenpidon rajoittamista koskevan päätöksen tekemiselle.

Kaikki lapset kertoivat, että he saivat käyttää omaa itse omistamaansa puhelinta vain tiettyinä ennalta määriteltynä ”puhelinaikoina”. Puhelinaika oli vasta iltapäivällä koulupäivän jälkeen.

Erään lapsen asiakasasiakirjakirjauksista ilmenee, että Koivulehto yksikössä on käytössä sääntö, ettei kukaan lapsista saa käyttää omaa puhelintaan ennen kuin kaikki yksikön lapset ovat suorittaneet heille annetut siivoustehtävät.

Lähtökohtana lapsen oman puhelimen käytölle on se, että lapsi voi käyttää omistamaansa puhelinta ikä- ja kehitystasonsa mukaisesti samalla tavoin, kuin lapset, jotka eivät ole sijoitettuna laitokseen. Lapsen omistamat tekniset laitteet voidaan nähdäkseni kuitenkin ottaa laitoksen haltuun esimerkiksi yöajaksi, mikäli puhelimen käytöstä aiheutuu lapsen kasvulle tai kehitykselle haittaa esimerkiksi siten, että lapsen uni häiriintyy, eikä lapsi itse pysty kehotuksista huolimatta rajaamaan puhelimensa käyttöä yöllä.

Mikäli puhelimen käytöstä ei kuitenkaan aiheudu haittaa lapselle, ei ole myöskään kasvatuksellista perustetta puuttua sen käyttöön tai ottaa puhelinta haltuun ”varmuuden vuoksi”, saati rangaistuksena.

Mikäli lapsen puhelin otetaan yksilöllisestä kasvatuksellisesta syystä pois lapselta, on tällöin varmistettava, että menettely ei tosiasiallisesti rajoita lapsen yhteydenpitoa läheisiinsä.

Mikäli lapsen oman puhelimen käyttöä rajoitetaan esimerkiksi ruokailun aikana, tulee sille olla hyväksyttävät syyt, jotka liittyvät esimerkiksi ruokailuajan rauhoittamiseen ja hyvien ruokailutapojen opettelemiseen.

Pohjolakodin koulussa opiskelevilla lapsilla ei ollut mahdollisuutta ottaa omaa puhelintaan mukaan kouluun, vaan puhelimet olivat säilytyksessä yksiköissä koulupäivän ajan.

Pohjolakodin koulun toiminnassa sovelletaan perusopetuslakia, ei lastensuojelulakia. Mobiililaitteen (epäasialliseen) käyttöön koulussa voidaan puuttua vain perusopetuslaissa säädetyillä keinoilla. Jos oppilas häiritsee opetusta tai rikkoo koulun järjestystä, eikä tilanteissa ole käytetty opetusta tai oppimista häiritseviä esineitä, voidaan oppilaan käyttöön puuttua esimerkiksi kasvatustieteellisin keinoin. Kasvatuksellista toimenpiteistä ja kurinpitokeinoista on säädetty perusopetuslaissa tiukasti. Muita kuin lakiin perustuvia keinoja ei kouluissa saa käyttää.

Joissakin yksiköissä (ainakin Koivulehto ja Toukola) lapset eivät saaneet ottaa omaa matkapuhelintaan mukaan lähtiessään yksikön ulkopuolelle. Käytäntö perustui yksiköiden omiin sääntöihin, eikä asiasta tehty rajoituspäätöstä (matkapuhelimen haltuunotto lsl 65 § 3 mom, tai yhteydenpidon rajoittamispäätöstä lsl 62 §:n 2 mom 4 k, joka oikeuttaa ottamaan laitoksen haltuun lapsen puhelimen säännöksessä tarkoitetuilla edellytyksillä). Esimerkiksi Kuusela-yksikössä ei kuitenkaan ollut vastaavaa käytäntöä, vaan lapset saivat pitää omat puhelimensa mukanaan lähtiessään ulos yksiköstä.

Lapset ovat kertoneet tarkastuksen jälkeen, että mainitusta käytännöstä Koivulehdossa on tarkastuksen jälkeen luovuttu.

Erään lapsen asiakasasiakirjoista ilmenee, että Pohjolakodin johtaja on tehnyt myös yhteydenpidon rajoittamisen jatkamista koskevan päätöksen. Kuitenkin lastensuojelulain 63 §:n sanamuodon mukaan yhteydenpidon rajoittamisen jatkamista koskevan päätöksen tekee lain 13 §:n 2 ja 3 momentin mukaan määräytyvä viranhaltija lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän valmisteltua asian.

Päätöksestä ilmenee, että rajoituksesta on keskusteltu lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän kanssa. Sosiaalityöntekijä ei voi kuitenkaan luovuttaa laitoksen johtajalle oikeutta päätöksentekoon, kun laissa säädetty päätöksentekijä yhteydenpidon jatkamispäätökselle on kunnan johtava viranhaltija.

Mikäli lapsen oikeutta yhteydenpitoon vanhempaansa tosiasiallisesti rajoitetaan, tulee yhteydenpidon rajoittamiselle asetettujen edellytysten täyttyä. Muussa tapauksessa lapsen yhteydenpitoa ei voida rajoittaa.

Useat lapset kertoivat tarkastuksella myös tilanteista, joissa he ovat pyytäneet saada soittaa vanhemmalleen, mutta eivät ole saaneet lupaa soittaa. Myös lasten asiakasasiakirjoista ilmenee, että lapselle on saatettu esimerkiksi asettaa rauhoittuminen tai jonkin askareen tai yksikön asettamien tehtävien suorittaminen edellytykseksi vanhemmalleen soittamiselle kyseisessä tilanteessa. Tällaisissa tilanteissa ei ole ollut kysymys siitä, että lapsella olisi ollut voimassa oleva yhteydenpidon rajoittamispäätös, vaan kysymys on selkeästi ollut sellaisista tilanteista, joissa lapsi on halunnut ottaa yhteyden vanhempaansa tai sosiaalityöntekijäänsä esimerkiksi koettuun tulleensa huonosti kohdelluksi tai ollessaan eri mieltä jostakin asiasta laitoksen aikuisen kanssa.

Yhteydenpidon toteuttamiselle ei ole sallittua asettaa mitään ehtoja. Myöskään lapsen oman yhteydenpidon viivyttäminen ilman hyväksyttävää perustetta ei ole mahdollista.

5.5. Aineiden ja esineiden haltuunotto

Lastensuojelulain 65 §:n mukaan, jos lapsella on hallussaan päihtymistarkoituksessa käytettävää ainetta tai tällaisen aineen käyttöön erityisesti soveltuvia välineitä, ne on otettava laitoksen haltuun. Samoin on otettava laitoksen haltuun lapsella olevat aineet tai esineet, jotka on tarkoitettu lapsen itsensä tai toisen henkilön vahingoittamiseen. Laitoksen haltuun saadaan ottaa aineet tai esineet, jotka ominaisuuksiensa puolesta soveltuvat vaarantamaan lapsen omaa tai toisen henkilön henkeä, terveyttä tai turvallisuutta tai vahingoittamaan omaisuutta, jos on todennäköistä, että lapsi käyttää aineita tai esineitä tämän säännöksen tarkoittamalla tavalla.

Haltuunotettu omaisuus on sijaishuollon päättyessä laitoksessa palautettava lapselle, jolle omaisuuden palauttamisesta tai hävittämisestä muussa laissa toisin säädetä. Haltuunoton voi

tehdä laitoksen johtaja tai laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluva henkilö. Asiasta on viipymättä ilmoitettava johtajalle tai hänen määräämälleen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluvalle henkilölle, jonka tulee tehdä haltuunotosta päätös, jollei omaisuutta palauteta.

Laitoksen haltuun saadaan lisäksi ottaa lapsella olevat lapsen oman tai toisten lasten sijaishuollon järjestämistä tai laitoksen yleistä järjestystä todennäköisesti vakavasti haittaavat muut kuin 1 momentissa tarkoitetut aineet ja esineet. Toimenpidettä ei saa jatkaa pidempään kuin se säännöksessä mainitusta syystä ja lapsen hoidon ja kasvatuksen kannalta on välttämätöntä.

Edellä mainitun rajoitustoimenpiteitä koskevan hallituksen esityksen (HE 225/2004) mukaan ”Ehdotetun 31 §:n 3 momentin mukaan laitoksen haltuun saadaan lisäksi ottaa lapsella olevat lapsen oman tai toisten lasten sijaishuollon järjestämistä todennäköisesti haittaavat muut kuin 1 momentissa tarkoitetut aineet ja esineet. Haltuunotto on tarkoitettu käytettäväksi vain akuuteissa tilanteissa, kun aine tai esine todennäköisesti haittaa lapsen oman tai toisten lasten yksilöllisen sijaishuollon järjestämistä. Haittaa säännöksen tarkoittamalla tavalla voivat myös aiheuttaa, ja samalla yleistä järjestystä laitoksessa vaarantaa, esimerkiksi erilaiset tekniset laitteet, kuten soittimet tai suurikokoiset esineet. Haltuunotto saisi jatkua vain niin kauan kuin toimenpide on säännöksessä mainituista syistä ja lapsen hoidon ja kasvatuksen kannalta välttämätön.”

Edelleen esityksen mukaan ”Pykälään ei ole katsottu tarpeelliseksi tai perustelluksi erikseen sisällyttää säännöstä lapsella olevien rahojen tai muiden maksuvälineiden haltuunotosta. Todettakoon, että mielenterveyslaki (22 g §:n 1 momentti) mahdollistaa rahavarojen ja muiden maksuvälineiden haltuunoton sillä perusteella, että potilas sairautensa vuoksi todennäköisesti hävittäisi ne. Käytännössä lasten rahavarat laitoksessa ovat erittäin pieniä. Yleensä lasten ainoa tulonlähde on lastensuojelulain perusteella maksettava käyttövara. Joissakin laitoksissa, esimerkiksi koulukodeissa, lapset voivat myös ansaita rahaa suorittamalla joitakin laitoksessa annettuja tehtäviä.”

Kuten edellä on esitetty, lapsen omistaman esineen haltuunotto edellyttää säännöksessä tarkoitetun vaaratilanteen ”todennäköisyyttä” siitä, että haltuun otettava aine tai esine ”vakavasti vaarantaa” sijaishuollon järjestämistä.

Tarkastuksella havaittiin, että lapsilta saatettiin ottaa heidän omia tavaroitaan laitoksen haltuun tosiasiaa rangaistuksena. Lasten kuulemisten perusteella lapsilta oli saatettu ottaa haltuun ainakin puhelin, radio, päiväkirja, vaatteet ja napakoru.

Joillakin yksilöillä oli käytössä menettely, jossa lapsen tavaroita otettiin laitoksen haltuun ilman, että niitä olisi palautettu välittömästi lapselle. Lapsen omat rahavarat ja esimerkiksi pankkikortti otettiin aina laitoksen haltuun. Käyttövaroilla hankittuja tuotteita otettiin myös laitoksen haltuun. Joissakin yksiköissä (ainakin Koivulehto, Toukola) lapset eivät saaneet ottaa omaa matkapuhelintaan mukaan lähtiessään yksikön ulkopuolelle. Käytäntö perustui yksiköiden omiin sääntöihin, eikä asiasta ole tehty rajoituspäätöstä.

Mikäli lapsen omaisuutta otetaan haltuun, eikä sitä heti palauteta, on haltuunotosta tehtävä kirjallinen päätös. Haltuunoton edellytyksien tulee yksilöllisesti arvioiden täytyä, jotta lapsen omaisuutta ylipäättänsä voidaan ottaa laitoksen haltuun. Säännöksessä tarkoitetut perusteet haltuunotolle eivät voi kuin äärimmäisissä poikkeustilanteissa täytyä esimerkiksi lapsen päiväkirjan osalta. Haltuunottoa ei voida koskaan käyttää rangaistuksena.

Pohjolakodin johtaja on ilmoittanut, että Koivulehdossa käytössä olleesta säännöstä, että puhelinta ei saa ottaa mukaan ulos, on sittemmin luovuttu.

5.6. Henkilönkatsastus ja henkilöntarkastus

Henkilöntarkastuksesta ja henkilönkatsastuksesta on säädetty lastensuojelulain 66 §:ssä. Henkilönkatsastuksen ja –tarkastuksen tekeminen edellyttää aina yksilökohtaista harkintaa ja säännöksessä tarkoitettua edellytyksen (”perusteltua syytä epäillä”) täyttymisen.

Perusteltu syy epäillä on ilmentävä rajoitustoimenpidettä koskevista kirjaamismerkinnöistä siten, kuin lastensuojelulain 74 §:ssä erikseen säädetään.

Henkilöntarkastus ja –katsastus tulee aina tehdä erittäin suurta hienovaraisuutta noudattaen ja lapsen fyysistä koskemattomuutta, sukupuoli-identiteettiä, ihmisarvoa ja yksityisyyttä kunnioittaen. Huomioitavaksi tulee myös lapsen ikä ja kehitystaso, sekä hänen kulttuuritaustansa.

Säännökset eivät oikeuta lapsen riisuttamiseen tai vastentahtoiseen riisumiseen.

Kaikkien rajoitustoimenpiteiden tavoin myös henkilöntarkastuksen ja henkilönkatsastuksen tarkoituksena on lapsen suojeleminen. Tavoitteena tulee siten aina olla lapsen auttaminen eli se, että lapselle voidaan antaa tarkoituksenmukaista, riittävää ja oikea-aikaista hoitoa ja huolenpitoa.

Lähes kaikki kuullut lapset, joille oli tehty henkilöntarkastus, kertoivat siitä, että heidät oli henkilöntarkastuksen aikana riisutettu kokonaan alasti. Useimmat lapset kertoivat saaneensa jossain vaiheessa tarkastusta suojakseen pyyhkeen, mutta kuitenkin siten, että yleensä ohjaajat näkivät lapsen kokonaan alasti. Lapselle ei siis annettu tarkastuksen aluksi pyyhettä, jonka suojissa hän olisi voinut riisuutua ja luovuttaa vaatteensa yksitellen ohjaajille ja vastaavasti pukeutua tämän jälkeen.

Useat lapset kertoivat, että ohjaajat pitivät tarkastuksessa itse pyyhettä heidän edessään, mutta siten, että he pystyivät samalla tarkkailemaan lapsen kehoa. Jotkut lapset kertoivat, että he olivat joutuneet alasti ”pyörähtämään” ennen pukeutumista ohjaajien edessä. Kaikki lapset pitivät menettelyä nöyryyttävänä. Useat lapset kertoivat kokeneensa kymmeniä tarkastuksia, joiden aikana he olivat joutuneet riisuutumaan kokonaan alasti.

Pohjolakodin toimittamissa henkilöntarkastusta koskevissa selvityksissä ei ollut yhdessäkään mainintaa siitä, millä tavalla tarkastaminen on käytännössä toteutettu. Tarkastamisen tekotapaa ei ole myöskään kirjattu lasten asiakasasiakirjoihin muutoin.

Pohjolakodin antaman selvityksen mukaan Pohjolakodin ”ohjeistuksessa on painotettu, että tilanteessa, jossa on perusteltua syytä pyytää lasta riisumaan vaatteensa, hänelle annetaan pyyhe vartalonsa suojaksi. Henkilökunnan mukaan henkilöntarkastus toimitetaan ohjeistuksen mukaisesti. Oleellisinta tilanteessa on kuitenkin lapsen kokemus. Keskustelua henkilöntarkastuksesta yksiköiden kanssa jatketaan.”

Pohjolakoti siis kiistää antamassaan selvityksessä, että henkilöntarkastuksissa lapset joutuivat riisuutumaan kokonaan alasti. Riisuttamisesta kertoi omakohtaisesti kuitenkin toisistaan tietämättä ja riippumatta ainakin kahdeksan lasta. Lisäksi Pohjolakotiin aiemmin sijoitettuina olleet lapset, jotka ovat kannelleet Pohjolakodin menettelystä ovat kertoneet vastaavasti riisuttamisesta henkilöntarkastusten yhteydessä. Jo vuonna 2011 Pohjolakotiin sijoitettuna ollut julkisuudessaakin esiintynyt lapsi on hänkin kertonut, että hänet on yksikköön saapuessa riisutettu. Li-

säksi oikeusasiamiehelle toimitetusta eristämistilanteesta syntyneestä valvontakameran videosta näkyy, miten lapselta kiinnipidossa vastentahtoisesti riisutaan paita henkilöntarkastuksen yhteydessä.

Pohjolakodin suorittamissa henkilöntarkastuksissa lapsi ainakin usein, ellei säännönmukaisesti, riisutetaan, eikä tarkastuksissa noudateta säännöksen edellyttämää erittäin suurta hienovaraisuutta tai kunnioiteta lapsen fyysistä koskemattomuutta, sukupuoli-identiteettiä, ihmisarvoa ja yksityisyyttä.

Henkilöntarkastusta tehtäessä pitää ottaa huomioon lapsen ikä, sukupuoli, kehitystaso, lapsen yksilölliset ominaisuudet sekä uskonto ja kulttuuritausta. Tarkastus itsessään on käytännössä aina lapselle nöyryyttävää. Tämän takia tarkastuksen toteuttamistapa on harkittava aina yksilöllisesti ja valittava sellainen tapa, jolla mahdollisimman vähän aiheutetaan lapselle haittaa.

Henkilöntarkastuksista tehdyistä ”selvitys”-asiakirjoista ei myöskään lähtökohtaisesti ilmennyt, mikä oli henkilöntarkastukseen johtanut ”perusteltu syy epäillä”. Sen sijaan monesta selvityksestä ilmeni, että kysymys oli rutiiniluonteisesta toimenpiteestä esimerkiksi kotilomalta palatessa.

Henkilöntarkastusta ja henkilönkatsastusta tehtäessä lasta koskeviin asiakirjoihin tulee aina merkitä näkyviin ja selkeästi perustella, mikä on ollut toimenpiteeseen johtanut ”perusteltu syy epäillä”. Kysymys on yksilöllisestä perusteesta, joka tulee arvioida jokaisen lapsen osalta erikseen, jokaisella kerralla, kun henkilöntarkastus tai –katsastus tehdään.

Lapselle saatetaan laitoksessa tehdä ns. pikaseula silloin, kuin epäillä lapsen käyttäneen huumeaineita. Huume testi ja muukin lastensuojelulaisissa tarkoitettu henkilönkatsastus puuttuu lapsen perus- ja ihmisoikeutena turvattuun henkilökohtaiseen koskemattomuuteen. Koska testin tuloksella on merkitystä lapsen oikeuksien ja velvollisuuksien kannalta, on sijaishuoltopaikan varmistuttava siitä, että testin tulos on oikea. Eryteisesti ns. pikaseulat saattavat näyttää positiivista tulosta silloinkin, kun lapsi ei ole käyttänyt huumeita. Positiivinen testituloks ei voi johtaa lakiin perustumattomiin seurauksiin lapselle.

Mikäli lapsi antaa positiivisen pikatestinäytteen ja kiistää huumeiden käyttämisen, tulee lapsen antama näyte poikkeuksesta lähettää laboratorioon tarkastukseen.

Eräs lapsi kertoi tarkastuksella, ettei hänelle ole yhdessä tilanteessa suostuttu näyttämään hänen antamansa pikaseulan tulosta. Tällainen menettely ei ole lapsen oikeuksien mukainen. Lapsella on aina oikeus nähdä testin tulos, jolloin hän tarvittaessa voi vaatia testitulosten tarkastamista laboratoriokokein.

Erään lapsen henkilöntarkastusta koskevaan selvitykseen rajoitustoimenpiteen toimeenpanijaksi on kirjattu ”yövalvoja (nimi) sekä Kultaisen Noutajan työntekijä”.

Lastensuojelulain mukaan henkilöntarkastuksen tekee laitoksen johtaja tai hänen määräämänsä laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluva henkilö. Kultainen Noutaja on yksityinen kuljetuspalveluyritys. Kultaisen Noutajan työntekijä, tai muu laitoksen ulkopuolinen henkilö ei voi milloinkaan osallistua lapseen kohdistuvien rajoitustoimenpiteiden toteuttamiseen.

5.7. Lapsen postin ja huoneen tarkastus

Lastensuojelulain 67 §:n mukaan, jos on perusteltua syytä epäillä, että lapsella on hallussaan 65 §:n 1 momentissa tarkoitettuja aineita tai esineitä taikka lapsen olinpaikka on sijaishuollon tarkoituksen toteuttamiseksi kiireellisesti selvitettävä, saadaan hänen käytössään olevat tilat tai hallussaan oleva omaisuus tarkastaa.

Edelleen säännöksen mukaan, jos on perusteltua syytä epäillä, että lapselle osoitettu kirje tai siihen rinnastettava muu luottamuksellinen viesti taikka muu lähetys sisältää 65 §:n 1 momentissa tarkoitettuja aineita tai esineitä, saadaan lähetyksen sisältö tarkastaa kirjettä tai muuta luottamuksellista viestiä lukematta.

Tarkastaminen tulee pääsääntöisesti aina tehdä lapsen ja laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluvan toisen henkilön läsnä ollessa. Erityisestä syystä lapsen käytössä olevien tilojen ja hänen hallussaan olevan omaisuuden tarkastamisen voisi kuitenkin tehdä joko lapsen tai laitoksen henkilökuntaan kuuluvan toisen henkilön läsnä olematta. Toisen mainituista henkilöistä tulee kuitenkin aina tarkastuksen tekijän lisäksi olla paikalla tarkastusta tehtäessä.

Säännöksen tarkoittama erityinen syy voi olla esimerkiksi paikalla olevan henkilökunnan vähäinen määrä tilanteessa, jossa kiireellinen tilojen tai omaisuuden tarkastaminen on välttämätöntä. Tällainen tilanne voi olla se, että lapsi on karkuteillä ja tarkastuksen tekemisellä pyritään saamaan tietoa lapsen olinpaikasta. Mikäli tarkastuksessa säännöksen tarkoittamasta erityisestä syystä on läsnä sen tekijän lisäksi vain joko toinen työntekijä tai lapsi, tulee tämä menettely kirjaamisen yhteydessä erikseen mainita ja perustella. Lapselle tulee aina selvittää tarkastuksen syy. Tämä tulee, mikäli mahdollista, tehdä ennen tarkastuksen toimittamista.

Useat lapset kertoivat, että heidän postilähetyksiään olisi avattu ennen postin toimittamista heille. Lapset epäilivät myös, että koulupäivän aikana heidän huoneitaan olisi tutkittu ilman lapsen läsnäoloa.

Pohjolakoti on antamassaan selvityksessä edellä selostetulla tavalla kiistänyt menettelyn.

Mikäli lapselle osoitettuja posteja tai hänen huoneensa tarkastetaan, tulee tälle olla laissa tarkoitettu peruste, joka on arvioitava yksilöllisesti ja asianmukaisesti kirjattava lapsen asiakirjoihin. Säännönmukainen lapsen postien tarkastaminen ilman konkreettista epäilyä siitä, että postilähetyksistä sisältyisi lastensuojelulaissa tarkoitettuja aineita tai esineitä, ei ole sallittua.

5.8. Kiinnipitäminen

Lastensuojelulain 68 §:ssä säädetään kiinnipidosta. Säännöksen mukaan laitoksen johtaja tai laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluva henkilö voi lapsen rauhoittamiseksi pitää kiinni lapsesta, jos lapsi sekavan tai uhkaavan käyttäytymisensä perusteella todennäköisesti vahingoittaisi itseään tai muita, ja kiinnipitäminen on lapsen oman tai toisen henkilön hengen, terveyden tai turvallisuuden välittömän vaarantumisen vuoksi taikka omaisuuden merkittävän vahingoittamisen estämiseksi välttämätöntä.

Kiinnipitäminen on oltava luonteeltaan hoidollista ja huollollista sekä kokonaisuutena arvioiden puolustettavaa, kun otetaan huomioon lapsen käyttäytyminen ja tilanne muutoinkin. Kiinnipitäminen voi pitää sisällään myös lapsen siirtämisen. Kiinnipitäminen on lopetettava heti, kun se ei enää ole välttämätöntä.

Kiinnipitämisestä on siihen turvautuneen henkilön annettava laitoksen johtajalle kirjallinen selvitys. Laitoksen johtajan turvautuessa kiinnipitämiseen on selvitys annettava lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle.

Kiinnipitämisellä tarkoitetaan pelkäästään lapsen fyysistä kiinnipitämistä. Kiinnipitämistä on pidettävä aina viimesijaisena keinona. Kiinnipitämisellä voidaan paitsi estää lasta vahingoittamasta itseään, myös suojella muita lapsia ja laitoksen henkilökuntaa. Omaisuuden kohdalla kyse tulee olla omaisuuden merkittävästä vahingoittumisriskistä.

Kiinnipitäminen on voimakeinojen käyttämistä. Voimakeinojen käyttämisen (mm. kiinnipidon) liioittelusta säädetään rikoslaissa (voimakeinojen käyttö, RL 4 luku 6 §). Kiinnipitämisen liioittelusta voi olla kysymys silloin, jos säännöksen tarkoittama välttämättömyysedellytys kiinnipitämiseen ei täyty, tai jos kiinnipitämisessä on käytetty suurempaa voimaa, kuin tavoitteen saavuttaminen, eli lapsen rauhoittaminen, olisi välttämättä vaatinut. Kiinnipitämisen liioittelu voi myös olla kyseessä silloin, kun kiinnipitämistä on jatkettu, vaikka se ei olisi enää välttämätöntä.

Lastensuojelulain esitöiden mukaan (HE 225/2004) ”kiinnipitämisen välttämättömyys tulee arvioidavaksi kulloisessakin tilanteessa erikseen. Käytännössä tilanteet myös voivat vaatia nopeata puuttumista asiaan. Lapsen rauhoittamiseksi on kuitenkin aina pyrittävä käyttämään lievintä tavoitteeseen johtavaa keinoa. Laitoksen henkilöstövoimavarojen riittävyydellä on tässä erittäin keskeinen merkitys. Mitä paremmin ja ammattitaitoisemmin laitos on resursoitu, sitä enemmän henkilökunnalla myös on aikaa ja jaksamista pyrkiä hoitamaan uhkaava tilanne esimerkiksi lasta rauhoittavalla puhumisella. Säännöksen sisältämä välttämättömyysvaatimus sisältää myös ajallisen rajauksen. Ennakollinen kiinnipitäminen ilman välitöntä vaaraa ei täytä sanottua vaatimusta. Vastaavasti kiinnipitäminen on myös lopetettava heti, kun se ei enää ole lapsen rauhoittamiseksi välttämätöntä.”

Edelleen esitöiden mukaan ”Sen lisäksi, että kiinnipitämisen on oltava säännöksen tarkoittamalla tavalla välttämätöntä, sen on myös oltava lapsen käyttäytyminen ja tilanne kokonaisuutena arvioiden puolustettavaa. Puolustettavuusvaatimus samastuu säännöksessä suhteellisuuden vaatimukseen ja sen edellyttämään intressivertailuun. Kiinnipitämiseen turvautumisen on oltava järkevissä eli oikeassa ja kohtuullisessa suhteessa siihen lopputulokseen nähden, jota sillä tavoitellaan.”

Kiinnipidossa, samoin kuin lasta eristettäessä, on kiinnitettävä erityistä huomiota, siten kuin lastensuojelulain 64 §:ssä ja sosiaalihuollon asiakaslaissa on nimenomaisesti edellytetty, siihen, ettei lapsen ihmisarvoa loukata ja että hänen vakaumustaan ja ihmisarvoaan kunnioitetaan. Toimenpiteitä toteutettaessa on otettava huomioon sijaishuoltoon johtaneet syyt, lapsen ikä, toivomukset, mielipide, etu ja yksilölliset tarpeet sekä hänen kulttuuritaustansa. Erityisesti lapsen menneisyyden kokemukset häneen kohdistetusta väkivallasta tai esimerkiksi seksuaalisesta hyväksikäytöstä tulee ottaa huomioon kiinnipitotilanteessa. Myös lapsen uskontoon liittyvillä seikoilla voi olla huomattavaakin merkitystä siihen, millä tavalla kiinnipittoa voidaan toteuttaa.

Pohjolakodin lapset kertoivat, että joissakin yksiköissä ohjaajat saattavat provosoida lapsia siten, että tilanne lopulta eskaloituu kiinnipitotilanteeseen. Lapset kertoivat, että kiinnipidot olivat kestoiltaan pitkiä, lasten mielestä monesti mielivaltaisia ja niissä usein käytettiin tarpeetonta voimaa. Lapset myös kertoivat tilanteista, joissa heidät oli riisuttu (ja puettu) väkisin kiinnipidon aikana (ks. myös eristäminen). Eristämisestä syntyneestä valvontakameran tallenteesta näkyy tällainen tilanne.

Lastensuojelulain mukaan kiinnipitäminen voi sisältää lapsen siirtämisen, esimerkiksi omaan huoneeseen tai eristämistilaan, silloin kun edellytykset kiinnipidolle ylipäänsä ovat olemassa.

Kiinnipitämiseen ei kuitenkaan voi koskaan sisältyä lapsen vastentahtoista riisumista tai pukeamista.

Useat lapset kertoivat siitä, että lapsille on aiheutunut vammoja tai kipua kiinnipitämisen johdosta. Osa lapsista kertoi aiheesta omakohtaisten kokemusten perusteella ja osa kertoi nähneensä ja kuulleensa kiinnipitotilanteita, joissa kiinnipidettävänä oleva lapsi on huutanut, että häneen sattuu.

Mikäli lapselle on aiheutunut näkyviä vammoja kiinnipidon yhteydessä, on terveydenhuollon ammattihenkilön tutkittava lapsi. Samoin on meneteltävä, mikäli lapsi pyytää tutkimuksen suorittamista tai kertoo aikuisille, että häneen on sattunut. Lapsen vammat, suoritettu tutkimus ja lapsen pyyntö on kirjattava siten, kuin lastensuojelulaissa erikseen rajoitustoimenpiteitten kirjaamisesta säädetään.

Eri lapsia koskevien, laitoksen ohjaajien laatimien ”selvitys kiinnipidosta-asiakirjojen” mukaan Pohjolakodissa on turvauduttu kiinnipitoon (pääsääntöisesti maaliskuuhun 2018 aikana) muun muassa seuraavissa tilanteissa:

1) Lapsella oli ”aikaistettu huoneeseen meno eilisen tupakoinnin takia. Lapsi ei suostunut menemään huoneeseensa. Jouduttu ohjaamaan huoneeseen, jolloin lapsi heitti korttipakan ohjaajan naamalle ja alkoi uhmakkaaksi. Jouduttu ottamaan kiinnipitoon kahden ohjaajan voimin ja ohjattu huoneeseen. Tilanne rauhoittui heti huoneeseen päästyä. Lapsi hakkasi hetken seiniä, mutta rauhoittui sitten kokonaan ja haki iltalääkkeet”.

2) Lapsen ”kanssa tullut vääntöä huoneen siivoamisesta ja keittiön siivoamisesta. Yritetty keskustelemalla selvittää tilanne, mutta lapsi ollut omaehtoinen ja lopulta lapsi nostanut kierroksia ja alkanut potkimaan toimiston tulostinta. Lapsi otettu kiinnipitoon kahdesti ja ohjattu huoneeseen rauhoittumaan.”

3) ”Imuroinnin lapsi hoiti todella huolimattomasti ja ohjaaja mainitsi asiasta lapselle. Lapsi lopetti imuroinnin ja lähti kiro sanoja suustaan päästelleen huoneeseensa. Ohjaajat menivät hetken kulluttua jututtamaan lasta ja tämä oli kiihtyneessä mielentilassa eikä kyennyt ohjaajien puhetta juurikaan kuuntelemaan. Lapselle kuitenkin kerrottiin, että kiukuttelun avulla hän ei pääse välttämään siivoustöitä ja että siivoustyöt kuuluvat hänelle samalla tavalla kuin muillekin nuorille. Lapsi oli edelleen kiihtyneessä tilassa ja kiroili ohjaajille sekä yritti lähteä huoneesta pois kesken puhuttelun. Lapsi talutettu käsistä kiinni pitämällä takaisin huoneeseen. Huoneessa lapsi otti sängyltään päiväpeitteen pois ja tiuskaisi ohjaajille alkavansa nukkumaan. Lapselle ilmoitettu, että yksikössä ei päivisin nukuta ja sänky on syytä laittaa kuntoon. Lapsi ei suostunut sängystä nousemaan ja uhmakkaasti kiroili ohjaajille. Lapselle kerrottu, että jos hän ei itse nouse sängystä niin ohjaajat nostavat hänet sieltä. Lapsen jatkaessa kiroilua ja uhmakasta käytöstä hänet nostettiin ohjaajien toimesta sängystä pois. Tässä vaiheessa lapsi yritti lyödä ja potkaista ohjaajaa päähän siinä kuitenkaan onnistumatta ja lapsi painettiin hartioista sänkyyn ja otettiin kiinnipitoon.

Kiinnipidon aikana lapsi uhkaili ohjaajaa kurkun auki leikkaamisella, paloittelulla sekä päähän potkimisella. Uhkasi lisäksi polttaa koko yksikön. Kiinnipitoa kesti n. 10 minuuttia ja sen jälkeen lapsi oli siinä määrin rauhoittunut, että kiinnipito voitiin lopettaa ja lapsi voitiin jättää huoneeseen rauhoittumaan. 30 min rauhoittumisen jälkeen lapsi pyydettiin syömään päivällistä joka sujuikin jo hyvin. Päivällisen jälkeen lapsi meni oma-aloitteisesti huoneeseen lepäämään. Lasta menttiin hetken kuluttua hakemaan jatkamaan siivoustöitä ja ilmoitti, ettei aio siivota. Olemus muuttui jälleen uhmakkaaksi ja kielenkäyttö oli todella asiatonta. Lapsi yritti itse määrittää sen mitä tekee

ja milloin tekee. Tähän lapselle vastattu, että yksikössä aikuiset määrittelevät arjen rytmin ja käytännöt. Lapsi ei kyennyt minkäänlaiseen yhteistyöhön ohjaajien kanssa. Pyysi tunnin verran aikaa kerätäkseen motivaatiota aloittaa siivoukset. Ohjaajat jättivät lapsen huoneeseen miettimään käyttäytymistään ja lapselle vietiin päivän tapahtumiin liittyviä kirjallisia tehtäviä, joita hän huoneessa ollessaan voisi tehdä ja tätä kautta alkaisi itse miettimään omaa käytöstään ja asennettaan.

Lapsi repi kirjalliset tehtävät ja heitteli paperinpalat pitkin yksikön lattiaa. Huoneeseen mennessä repi imurin johdon rikki. Lapselle vietiin toisen kerran samat tehtävät ja lapsi repi ne uudelleen. Ei tässäkään vaiheessa kyennyt ottamaan minkäänlaista ohjausta/puhetta vastaan. Ohjaajat päättivät, että siivoustyöt ovat siinä määrin kesken, että lapsi on haettava hoitamaan ne loppuun. Ohjaajat menivät lapsen huoneeseen ja kysyivät häneltä, että siivoaako hän itse vai siivoaako hän ohjaajien avustamana. Lapsi haistatteli ohjaajille ja kertoi, ettei todellakaan aio siivota. Ohjaajat ottivat lasta käsistä kiinni tarkoituksenaan viedä lapsi yleisiin tiloihin jatkaamaan siivouksia. Tässä vaiheessa lapsi oli todella kierroksilla sekä uhmakas ja alkoi jälleen potkimaan. Lapsi otettiin kiinnipitoon huoneensa lattialle ja päätettiin, että lapsi siirretään oman sekä muiden turvallisuuden takaamiseksi rauhoittumishuoneeseen.”

4) ”Nuori viety kiinnipidossa 2 otteeseen omaan huoneeseensa. Ensimmäisellä kerralla nuorta ohjattiin kiinnipidossa kohti huonetta ja irrotettiin, jotta nuori voi sinne itse mennä. Nuori palasi kuitenkin sohvalle, mistä hänet lopulta kannettiin 3 ohjaajan toimesta huoneeseensa. Nuori kieltäytynyt menemästä huoneeseensa illalla hiljaisuuden alkaessa yksikössä. Nuorta kehoitettu useaan otteeseen vetäytymään huoneeseensa ja rauhoittumaan nukkumaan mistä kieltäytynyt. Nuoren käytös ollut hyvääntullista mutta myös epäasiallista. Haistatellut ohjaajille ja kiroillut, haastanut heitä sanallisesti tappelemaan nuoren kanssa. Väliin huitonut myös tilanteessa ohjaajia kohti nyrkein ja potkien. Lopulta viety nuori kiinnipidossa huoneeseensa, jonka jälkeen tilanne laukesi välittömästi.”

5) Lapsella oli ”hiljaisen jälkeen kiukkuinen olo, josta keskusteltu hänen kanssaan. Lapsella asiatonta kielenkäyttöä ohjaajaa kohtaan, jolloin hänet ohjattu huoneeseen rauhoittumaan. Vaatinut samalla ohjaajalta, että hänen pitää saada soittaa äidilleen. Lapselle sanottu, että ensin hänen täytyy rauhoittua”. ”Lapsi meni lopulta huoneeseen, josta alkoi kuulua pauketta melkein saman tien. Ohjaajat menneet huoneeseen, mutta lapsi haukkui ohjaajaa ja käski häipymään. Huoneesta alkoi kohta kuulua taas kolinaa ja uudestaan mentäessä katsomaan lapsi suuttui taas ja käski häipymään, jolloin alkoi tönimään ohjaajaa ja samalla hakannut ohjaajaa. Lapsi otettu kiinnipitoon. Kiinnipito jatkunut noin 25 minuuttia ja kiinnipidon ollessa riittämätön toimenpide tilanteen rauhoittamiselle ja turvaamiselle” lapsi on viety laitoksen eristämistilaan.

6) Lapsi ”ollut omaehtoinen. Pyrkinyt määrittelemään lähes kaiken huoneen siivoamiseen ja köksävuoronsa hoitamiseen liittyen. Lapsi ei kyennyt yhteistyöhön vaan oli omaehtoinen. Nostanut kierroksia ja tilanne edennyt kuuteen kiinnipitoon tunnin sisällä. Potki kolmea ohjaajaa. Haukkui kaikkia tilanteeseen osallistuneita ohjaajia. Uhkasi useita kertoja tappa ohjaajan tämän tullessa lapsen huoneeseen. Kiinnipitojen välissä annettu mahdollisuus rauhoittua, mutta nostanut kierroksia heti, kun yrittänyt määritellä tilannetta eikä hänen tahtoon taivuttu.”

Lastensuojelulain säännöksen tarkoittama mahdollisuus puuttua lapsen henkilökohtaiseen koskemattomuuteen kiinnipidolla on tarkoitettu vain niitä tilanteita varten, joissa lapsen aggressiivisuudesta, tuskaisuudesta tai muusta syystä johtuvan sekavan tai uhkaavan käyttäytymisen pysäyttäminen ja lapsen rauhoittaminen edellyttävät välitöntä puuttumista tilanteeseen. Kiinnipitoa ei siis voida toteuttaa muussa kuin laissa säädetyssä tarkoituksessa, mikä tarkoittaa, ettei lap-

sen kiinnipitoon voida ryhtyä esimerkiksi lapsen tottelemattomuuden tai ”passiivisen vastarinnan” murtamiseksi. Kiinnipitämisen on oltava välttämätöntä ja sen on oltava lapsen käyttäytyminen ja tilanne kokonaisuutena arvioiden puolustettavaa. Kiinnipitämisen tulee olla myös oikeassa suhteessa toimenpiteen tavoitteeseen.

Tarkastuksen jälkeen oikeusasiamiehelle toimitettuihin lasten asiakasasiakirjoihin tehdyt merkinnät tukevat lasten tarkastuksella esittämiä kuvauksia kiinnipitotilanteista. Merkintöjen perusteella näyttää siltä, että lasten kertomukset siitä, että jotkut Pohjolakodin ohjaajista provosoivat ja hännäävät tahallaan lasta pyrkien saamaan lapsen menettämään malttinsa, pitävät paikkansa.

Asiakasasiakirjoista on nähtävissä se, että esimerkiksi kiihtyneessä tilassa ollutta lasta on provosoitu ja pyritty fyysisesti pakottamaan siivoustöihin useita kertoja saman illan aikana. Tilanne on lopulta eskaloitunut kahden kiinnipidon kautta eristämiseen. Kyseisen lapsen edellä suoraan lainatuista asiakasasiakirjoista ei ole (ulkopuolisen tarkastelijan arviona) mahdollista tehdä selaista tulkintaa, että kiinnipito olisi tilanteessa ollut lastensuojelulain tarkoittamalla tavalla välttämätöntä, ja että muut lievemmat keinot eivät olisi soveltuneet tilanteeseen. Kirjauksista ei myöskään ilmene, että ennen kiinnipitoa lasta olisi yritetty lievemmällä keinoilla rauhoittaa. Sen sijaan kirjauksista ilmenee, että aikuiset ovat omalla toiminnallaan, ryhtyessään nostamaan lasta fyysisesti ylös sängystä, aiheuttaneet sen, että lapsi on suuttunut ja potkinut ohjaajia kohti.

Lapsen asiakasasiakirjoihin on nimenomaisesti kirjattu, että samana päivänä myöhemmässä tilanteessa lasta on otettu käsistä kiinni siinä tarkoituksessa, että lapsi viedään jatkamaan siivoamista. Kirjausten mukaan ohjaajat eivät ole ajatelleet vielä tässä vaiheessa kysymyksen olevan kiinnipidosta, vaan kirjauksen mukaan lapsi on otettu kiinnipitoon vasta myöhemmin. Kuitenkin lapsen vastentahtoinen tosiasiallinen siirtäminen fyysisesti koskettamalla tai tiukasti ohjaamalla on lapsen kiinnipitämistä. Kirjauksissa kuvailtu menettely on mahdollista vain, jos laissa säädetyt edellytykset kiinnipitämiselle täyttyvät. Tässä tilanteessa kirjausten perusteella edellytyksiä kiinnipidolle ei ole ollut olemassa. Kuten edellä on todettu, ei kiinnipitoon voida koskaan ryhtyä rangaistuksena tai lapsen pakottamiseksi tottelemaan käskyjä.

Myös muista aiemmin siteeratuista kiinnipitoja koskevista merkinnöistä on nähtävissä, että lapsen kiinnipitoon on ryhdytty käytännössä sellaisissa tilanteissa, joissa lapsi on lähtökohtaisesti kieltäytynyt noudattamasta Pohjolakodin sääntöä tai ohjaajan lapselle antamaa määräystä, kuten omaan huoneeseen menemistä tai siivoukseen liittyvää käskyä. Kyseisissä tilanteissa ohjaajat ovat ottaneet lapsen suoraan kiinnipitoon, mikäli lapsi on tehnyt jotain väkivaltaan viittaavaa, kuten potkaissut tulostinta tai heittänyt korttipakan ohjaajaa kohti. Näistäkään kirjauksista ei ole mahdollista tehdä sellaista tulkintaa, että kyseessä olisi ollut kiinnipitoa välttämättä edellyttävä tilanne, eikä niistä ainakaan ilmene se, että lasta olisi ensin pyritty lievemmällä keinoilla rauhoittamaan. Joidenkin merkintöjen perusteella näyttää siltä, ettei lapsen käytös tilanteessa ole alun perinkään ollut sellaista, mitä kiinnipitoa koskevassa säännöksessä on tarkoitettu.

Eri lapsiin kohdistuneita kiinnipitoja ja niistä tehtyjä merkintöjä, aikaisempia kanteluasioita sekä julkisuudessa vuosien varrella olleita tietoja kokonaisuutena arvioiden välittyy Pohjolakodissa (joissakin sen yksiköissä) vuosia vallinnut toimintakulttuuri, jossa työntekijät hyvinkin matalalla kynnyksellä ryhtyvät lapsen kiinnipitoon sellaisissakin tilanteissa, joissa se ei ole välttämätöntä. Tilanteissa on pääsääntöisesti ollut kysymys siitä, että lapsi ei ole toiminut ohjaajan toivomalla tavalla tai on uhmannut laitoksen sääntöjä ja ohjaajan käskyjä. Kuitenkin, kuten edellä on todettu, ei lasta voida koskaan ottaa kiinnipitoon muussa kuin laissa tarkoitettussa tilanteessa ja olosuhteissa, eikä kiinnipitoa voida koskaan käyttää rangaistuksena lapsen käytöksestä tai sääntöjen noudattamisesta kieltäytymisestä.

Pohjolakodin työntekijöiden tekemien kirjausten ja lasten kertomusten perusteella on selvää, että Pohjolakodin työntekijät ovat joissakin tilanteissa lastensuojelulain säännöksen vastaisesti eri lasten kohdalla ryhtyneet kiinnipitoihin sellaisissa tilanteissa, joissa se ei ole ollut välttämätöntä ja kokonaisuutena arvioiden puolustettavaa.

Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän on erityisesti seurattava kiinnipitämisen käyttöä laitoksissa ja arvioitava, onko kiinnipitämiseen ryhdytty oikeasuhtaisena keinona lapsen rauhoittamiseksi tai tilanteen selvittämiseksi, vai onko kiinnipitämistä pidettävä ylimitoitettuna toimenpiteenä.

Lasten asiakasasiakirjamerkinnöistä ilmenee, että lasten sosiaalityöntekijöille annetaan kuukausittaisen raportin yhteydessä tiedot lapseen kohdistetuista rajoitustoimenpiteistä. Muita merkintöjä siitä, onko sosiaalityöntekijä mahdollisesti valvonut lapseen kohdistettuja rajoitustoimenpiteitä, ei oikeusasiamiehelle toimitetussa asiakirjamateriaalissa ollut.

5.9. Liikkumisvapauden rajoittaminen

Lastensuojelulain 69 §:n mukaan lapselle saadaan, jos se on hänen huoltonsa kannalta välttämätöntä, ja jos se on lapsen edun mukaista, asettaa määräajaksi kielto poistua laitoksen alueelta, laitoksesta tai tietyn asuinyksikön tiloista.

Liikkumisvapauden rajoittamisena pidetään myös menettelyä, jossa lapsi liikkuu tai poistuu päätöksessä yksilöidyltä alueelta vain yhdessä työntekijän kanssa. Lapsen tavanomaisen elämän toimintamahdollisuudet, kuten koulunkäynti, harrastustoiminta, retkelle osallistuminen tai muu vastaava toiminta tulee mahdollisuuksien mukaan turvata rajoituksen aikana.

Liikkumisvapautta koskevan rajoituksen tarkoituksena on suojata lasta sellaiselta lapsen omalta käytökseltä, joka vahingoittaa vakavasti hänen hoitoaan ja huoltoaan. Rajoituksen tulee olla lapsen edun mukainen.

Koulukotiin, kuten muihinkin lastensuojelulaitoksiin, sijoitettujen lasten kohdalla selkeät kasvatukselliset säännöt ovat yksi hoidon ja kasvatuksen peruslähtökohta. Sinänsä laitoksissa oleville lapsille voidaan asettaa esimerkiksi tavanomaiseen, yleisesti hyväksyttävänä pidettävään kasvatukseen kuuluvia rajoja sen suhteen, missä lapsi voi liikkua ja minä vuorokauden aikana.

Liikkumisvapautta koskevasta rajoituksesta on kysymys silloin, kun yleisesti hyväksyttävään tavanomaiseen kasvatukseen liittyvien rajojen ohella lasta estetään poistumasta laitoksesta tai poissuljetaan hänen mahdollisuutensa osallistua vapaasti esimerkiksi harrastustoimintaan tai muihin normaaleihin toimintoihin laitoksessa tai laitoksen ulkopuolella.

Jo mainitussa hallituksen esityksessä (HE 225/2004) todetaan, että ”Lastensuojelulakia koskevan hallituksen esityksen perusteluissa liikkumisvapauden rajoittamista on perusteltu lähinnä tarpeella jatkossakin koulukotihuollossa voida asettaa lapselle poistumiskielto laitoksen alueelta. Lastensuojeluasetuksen perustelumuiotiossa todetaan, että lastensuojelulain 32 §:n 1 momentissa on säädetty lapsen liikkumisvapauden rajoittamisesta tiettyjen, erikseen nimettyjen edellytysten vallitessa. Nämä edellytykset ovat useimmiten olemassa silloin, kun lapsi on sijoitettu koulukotiin tai muuhun siihen rinnastettavaan laitokseen. Tällöin voidaan joutua tilanteeseen, jossa lapsen liikkumisvapautta on rajoitettava enemmän kuin vastaavan ikäisten kohdalla tavanomaisessa kasvatuskäytännössä, jotta sijoituksen tarkoitus ja tavoitteet voisivat toteutua

ja voitaisiin estää lasta vaurioittamasta ja vahingoittamasta itseään. Liikkumisvapauden määräaikaisella rajoittamisella voidaan esimerkiksi katkaista kiihtyvä epäsosiaalinen kierre."

Edelleen hallituksen esityksen mukaan " Lastensuojeluasetuksen perustelumuiotiossa todetaan, että kielto tai rajoitus on välittömästi lopetettava, kun lapsen hoito tai kasvatust voidaan järjestää tavanomaiseen kasvatuskäytäntöön kuuluvin keinoin. Säännösten sanamuoto ja rajoituksen määräämisedellytykset huomioon ottaen näyttäisi selvältä, että säännöksissä on tarkoitettu suhteellisen lyhytkestoisia rajoituksia."

Vielä esityksessä korostetaan, että "lapsen oikeusturvan kannalta epätydyttävänä voidaan pitää sitä, että käytännössä liikkumisvapauden rajoittamista koskevilla päätöksillä on tosiasiallisesti järjestetty lapselle myös "suljetun hoidon" kaltaista hoitoa ja huolenpitoa. Rajoitukset ovat myös joissain tapauksissa olleet hyvinkin pitkäaikaisia. Lapsen liikkumavapautta on siten säännösten sanamuoto ja tarkoitus huomioon ottaen liiallisestikin ja perusteetta rajoitettu. Rajoittamista on lisäksi joissakin tapauksissa käytetty myös laille vieraassa tarkoituksessa siten, että päätöksiin on liittynyt rangaistusluonteinen elementti. Päätöksiin ei yleensä ole liitetty valitusosoitusta."

Esityksen yksityiskohtaisissa perusteluissa todetaan vielä mm. "ehdotettu liikkumisvapauden rajoittamistoimivallan käyttäminen edellyttää nykyiseen tapaan, että rajoituksen asettaminen on säännöksen tarkoittamasta syystä ja olosuhteet kokonaisuudessaan huomioon ottaen välttämättömyyttä lapsen suojelemiseksi. Säännöksen edellyttämän tarpeellisuusharkinnan tekemistä edellyttää myös rajoitustoimenpiteiden käyttämisen yleisiä edellytyksiä koskeva 30 a §. Rajoittamista ei saa määrätä laajempaan eikä pidemmäksi ajaksi kuin lapsen hoito ja kasvatust välttämättä edellyttää."

Mainitun esityksen mukaan liikkumavapauden rajoittamisen tavoitteena on, että lapsi poistuu päätöksessä yksilöidyltä alueelta vain yhdessä työntekijän kanssa. Lapsen tavanomaisen elämän toimintamahdollisuudet, kuten koulunkäynti, harrastustoiminta, retkille osallistuminen tai muu vastaava toiminta tulee mahdollisuuksien mukaan pyrkiä turvaamaan rajoituksen aikana. Lapsen omat toivomukset ja mielipide asiassa tule selvittää ja ottaa huomioon hänen ikänsä ja kehitystasonsa edellyttämällä tavalla. Ensisijaisesti tulee huomioida lapsen etu. Liikkumisvapauden rajoittaminen ei missään oloissa saa käytännössä tosiasiallisilta vaikutuksiltaan muodostua rangaistuksen luonteiseksi taikka tässä lakiehdotuksessa ehdotettujen eristämisen (32 a §) tai erityisen huolenpidon (32 b - 32 d §) kaltaiseksi toimenpiteeksi.

Puuttuminen lapsen oikeuteen liikkua vapaasti ja lapsen henkilökohtaiseen vapauteen (perustuslain 7 § ja 9 §) on mahdollista vain siinä määrin ja niillä edellytyksillä, mitä lastensuojelulaissa on säädetty. Rajoitukseen on sallittua ryhtyä vain silloin, kun lain mukaiset edellytykset täyttyvät. Perusoikeuksiin ei voida puuttua enempää kuin kyseistä rajoitustoimenpidettä koskeva säännös sallii. Rajoitusten tulee olla välttämättömiä tavoitteen toteuttamiseksi.

Lasten kuulemisen perusteella Pohjolakodissa on käytössä lasten liikkumisvapautta merkittävästi rajoittavia sääntöjä (ks. edellä kohta Lasten kokemuksia Pohjolakodista), jotka eivät perustu lakiin.

Pohjolakoti kuvaa yhdenmukaisesti liikkumiseen liittyvästä menettelystä ("lenkit") antamassaan selvityksessä. Lasten liikkuminen laitoksessa olemisen aikana on siis rajattu joko itsenäisesti toteutettuun lyhyeen ulkoilu-aikaan tai siten, että lapsi voi poistua yksiköstä vain aikuisen seurassa. Menettelyä kuvataan myös lasten asiakasasiakirjoissa.

Erään lapsen asiakasasiakirjojen merkinnöistä ilmenee, että ”yksikön käytänteiden mukaisesti kaikilla nuorilla alkaa alusta lenkit, kun ne kerran menettää edes yhdeksi päiväksi”. Kirjaus kuvastaa lastenkin kertomaa menettelyä siitä, että ”lenkit” pitää ansaita ja niiden pituutta pystyy pidentämään hyvällä käytöksellä, ja että toisaalta lenkit voi menettää rangaistuksena huonosta käytöksestä.

Kyseiset lasten liikkumista rajoittavat säännöt ovat olleet käytössä Pohjolakodissa vähintään useita vuosia, ilmeisesti ainakin vuodesta 2011 lähtien ja todennäköisesti jo tätä ennenkin. Säännöt koskevat säännönmukaisesti kaikkia eri yksiköihin sijoitettuja lapsia. Lapset eivät osanneet sanoa, miksi yksiköissä oli tällaiset tiukat säännöt yksikön ulkopuolella liikkumiselle.

Lasten liikkumisvapauden rajoittamista ilman liikkumisvapauden rajoittamista koskevaa päätöstä toteutettiin jokaisessa Pohjolakodin yksikössä. Kuusela-yksikössä lasten ”lenkkioikeudet” olivat laajimmat ja vapaimmat, kun siellä useimmilla lapsilla oli kertomansa mukaan mahdollisuus käydä päivän aikana kaksi kertaa tunnin mittaisella lenkillä, ja lenkin aikana lapsi sai mennä, minne halusi.

Pohjolakodissa käytössä olevat liikkumisvapautta rajoittavat ”lenkkioikeudet” eivät siis perustu lastensuojelulakiin, vaan ne perustuvat yksikön sääntöihin. Oikeus lenkkeihin on mahdollista menettää, tai niitä saatetaan lyhentää rangaistuksena lapsen käyttäytymisestä. Rangaistuksesta päätti kulloinkin vuorossa oleva ohjaaja, ja asiakasasiakirjojen perusteella suullisesti tehdyistä päätöksistä lenkkioikeuden lyhenemisestä tai menettämisestä saattoi olla myös epäselvyyttä ohjaajien kesken vuoron vaihtumisen jälkeen.

Lapsen ulkoilut saatettiin siis estää pelkästään ohjaajan omaan näkemykseen perustuen ilman, että asiassa olisi arvioitu lastensuojelulain tarkoittamia rajoittamisen edellytyksiä ja tehty päätöksiä liikkumisvapauden rajoittamisesta. Liikkumista koskevien sääntöjen mielivaltaisuutta korosti se, että useat laitokseen sijoitetut lapset, joiden liikkumista laitoksessa oloaikana rajoitettiin edellä kuvatulla tavalla voimakkaasti, saivat kuitenkin viikonloppuisin matkustaa itsenäisesti kotilomille (esimerkiksi junalla Muhokselta Turkuun tai lentokoneella Oulusta Helsinkiin).

Mikäli lapsen liikkumisvapautta rajoitetaan, tulee sille olla lastensuojelulaissa säädetyt perusteet, jotka on arvioitava jokaisen lapsen kohdalla yksilöllisesti ja erikseen. Mikäli edellytykset lapsen liikkumisvapauden rajoittamiselle täyttyvät, on asiassa tehtävä kirjallinen päätös, josta lapsella on mahdollisuus halutessaan valittaa.

Pohjolakodin antamassa selvityksessä todetaan, että liikkumisvapauden rajoittamispäätöksen päättymispäivän jälkeen liikkuminen on aloitettu yksiköissä porrastetusti ”lenkkiaikaa” asteittain pidentäen. Ajatuksena on ollut varmistaa, että liikkuminen lähtee turvallisesti liikkeelle eikä rajoituspäätöstä tarvitse jatkaa. Yksiköitä on ohjeistettu, että porrastuksesta luovutaan tiedostaen siihen liittyvät riskit.

Lasten mukaan silloin, kun lapselle on tehty liikkumisvapauden rajoittamista koskeva päätös, samalle ajalle sovitut ”lomat palaa”. Kuten edellä yhteydenpidon rajoittamisen osalta on todettu, jos lapsen liikkumisvapautta on rajoitettu ja samalla rajoitetaan lapsen oikeutta aiemmin sovitun yhteydenpitoon, tulee asiassa erikseen arvioida edellytykset yhteydenpidon rajoittamista koskevan päätöksen tekemiselle.

Lapset vielä kertoivat, että ohjaajien suullisten ”päätösten” perusteella (esimerkiksi yksikön käytössä olevat aikaistetut huoneisiin menot, joukkorangaistukset yms.) lapsi saattoi myös eri syistä

joutua olemaan omassa huoneessaan pidempiä aikoja. Huoneesta ei ilman lupaa saanut poistua lukuun ottamatta wc-käyntejä.

Lapsen vapautta liikkua pois huoneestaan saatettiin rajoittaa esimerkiksi siksi aikaa, kun lapsi teki ohjaajien antamia tehtäviä (ks. 5.12). Tehtävien tekotapaa joissakin yksiköissä on pidettävä epäasiallisena ja lasta nöyryyttävänä menetelmänä, joka ei kuulu yleisesti hyväksyttävänä pidettävään tavanomaiseen kasvatukseen. Tämän lisäksi lapsen sulkeminen omaan huoneeseensa rajoittaa lapsen liikkumista ja muistuttaa tosiasiallisesti lapsen eristämistä.

Lasten asiakasasiakirjoista toisaalta ilmenee, että ne lapset, joilla liikkuminen on ollut vapaampaa, ovat myös lähteneet Pohjolakodista omille teille useammin kuin ne, joilla ei ole ollut mahdollisuutta itsenäiseen liikkumiseen. Vaikka Pohjolakodin menettelyllä lasten liikkumisvapauden rajoittamisessa ilmeisesti tavoitellaan hyväksyttävää tavoitetta siitä, ettei lapsi karkaisi laitoksesta, ei lastensuojelulaki kuitenkaan mahdollista tällaista jatkuvaa ”suljetun hoidon” kaltaista hoitoa ja huolenpitoa.

Lasten karkumatkoihin liittyen laitoksen tulisi lasten yleisen ja kaikkia koskevan rajoittamisen sijaan pyrkiä pureutumaan niihin syihin, miksi lapsi on päätenyt karkaamaan laitoksesta, ja varmistamaan, että lapsen hoito ja huolenpito Pohjolakodissa on lapsenkin näkökulmasta siten laadukasta ja lapsen tarpeen mukaista, ettei lapselle syntyisi tarvetta lähteä karkumatkoille. Jos lapsen karkumatkat liittyvät esimerkiksi päihteisiin, tulee lapselle järjestää riittävää hoitoa ja tukea päihteettömyyden ylläpitämiseen karkumatkojen ehkäisemiseksi.

Karkumatkojen ehkäisemisessä olennaisessa roolissa on myös lapsen ja häntä hoitavien henkilöiden välisen molemmin puoliseen luottamukseen perustuvan suhteen luominen. Mikäli lasta ei saada sitoutumaan sijaishuoltopaikkaansa ja hän jatkuvasti karkaa laitoksesta, voidaan perustellusti esittää kysymys siitä, onko lapsen tarpeen mukaisessa sijaishuollon järjestämisessä kyseisen lapsen osalta onnistuttu.

Pohjolakoti on antamassaan selvityksessä tuonut esille, että laitos on ollut perinteisesti hyvin aikuisjohtoinen, mutta työtä uudenlaisen, lapsen osallisuutta vahvistavan ajattelumallin jalkauttamiseksi on tehty määrätietoisesti. Selvityksessä on todettu Pohjolakodissa olleen tietynlainen ”varmistelun kautta” toimimisen kulttuuri. Selvityksen mukaan Pohjolakodin tavoitteena on nyt antaa nuorille enemmän tilaa ja vapautta uhkatekijöiden ja mahdollisten vaaratilanteiden jatkuvan ennakoimisen sijaan.

5.10. Eristäminen

Lastensuojelulain 70 §:n mukaan lapsi saadaan eristää laitoksen muista lapsista, jos hän käyttäytymisensä perusteella on vaaraksi itselleen tai muille taikka, jos eristäminen on muusta erityisen perustellusta syystä lapsen hengen, terveyden tai turvallisuuden kannalta välttämätöntä.

Eristämistä ei saa määrätä laajempaan eikä pidemmäksi ajaksi kuin lapsen hoito välttämättä vaatii. Eristämistä ei siten, ottaen huomioon lastensuojelulain 64 §:ssä säädetty suhteellisuusperiaate, saa jatkaa kauemmin, kuin lapsen hoito välttämättä vaatii. Ennen lapsen eristämistä tulee jokaisessa tilanteessa erikseen harkita, mikä vaikutus toimenpiteellä on lapsen hoitoon ja huolenpitoon.

Eristäminen ei saa koskaan olla rangaistus ja eristämisen sijasta on aina ensin mietittävä muita lievempiä keinoja. Eristämistä ei voida milloinkaan käyttää kasvatuksellisilla perusteilla. Eristämistä ei voida käyttää seuraamuksena silloinkaan, kun lapsi esimerkiksi antaa positiivisen huometestinäytteen.

Eristäminen voi olla rangaistusluonteista esimerkiksi silloin, kun lapsi palaa karkumatkalta laitokseen rauhallisena ja joutuu silti eristykseen.

Lastensuojelulain esitöiden mukaan (HE 225/2004) ”Eristäminen on sallittua vasta, kun lapsi jo käyttäytyy säännöksen tarkoittamalla tavalla vaaraa aiheuttavasti. Pelkkä vaaran uhka ei siten riitä. Eristämisperusteiden olemassaoloa arvioitaisiin lapsen käyttäytymisen ja säännöksen ilmentämän välttämättömyysvaatimuksen perusteella.

Jo ehdotetussa 30 a §:ssä ilmaistusta suhteellisuusperiaatteesta seuraa velvollisuus säännöksen edellyttämän tarpeellisuusharkinnan tekemiseen. Säännös on siten tarkoitettu sovellettavaksi vain äärimmäisissä tilanteissa, joissa eristäminen on välttämätöntä, koska muut käytettävissä olevat vähäisemmät keinot eivät riitä tai ole mahdollisia syntyneen vaaratilanteen torjumiseksi.”

Lapsen eristämisen tavoitteena on toisaalta suojella lasta omalta itseltään ja toisaalta suojella muita laitoksessa olevia lapsia tai henkilökuntaa. Lasta on suojeltava ja hänelle taattava turvallinen hoito- ja kasvuympäristö. Toisaalta lapsen rauhattomuus, sekavuus tai äänekkyyys ei selaisenaan oikeuta eristämiseen.

Lapsen käyttäytymiseen tulee liittyä muihin kohdistuvaa vaaraa tai vastaavasti välitön vaara siitä, että lapsi itse joutuu tällaisen häiriköinnin vuoksi muiden lasten väkivallan kohteeksi. Arvio lapsen käyttäytymisen vaarallisuudesta on tehtävä objektiivisesti nojautuen henkilökunnan ammattitaitoon ja ammatilliseen kokemukseen vastaavista tilanteista.

Eristämistä muistuttavat käytännöt

Lapsen sulkeminen hänen omaan huoneeseensa tai muuhun kuin varsinaiseen eristystilaan voi muistuttaa tai olla sekin lastensuojelulain tarkoittamaa eristämistä.

Käytännössä lasta saatetaan lastensuojelulaitoksissa kasvatuksellisena keinona kehottaa menemään omaan huoneeseensa esimerkiksi rauhoittumaan. Huoneen ovea ei tällöin lukita ja lapsi on huoneessaan pelkän suullisen kehotuksen perusteella. Tällöin kysymys voi olla tavanomaisena ja yleisesti hyväksyttävänä pidettävän kasvatuksen piiriin kuuluvasta asiasta.

Lain tarkoittamasta eristämisestä voi olla kuitenkin kyse silloin, kun lasta tosiasiaa estetään poistumasta huoneestaan. Erityisesti, jos lapsi vastentahtoisesti joutuu oleskelemaan huoneessaan pitkiä aikoja ilman, että kyse olisi säännöksessä tarkoitettua lapsen käyttäytymisestä, voi tosiasiaa olla kysymys lapsen eristämisestä. Tällainen menettely voi muistuttaa myös liikkumisvapauden rajoittamista tai siinä voi olla erityisen huolenpidon piirteitä.

Pohjolakodin yksiköissä on käytössä edellä mainittu menettely tehtävien tekemisessä, jossa lapsi kirjoittaa ohjaajien antamia tehtäviä esimerkiksi omasta elämästään ja laitoksen tai koulun tapahtumista. Joissakin yksiköissä tehtävien kirjoittaminen toimeenpantiin siten, että lapsi joutui kirjoittamaan hänelle annettua tehtävää aina uudelleen niin kauan, kunnes tehtävän lopputulos tyydytti ohjaajia. Tänä aikana lapsi ei saanut poistua huoneestaan. Kuullut lapset kertoivat, että

menettely ja kielto poistua huoneestaan saattoi kestää useita tunteja. Tällainen menettely vaikuttaa käytännössä olevan eristämistä.

Lapset kertoivat myös siitä, etteivät he saa keskustella vapaasti kahden kesken muiden laitokseen sijoitettujen lasten kanssa. Tällainenkin menettely viittaa osaltaan eristämiseen. Vaikka lyhytaikainen keskustelun rajaaminen asialliseksi saattaa, ja voi olla tavanomainen kasvatuskeino, voi pitkään kestävä tai yleisesti jatkuva keskustelukielto muiden yksikön lasten kanssa muodostua myös lainvastaiseksi tavaksi eristää lapsi muista yksikön lapsista. Lastensuojelulain eristämistä koskevassa säännöksessä ei edellytetä, että eristäminen toteutetaan nimenomaan lukittuun tilaan, vaan olennaista on sosiaalisten yhteyksien katkaiseminen.

Joissain yksiköissä oli käytössä myös ”aikaistetut huoneisiin menot”. Huoneeseen menon aikaistamista yhdellä tunnilla käytettiin rangaistuksena muun muassa huonosta käytöksestä, ki-roilusta, tupakoinnista, aamutoimista myöhästymisestä, puhelimen palauttamisen myöhästymisestä, päiväunien nukkumisesta ja ohjaajien määräysten noudattamatta jättämisestä. Aikaistettu huoneeseen meno saattaa olla yhden illan mittainen rangaistus tai se voi kestää monta päivää. Lasten asiakirjoihin tehtyjen kirjauksien perusteella ”aikaistetun” on saanut heti, jos lapsi on herännyt esimerkiksi kaksi tai kolme minuuttia yli seitsemän, kun hänen olisi pitänyt herätä seitsemältä.

Mikäli lapsi on väsynyt saattaa olla perusteltua pyrkiä turvaamaan riittävä unen saanti. Päiväunien kieltämiselle tulee olla perusteltu, esimerkiksi uniryhtiin tai koulutehtäviin liittyvä hyväksyttävä syy. Sinänsä lyhyt päivälepo saattaa parantaa oppimiskykyä ja -tuloksia ja lisää lapsen tarvitseman unen kokonaismäärää.

Käytössä oli myös ”eriytetyt ruokailut”, joiden aikana lapsi ei saanut pitää yhteyttä toisiin lapsiin. Muilta lapsilta otettiin eriytetyn ruokailun ajaksi pois oikeus käyttää omaa puhelinta. Nämä tilanteet muistuttavat nekin eristämistä tai liikkumisvapauden rajoittamista. Kyse on myös osin joukkorangaistuksesta. Eriytettyjen ruokailujen käytölle tulee olla hyväksyttävät kasvatukselliset perusteet, eikä kyse voi olla rangaistuksesta.

Erään lapsen eristäminen

Tarkastusta edeltävänä päivänä eräs lapsi oli viety eristämistilaan. Lapsi kertoi tarkastajille, että hänet riisuttiin valvontakameran kuvauksen alaisena eristämishuoneessa. Lapsi kertoi, että ennen eristämistä lapselle oli sanottu, ettei hän saa puhua äitinsä kanssa puhelimesta sen takia, että hän oli kiroillut. Tämän johdosta lapsi oli kertomansa mukaan lyönyt seinää ja työntänyt ohjaajan pois, minkä jälkeen häntä oli pidetty kiinni lattialla ja viety sitten rauhoittumishuoneeseen Toukolaan. Lapsen mukaan kolme miestä vei hänet eristykseen, missä lapsen kertoman mukaan oli kamalaa.

Lapsi kertoi saaneensa eristämiseen liittyvästä kiinnipidosta vammoja (ranteet turvoksissa, jalkaan sattui ja siinä oli side), jotka Pohjolakodin sairaanhoitaja on tutkinut eristämistä seuraavana päivänä. Tarkastajat havaitsivat silmämääräisesti lapsen kertomat vammat ja lisäksi laitoksen sairaanhoitaja on kirjannut vastaavalla tavalla lapselle aiheutuneista vammoista lapsen asiakasasiakirjoihin.

Lapsen kertomuksen johdosta tarkastajat pyysivät eristämisestä muodostuneen valvontakameran videotallenteen.

Videotallenteelta ilmenee, että kyseinen tyttö tuotiin neljän ohjaajan (3 miestä ja 1 nainen) toimesta Toukolan eristämistilaan kahden miesohjaajan kiinnipitämänä. Miehet olivat tytön molemmin puolin ja pitivät kumpikin tyttöä kiinni tämän ranteista/käsivarsista. Eristämishuoneessa nainen ensin tarkisti tytön pään ja hiukset kankaanpalaa omien käsien ja tytön ihon välissä pitäen. Tämän jälkeen nainen suoritti tytölle muutoin henkilöntarkastuksen. Nainen riisui väkisin tytön päällä olevan paidan siten, että valvontakamerasta näkyy tyttö pelkät rintaliivit ja pitkät housut päällä. Tyttö pyrki perääntymään tilanteesta ja yritti irrottaa kätensä suojatakseen niillä ylävartaloaan, jolloin tyttöä kiinnipitävät miehet tiukensivat otettaan. Tämän jälkeen nainen puki tytön päälle toisen paidan ja tarkastus alaruumiin osalta (housut päällä) suoritettiin loppuun. Kaksi miesohjaajaa pitivät tytön kiinnipidossa koko toimenpiteen ajan.

Videotallenteelta näkyy, että lapsi on ollut eristämishuoneessa alusta saakka rauhallinen, vaikkakin itkuisen näköinen. Ohjaajat kävivät keskustelemassa lapsen kanssa eristämishuoneessa muutamaan otteeseen ja poistivat samalla huoneesta sinne jääneitä tavaroita (mm. lapsen korvakorut ja petivaatteet). Eristäminen on purettu sen jälkeen, kun eristämiseen aikaisemmin osallistumaton mies (tai mies erilaisissa vaatteissa kuin aikaisemmin) on tullut keskustelemaan lapsen kanssa. Videotallenteessa ei ole ääniraitaa.

Lapsen eristämisen aikana on täytetty Pohjolakodin käytössä oleva ”Eristämiskaavake”. Kaavakkeessa on hyvin niukkasanaisesti ja yleisluonteisesti esitetty perustelut eristämiseksi (”hermostunut yksikössä ja yrittänyt lyödä ohjaajaa, lisäksi heittänyt huoneessa tavaroita, mm. laskimen”). Kaavakkeeseen on merkitty myös henkilöntarkastuksen suorittaneen naisen nimi. ”Vaatetus”-kohta, jossa nimenomaan kysytään, onko lapsi pukeutunut muihin kuin omiin vaatteisiin, on jätetty tyhjäksi.

Kaavakkeen viimeisellä sivulla todetaan, että eristämisen purkamisen edellytyksiä on seurattava tiiviisti. Kaavakkeessa ohjeistetaan kirjaamaan tilannearvio vähintään 15 minuutin välein ja siinä ohjeistetaan arvioimaan ”miksi eristämistä pitää mahdollisesti jatkaa” ja ”onko/miten lapsi vaaraksi itselleen tai muille”.

Eristämistä on kaavakkeen mukaan seurattu alle 15 minuutin välein. Kaavakkeen kirjauksista ilmenee, muun muassa, että lapsi on klo 19.40 ”katsonut ikkunasta ulos”, klo 19.45 ”istunut patjalla”, klo 19.55 ”Käyty juttelemassa nuoren kanssa. Puhe hyökkäävää ja ääni korkeaa”, klo 20.00 ”Sotkee vedellä kameran lasia--> käyty kieltämässä” klo 20.05 ”istuu oven takana”, klo 20.50 ”Käyty juttelemassa. Käytös ollut parempaa” ja klo 21.05 ”eristys päätetty”.

Kaavakkeeseen ei ole merkitty mitään arviota siitä, miksi eristämistä on jatkettu klo 21.05 asti (eristäminen alkoi klo 19.25) tai sitä, onko lapsi ollut eristyksen aikana vaaraksi itselleen tai muille.

Videon ja eristämiskaavakkeen perusteella lapsen käyttäytymiseen eristämistilanteessa ei näyttänyt liittyvän häneen itseensä tai muihin kohdistuvaa vaaraa tai välitöntä vaaraa siitä, että lapsi itse joutuisi käyttäytymisensä vuoksi muiden lasten väkivallan kohteeksi. Videotallenteesta tai kaavakkeesta ei myöskään ole havaittavissa sellaista erityisen perusteltua syytä, jonka vuoksi eristäminen olisi ollut lapsen hengen, terveyden tai turvallisuuden kannalta välttämätöntä.

Videon ja kaavakkeen perusteella ei myöskään vaikuta siltä, että kyseessä olisi ollut äärimmäinen tilanne, jossa eristäminen olisi ollut välttämätöntä, koska muut käytettävissä olevat vähäisemmät keinot eivät olisi riittäneet tai olleet mahdollisia syntyneen vaaratilanteen torjumiseksi. Mikäli tapahtumien alkutilanteessa on ollut alun perin perusteet eristämiseksi, näyttää videon ja

kaavakkeen perusteella kuitenkin siltä, että perusteet eristämiseksi ovat lakanneet hyvinkin pian lapsen eristämisen alkamisen jälkeen.

Lapsen eristämistä koskevan kaavakkeen edellä suoraan lainatut kirjaukset viittaavat enemmänkin siihen, että lapsi on mahdollisesti eristetty hänen huonon käyttäytymisensä johdosta. Kirjausten perusteella eristäminen on purettu 15 minuutin kuluttua siitä, kun ohjaaja on todennut lapsen ”käytöksen olevan parempaa”.

Videotallenteen ja eristämistä koskevien merkintöjen perusteella laissa säädetty edellytykset eristämiseksi eivät ole täyttyneet, eikä eristämistä ole toteutettu laissa säädetyllä tavalla.

Lapsen eristämistä koskevaan päätökseen on lyhyesti kirjattu eristämishuoneeseen menoa edeltävä tilanne. Itse eristämisen osalta päätöksessä ei ole kuvattu sitä, millä tavoin eristäminen on toteutettu, eikä myöskään kuvattu mitenkään eristämisen purkamiseen johtaneita olosuhteita, vaan ainoastaan todettu kellonaika, jolloin eristäminen purettiin.

Päätöksessä ei mainita mitään lapselle tehdystä henkilöntarkastuksesta eristämishuoneessa, eikä henkilöntarkastuksesta ole myöskään kirjattu lapsen asiakirjoihin erillistä toimenpidettä. Myöskään lapsen kiinnipidosta tilanteesta ei löydy omaa erillistä toimenpidettä tai lain edellyttämää selvitystä. Päätökseen on kirjattu rajoitustoimenpiteen toteuttajiksi kolmen miesohjaajan nimet. Henkilöntarkastuksen suorittaneesta naisesta ei ole päätöksessä merkintää.

Eristämistä koskevan säännöksen mukaan laitoksen johtajan tai hänen määräämänsä laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluvan henkilön tulee viipymättä ilmoittaa eristämisestä tai sen jatkamisesta 13 b §:ssä tarkoitetulle lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle.

Lapsen asiakasasiakirjoihin ei ole tehty mitään merkintää siitä, että lapsen eristämisestä olisi viipymättä ilmoitettu lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle.

Lapselle on aiheutunut eristämisen yhteydessä toteutetusta kiinnipidosta kipua ja turvotusta ranteisiin. Lapsi on lisäksi kertonut jalkaan sattuneen tilanteen aikana.

Lastensuojelulain 70 §:ssä säädetään, että lapselle tulee tarvittaessa suorittaa lääkärintarkastus myös eristämisen alkaessa tai eristämisen aikana. Säännöksessä tarkoitettu tarve lääkärintarkastukseen ilmenee esimerkiksi siitä, että lapsi ilmoittaa tuntevansa kipua tai että hänelle on aiheutunut vammoja tilanteesta.

Lasten vaatteiden vaihto eristämistilaan mennessä

Lapset kertoivat myös, että ennen varsinaista eristämistä Toukolan yksikössä lapset riisuttiin ja heille annettiin toiset vaatteet. Lapset kertoivat, että ”karkureissun jälkeen mennään omaan yksikköön aina putkan kautta”.

Pohjolakoti on antamassaan selvityksessä todennut, että lapsille vaihdetaan eristämistilaan viessä vaatteet. Selvityksen mukaan ”Pohjolakodissa tullaan kuitenkin jatkossa painottamaan henkilökunnan tekemän tilannearvion merkitystä vaatteiden vaihtamisen tarpeellisuudesta rauhoittumishuoneeseen mentäessä. On tiedostettu se, että turvallisuussyillä perusteltu automaattinen vaatteiden vaihtamisen käytäntö lisää lapsen stressiä muutoinkin haastavassa rajoitustoimenpidetilanteessa.”

Eristämisestä nähty videotallenne, Pohjolakodin antaman selvityksen sanamuoto ja se seikka, ettei Pohjolakoti ole kiistänyt lasten kertomuksia väkisin riisumisesta ja pukemisesta eristämistilaan mennessä, osoittavat, että Pohjolakodissa on tosiasiaissa ollut käytäntönä vaihtaa lapsen vaatteet eristämistilaan mennessä viime kädessä väkisin, mikäli lapsi ei ole suostunut itse vaatteitaan vaihtamaan.

Lapsen riisuminen ja pukeminen väkisin ei ole sallittua minkään lastensuojelulain säännöksen perusteella. Tällainen käytäntö loukkaa lapsen yksityisyyttä ja hänen ihmisarvoaan.

Päätöksentekoon oikeutettu taho

Eristämisestä tekee päätöksen laitoksen johtaja tai hänen määräämänsä laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluva henkilö.

Erään lapsen mukaan hänen saapuessaan karkumatkalta takaisin Pohjolakotiin yksityisen kuljetuspalveluyrityksen työntekijät olivat laittaneet lapsen ”koppiin” ja käskeneet hänen riisuutua täysin alasti.

Eräs toinen lapsi kertoi, että yksityisen kuljetuspalveluyrityksen työntekijät olivat uhkailleet lasta ”putkalla”, mikäli hän ei anna seulanäytettä.

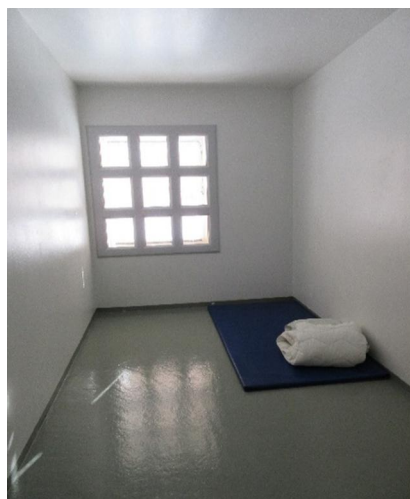
Eristämisestä päättää lastensuojelulaissa tarkoitettu viranomaisen lukuun toimiva henkilö. Sama pätee henkilöntarkastukseen ja henkilöntarkastukseen. Eristämisestä tai henkilön tarkastamisesta, saati seulojen ottamisesta ei voi koskaan päättää laitoksen ulkopuolinen henkilö. Laitoksen ulkopuolinen henkilö ei voi myöskään osallistua rajoitustoimenpiteiden toteuttamiseen.

Lapsen sijaishuoltopaikan velvollisuutena on varmistaa, että päätökset rajoitustoimenpiteistä tekee vain siihen oikeutettu henkilö, ja ettei lapseen kohdistuvia rajoitustoimenpiteitä toteutettaessa paikalla ole ketään ulkopuolisia henkilöitä. Laitoksen velvollisuutena on lisäksi varmistaa, etteivät laitoksen ulkopuoliset henkilöt ”uhkaile” lapsia laittomilla toimenpiteillä (riisuttaminen) tai rajoitustoimenpiteillä, joita heillä ei edes ole toimivaltaa toteuttaa.

Eristämistila

Tarkastuksella kiinnitettiin huomiota Pohjolakodin Toukola yksikössä sijaitsevien eristämistilojen varusteisiin.

Pohjolakodin eristämishuonetta on aikaisemmin vuonna 2011 käsitelty aluehallintoviraston tarkastuksella, joka tehtiin sen jälkeen, kun MTV3-televisiokanava teki Pohjolakodin eristämistilanteista osion 45 minuuttia-ohjelmaan. Silloinen Pohjolakodin johtaja on julkisuudessa ilmoittanut, että Pohjolakodin eristämishuonetta on muutettu, ja ettei huone enää ole putkamainen. Tarkastushavainnot eivät kuitenkaan tukeneet tällaista lausumaa.

Pohjolakodin eristämishuoneissa ei ollut kelloa ja patja oli ohut. Oikeusasiamies on aikaisemmissa kannanotoissaan todennut, että eristystilassa pitää olla kello sijoitettuna siten, että lapsi voi seurata ajan kulumista. Eristyshuoneessa tulee myös olla paksumpi ja sänkymäisempi patja.

Eristämiseen käytetyn paikan tulee olla lapsen hoidon ja huolenpidon kannalta tarkoi-

tuksenmukainen. Koska eristäminen ei koskaan voi olla rangaistus, ei eristämisaika saa ilmentää rangaistusluonteisuutta.

Vaikka Pohjois-Suomen aluehallintovirasto on jo vuonna 2012 edellyttänyt (edellä kohta 4.5.), että Pohjolakoti muuttaa eristämistilojaan siten, että saniteettitila / -tilat sijaitsevat erillään varsinaisesta eristämistilasta, ei Pohjolakoti ole ryhtynyt asiassa toimenpiteisiin. Pohjolakodin eristämistila on kuvien mukaisesti edelleen hyvin samankaltainen tila kuin poliisiputkat. Saniteettitila on edelleen eristämishuoneen sisällä. Eristämishuoneisiin on kuitenkin asennettu aluehallintoviraston edellyttämät soittokellot.

5.11. Erityinen huolenpito

Erityisellä huolenpidolla tarkoitetaan sijaishuollossa olevalle 12 vuotta täyttäneelle lapselle lastensuojelulaitoksessa järjestettävää erityistä, moniammatillista hoitoa ja huolenpitoa, jonka aikana lapsen liikkumisvapautta voidaan hänen hoitonsa ja huolenpitonsa edellyttämässä laajuudessa rajoittaa.

Erityistä huolenpitoa voidaan järjestää lastensuojelulaitoksessa, jonka käytettävissä on erityisen huolenpidon järjestämiseksi riittävä kasvatuksellinen, sosiaalityön, psykologinen ja lääketieteellinen asiantuntemus. Laitoksessa tulee olla toiminnan edellyttämä tehtävään soveltuvan ammattillisen tutkinnon omaava henkilöstö ja erityisen huolenpidon järjestämiseksi terveydellisiltä ja muilta olosuhteiltaan asianmukaiset tilat.

Tarkastuksella havaittiin lasta koskevista päätöksistä, että Pohjolakodin Salorinteen EHO-yksikössä lapsen yhteydenpitoa läheisiinsä puhelimitse oli rajoitettu. Yhteydenpidon rajoittamista koskevassa päätöksessä ei ollut mainintaa yhteydenpidon rajoittamisesta muilta osin. Lapset eivät kuitenkaan erityisen huolenpidon aikana päässeet kotilomille. Lapsen läheisillä oli mahdollisuus vierailla yksikön vierashuoneessa. Tarkastuksella keskusteltiin siitä, että mikäli lapsen yhteydenpitoa läheisiinsä rajoitetaan myös kotilomien osalta, tulee siitä olla merkintä yhteydenpidon rajoittamista koskevassa päätöksessä.

Lasten huoneet erityisen huolenpidon yksikössä olivat erityisen pelkistettyjä johtuen erityisen huolenpidon luonteesta. Huoneissa oli kuitenkin havaittavissa selkeitä puutteita, kuten esimerkiksi rikkoutuneita sälekaihtimia. Valoisuuden vuodenaikaan lapsella ei esimerkiksi ole mahdollisuutta pimmentää huonetta yön ajaksi rikkinäisten kaihtimien johdosta.

EHO-yksiköstä lasten kanssa keskusteltaessa ilmeni, että yksikössä työskentelee pelkästään miehiä, minkä yksikössä sijoitettuina olleet tytöt kokivat epämukavaksi. Työntekijöiden mukaan yksikköön pyritään rekrytoimaan myös naisia, mutta nyt on ollut jo pidempään tilanne, ettei yksikössä ole naisia. Eräs aikaisemmin EHO-yksikössä sijoitettuna ollut lapsi kertoi, että hänellä oli erityisen huolenpidon aikana omaohjaajana nainen, joka virallisesti työskenteli Salorinne yksikön toisella osastolla.

Toisena tarkastuspäivänä erästä lasta EHO-yksikössä pyydettiin lukemaan Nuorten Ystävien laatiman Pohjolakodin erityisen huolenpidon yksikköä koskeva palvelukuvaukseen ja arvioimaan, saako lapsi kuvauksen mukaiset palvelut.

Lapsi kertoi asiakirjaan perehdyttyään saavansa pääsääntöisesti ne palvelut, joita kuvauksessa luvataan. Lapsi kertoi olevansa tyytyväinen saamiinsa palveluihin, erityisesti moniammatillisen työskentelyn osalta. Ainoana arvosteluna palvelujen osalta lapsi kertoi siitä, ettei yksikkö ole lapsen mielestä pyrkinyt tukemaan yhteydenpitoa perheeseen siten, kuin palvelukuvauksessa luvataan.

5.12. Tehtävien tekotapa

Pohjolakodissa lapset tekevät kirjallisia tehtäviä, joihin lasten kertoman mukaan liittyy kielto poistua omasta huoneesta, kunnes tehtävä on suoritettu ohjaajien haluamalla tavalla. Kirjallisia tehtäviä tehdään muun muassa liittyen hatkareissuihin (ns. hatkapäiväkirja, jäljempänä 6.9), kotilomien tapahtumista, tupakan polttamisesta tai nuuskan käyttämisestä ja huonosta käytöksestä.

Lapset kertoivat, että usein ohjaajat viivaavat toistuvasti yli lapsen kirjoittaman vastauksen, eivätkä usko lapsen kertovan totuutta. Tehtävän kirjoittaminen voi jatkua tuntikausia. Lapset kertoivat, että heidän täytyy yleensä lopulta valehdella tai liioitella vastauksiaan päästäkseen pois tilanteesta. Ohjaajat ovat usein kommentoineet lopullista lapsen tuottamaa vastausta (joka lapsen mukaan on ollut valhe), että he ovat tienneet alun alkaen näin tapahtuneen.

Lasten mukaan vastauksia kirjoittaessa pitää ”nöyryyttää itseään”, jotta vastaus helpommin kelpaisi ohjaajille. Lasten kertoman mukaan omaa puhelinta ei saa haltuunsa ennen kuin tehtävä on suoritettu hyväksytysti, vaikka yksikössä muutoin olisi sääntöjen mukaan meneillään aika, jolloin omaa puhelinta saa käyttää. Lapset kuvasivat omakohtaisesti tehtävien kirjoittamiseen liittyvää ohjaajien tapaa viivata yli vastauksia ja vaatia lasta kirjoittamaan vastauksia yhä uudelleen alistavana ja nöyryyttävänä.

Pohjolakodin selvityksen mukaan tehtävä on palautettu lapselle esimerkiksi silloin, kun lapsi on vastannut tehtävään epäasiallisesti esimerkiksi kiroamalla tai kun on pyydetty avaamaan jotain kohtaa vielä lisää.

Pohjolakodin selvityksen mukaan kirjoitustehtävien teettämisen kasvatuksellisenä tarkoituksena on ollut ohjata lasta arvioimaan omaa toimintaansa rauhassa kirjallisesti, kun oman toiminnan sanoittaminen on joskus hankalaa. Lasten kanssa on käyty arjen ongelmatilanteisiin liittyneitä tapauksia läpi tilannekohtaisesti laadittujen tehtävien avulla.

Kuitenkin lasten asiakasasiakirjojen kirjausten ja lasten kertoman perusteella lapsi käytännössä yleensä jätetään tekemään tehtävää yksin.

Lasten asiakasasiakirjoista löytyy merkintöjä tehtävien tekemisestä. Erään lapsen asiakasasiakirjoihin on kirjattu, että lapselle oli annettu tehtäväksi ”onko koulussa ollut jotain normaalista poikkeavaa”. Lapsi on vastannut tehtävään kertomalla omasta fyysisestä voinnistaan. Lapsi on kommentoinut kirjauksen mukaan tehtävää sanomalla, että ei voi kirjoittaa mitään, mistä ei tiedä ja kysynyt, täytyykö hänen valehdella asioista, joita ei tiedä. Kirjaukseen on kommentoitu toisen ohjaajan toimesta, että lapsi on ”*saanut tehtäväksi antoon tarkennuksia kolme kertaa*. Ainoa asia, mitä nuori kertoi, että toisen yksikön nuorella on ollut 2 viikkoa sitten nuuskaa koulussa. Sitä hän ei voinut sanoa, kuka nuorille välittää nuuskaa.”

Toisen lapsen asiakasasiakirjoihin on kirjattu ”tehnyt tehtävää liittyen Pohjolan koulun tapahtumiin. Nuori *parsinut tehtävää* useaan otteeseen, koska ei omien sanojensa mukaan aluksi tiennyt asiasta mitään. Todettu nuorelle, että ihan varmasti jokainen koululla ollut tietää. Tähdennetty sitä, että häntä ei syytetä mistään, mutta samalla harjoitellaan rehellisyyttä. Lopulta *usean yrityksen* pystyi kertomaan koulupäivän tapahtumat. Lopussa nuori silmin nähden kireän oloinen, istui sängyllä nyrkkejään puristellen ja itseään heijaten.”

Nämä kirjaukset omalta osaltaan tukevat lasten kertomuksia siitä, että tehtäviä joutuu tekemään uudelleen, mikäli lapsen ensin antama vastaus ei miellytä ohjaajia. Tehtävien tekemisestä yllä kuvatulla tavalla ovat omakohtaisesti kertoneet niin tarkastuksella erikseen kuullut lapset kuin aikaisemmin eri vuosina oikeusasiamiehelle tai aluehallintovirastoon Pohjolakodista kannelleet lapset.

Kuten eri rajoitustoimenpiteitä koskevissa kohdissa on jo todettu, tehtävien tekotapa on tai ainakin muistuttaa lapsen eristämistä ja lapsen liikkumisvapauden rajoittamista.

Tehtävien tekeminen yllä kuvatulla tavalla ei toteuta myöskään lapsen sijaishuollon järjestämiseen liittyviä tavoitteita. Tehtävien tekotapa on lasta alistava ja nöyryyttävä. Tehtävien tekemiseen liittyy sellaisia lapselle asetettavia rajoituksia ja seuraamuksia, joiden ei voida katsoa toteuttavan lapsen etua tai yleisesti hyväksyttävänä pidettävää kasvatuksellista tarkoitusta.

Epäselväksi jää, mihin tehtävien tekemiseen liittyvällä menettelyllä ja seuraamuksilla kasvatuksellisesti tosiasiallisesti pyritään, ja mitä niillä ajatellaan saavutettavan. Myöskään laitoksen laatimista asiakasasiakirjamerkinnöistä ei käy varsinaisesti ilmi menettelyn hyöty lapselle. Päinvastoin, laitoksen itse laatimista asiakasasiakirjamerkinnöistä ilmenee edellä kuvatun mukaisesti tehtävien tekemisen aiheuttaneen lapselle ahdistusta ja huonoa oloa.

Myös Pohjolakodin antamassa selvityksessä on todettu, että ”kun lapsen kokemus on kuvatun kaltainen, selvää on, ettei sen kasvatuksellista tavoitetta ole saavutettu. Lopputuloksena on lapsen kiukku, ahdistus ja luottamuspula. Ohjaaja ja lapsi eivät tilanteessa ole ”samassa veneessä” toteuttamassa yhteistä tavoitetta.”

Lapsen sijoituksen tarkoituksena on saada aikaan myönteinen muutos lapsen tilanteessa ja auttaa, hoitaa ja kuntouttaa lasta. Osa lapsen kuntouttamista ja hänen auttamistaan on erityisesti ohjata lasta itsenäistymään ja arvostamaan itseään. Sijoitetut lapset ovat usein kokeneet erilaisia traumoja ja heillä saattaa olla vaikeuksia solmia uusia kiintymyssuhteita. Aikuisen tehtävänä on pyrkiä korjaamaan lapsen ongelmia muun muassa luomalla luottamuksellisen suhteen lapseen. Lasta alistavilla ja nöyryyttävillä käytännöillä näitä tavoitteita ei voida saavuttaa.

Sijaishuollossa lasten käyttäytymisen ohjaus, valvonta ja rajojen asettaminen perustuvat myönteiselle suhteelle lapseen. Lapsilta edellytetty tehtävien toteuttamistapa Pohjolakodin joissakin

yksiköissä on kuitenkin omiaan vaikuttamaan kielteisellä tavalla lapsen ja hänen hoidostaan vastaavan aikuisen välisen luottamuksellisen suhteen rakentamiseen.

Lapsia on kohdeltava heidän ihmisarvoaan kunnioittavalla tavalla, johon ei voi sisältyä alistamista, nöyryyttämistä tai muuta epäasiallista kohtelua. Käytettyjen kasvatukseen tuloksena ei voi olla lapsen ahdistuminen, pelokkuus tai omanarvontunteen menettäminen.

5.13. Joukkorangaistukset

Joillakin yksiköillä on käytössä kasvatuksellisenä menettelynä seuraamuksia, jotka kohdistuvat kollektiivisesti kaikkiin yksiköiden lapsiin. Näitä ovat muun muassa eriytetty syöminen ja siihen liittyvä puhelinten ”haltuunotot” ja tv:n katsomisrajoitukset. Erään lapsen asiakaskertomuksesta myös ilmenee, että Koivulehdossa on käytössä sääntö, ettei kukaan lapsista saa käyttää omaa puhelintaan, ennen kuin kaikki yksikön lapset ovat suorittaneet heille annetut siivoustehtävät.

Pohjolakoti on selvityksessään kertonut, että Koivulehdossa on ollut käytäntönä, että televisio pitää sulkea aina poistuttaessa hetkeksikin paikalta, vaikka vessaan, ja mikäli näin ei toimita, ei kukaan lapsista enää sinä iltana saa katsoa televisiota. Selvityksen mukaan käytännöstä on nyt luovuttu.

Kun yksittäisen lapsen tai yksittäisten lasten sääntöjen vastaisen menettelyn johdosta seuraamukset kohdistetaan kaikkiin laitoksessa asuviin lapsiin, ei lapsia tällöin kohdella yksilöllisellä heidän olosuhteensa ja tilanteensa huomioivalla tavalla, vaan kysymys on mielivaltaisesta menettelystä. Laillisuusvalvonnassa on vakiintuneesti katsottu, että kaikkiin lapsiin kohdistuva seuraamus joukkorangaistuksena ei ole hyväksyttävä kasvatukseen.

6. PÄÄSY OIKEUKSIIN

6.1. Päätösten tiedoksianto

Perustuslain 21 § sisältää oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä ja hyvän hallinnon takeita koskevan perussäännöksen. Sen mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa. Jokaisella on myös oikeus saada oikeuksiinsa ja velvollisuuksiinsa koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi. Käsitelyn julkisuus sekä oikeus tulla kuulluksi, saada perusteltu päätös ja hakea muutosta samoin kuin muut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon takeet tulee turvata lailla.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 13 artikla sisältää säännöksen oikeudesta tehokkaaseen oikeussuojakeinoon. Sen mukaan jokaisella, jonka sopimuksessa tunnustettuja oikeuksia ja vapauksia on loukattu, on oltava käytettävissään tehokas oikeussuojakeino kansallisen viranomaisen edessä.

Perustuslain 21 §:ä läheisesti vastaava säännös on Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kappale oikeudesta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin.

Sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 5 §:ssä on säädetty viranomaiselle kuuluvasta selvitysvelvollisuudesta. Mainitun säännöksen mukaan sosiaalihuollon henkilöstön on selvitettävä sosiaalihuollon asiakkaalle hänen oikeutensa ja velvollisuutensa sekä eri-

laiset vaihtoehdot ja niiden vaikutukset samoin kuin muut seikat, joilla on merkitystä hänen asiassaan. Säännöksen mukaan selvitys on annettava siten, että asiakas riittävästi ymmärtää sen sisällön ja merkityksen.

Lastensuojelulain 5 §:ssä on säädetty lapsen ja nuoren mielipiteen ja toivomusten huomioon ottamisesta. Säännöksen mukaan lapselle on hänen ikäänsä ja kehitystasoaan vastaavalla tavalla turvattava oikeus saada tietoa häntä koskevassa lastensuojeluasiassa ja mahdollisuus esittää siinä mielipiteensä. Lastensuojelun tarvetta arvioitaessa, lasta tai nuorta koskevaa päätöstä tehtäessä tai lastensuojelua toteutettaessa on kiinnitettävä erityistä huomiota lapsen tai nuoren mielipiteisiin ja toivomuksiin.

Päätöksen tiedoksiannosta ja tiedoksiantotavoista on säädetty hallintolain (434/2003) 54–63 §:ssä. Viranomaisen on hallintolain 54 §:n 1 momentin mukaan viipymättä annettava tekemänsä päätös tiedoksi asianosaiselle ja muulle tiedossa olevalle, jolla on oikeus hakea siihen oikaisua tai muutosta valittamalla. Säännöksen 3 momentin mukaan asiakirja annetaan tiedoksi alkuperäisenä tai jäljennöksenä.

Jotta lapsi voisi käyttää oikeuttaan tehokkaihin oikeussuojakeinoihin, lapselle tulee antaa häntä koskevat päätökset tiedoksi. Lapselle tulee myös antaa asiaan vaikuttavia muita tietoja, jotta lapsi voi tehdä tietoon perustuvan ratkaisun oikeussuojakeinojen käyttämisestä. Päätöksiä tiedoksi annettaessa olosuhteiden tulisi olla sellainen, että lapsi pystyy tosiasiasa vastaanottamaan ja ymmärtämään hänelle kerrottavaa tietoa rajoituspäätöksen perusteista.

Lapsia kuultaessa ilmeni, että eri yksiköissä saatettiin toimia eri tavoilla rajoituksia koskevien päätösten tiedoksi antamisessa. Osassa yksiköistä lapset tiesivät, että päätöksiä säilytetään heidän mapeissaan yksikön toimistossa ja että päätöksistä on mahdollista valittaa. Toisilla lapsilla taas ei ollut tietoa siitä, että joistakin rajoituspäätöksistä voisi valittaa hallinto-oikeuteen.

Osalle lapsista oli selvitetty päätösten sisältö suullisesti ja he olivat mahdollisesti allekirjoituksellaan vahvistaneet saaneensa päätöksen tiedoksi. Yksi lapsista kertoi säilyttävänsä asiakirjojaan omassa huoneessaan, muilla kuulluilla lapsilla ei ilmeisestikään ollut omia päätöksiä hallussaan.

Lasten kuulemisen perusteella syntyi sellainen kuva, että ainakaan kaikille lapsille ei ole kaikissa tilanteissa riittävällä ja lapsen kannalta ymmärrettävällä tavalla kerrottu heidän oikeuksistaan ja rajoituspäätösten sisällöstä silloin, kun päätöksiä on annettu tiedoksi.

Toukola-yksikköön sijoitetuilla kuulluilla lapsilla oli parhaiten tietoa siitä, että rajoituksia koskevista päätöksistä voi valittaa, ja yksikön lapset kertoivat vähintään nähneensä heille tehdyt päätökset, ja että päätökset saa nähdä pyytäessään sitä. Lapsia oli neuvottu myös valituksen tekemiseen liittyen. Myös Kuusela-yksikön lapset kertoivat tietävänsä, että päätöksistä voi valittaa.

Erään lapsen asiakasasiakirjoihin on merkitty, että lapsella oli ollut huoneessaan kirjekuori, joka sisälsi sosiaalitoimen lapselle lähettämiä asiakirjoja. Asiakasasiakirjojen kirjausten mukaan lapsen ei ole annettu säilyttää asiakirjoja omassa huoneessaan, vaikka lapsi olisi halunnut pitää ne itsellään. Lasta on vaadittu antamaan asiakirjat säilytykseen toimistoon. Kirjauksen mukaan lapsi on ”lopulta kuitenkin myöntynyt eikä väittänyt enää vastaan, pyysi kuitenkin kirjekuorta toimistoon vietäessä, ettei papereita oteta pois ruskeasta kirjekuoresta”.

Lapsella on oikeus säilyttää (niin halutessaan) omat asiakirjansa tai niiden kopiot itsellään. Siinä tapauksessa, että lapsi itse ei halua säilyttää omia asiakirjojaan, voidaan niitä säilyttää lapsen

lukuun yksikön toimistossa. Lapsella tulee tällöinkin kuitenkin olla aina mahdollisuus perehtyä hänelle tullessiin asiakirjoihin. Lapsen asiakirjat tulee olla helposti saatavilla erityisesti valitusajan tai muun määräajan kulumisen aikana.

Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän ja lapsen sijaishuolto-paikan velvollisuutena on edistää lapselle kuuluvien tiedollisten oikeuksien toteutumista ja kertoa lapselle hänen käytettävissään olevista oikeussuojakeinoista. Lapsella tulee olla aina hänen iästään riippumatta oikeus saada tietoa mm. siitä, minkälaisia toimivaltuuksia ja velvollisuuksia viranomaisella tai viranomaisen toimeksiannosta toimivalla lastensuojelulaitoksella on, millä tavoin lapsi pystyy esittämään omia näkemyksiään, mikä merkitys niillä on ja mitä velvollisuuksia ja oikeuksia lapsella on.

6.2. Lapsen ja sosiaalityöntekijän väliset tapaamiset

Lastensuojelulain 53 §:n mukaan lapselle on aina järjestettävä riittävä mahdollisuus tavata henkilökohtaisesti hänen asioistaan vastaavaa sosiaalityöntekijää tai muuta lastensuojelun työntekijää. Säännös oikeuttaa lapsen tapaamaan omaa työntekijäänsä muiden läsnä olematta ja keskustelemaan itseään ja sijaishuollon toteuttamista koskevista asioista työntekijänsä kanssa.

Lapsella tulee olla oikeus vapaasti kertoa omista olosuhteistaan sijaishuoltopaikassa sekä tarvittaessa tuoda esiin omia näkemyksiään ja mahdollisesti kokemiaan epäkohtia sijaishuoltopaikassa.

Suurin osa kuulluista lapsista tiesi oman sosiaalityöntekijänsä yhteystiedot ja kertoivat sosiaalityöntekijän käyneen yksikössä. Sosiaalityöntekijät eivät kuitenkaan välttämättä juttele lapsen kanssa kahden kesken käydessään sijaishuoltopaikassa. Jotkut lapset kertoivat, ettei heillä ole luottamuksellista suhdetta omaan sosiaalityöntekijäänsä.

Hyvänä ja lapsen oikeuksia toteuttavana ja niitä edistävänä menettelynä on pidettävä, että niin laitos, kuin sosiaalityöntekijäkin, kirjaavat lapsen asiakirjoihin, milloin sosiaalityöntekijä on tavannut lasta ja miten tapaaminen on toteutettu. Lisäksi tulisi kirjata, onko tapaaminen järjestetty kahden kesken luottamuksellisena.

Kuultujen lasten kertoman perusteella Pohjolakodissa kaikkien lasten oikeus keskustella oman sosiaalityöntekijänsä kanssa kahden kesken ei ole toteutunut. Lapset toivat myös esille, että joissakin yksiköissä ohjaajat ovat saattaneet pyrkiä estämään tai vaikeuttamaan lapsen ja hänen sosiaalityöntekijänsä välisiä puheluita ja kahdenkeskisiä tapaamisia.

Eri lasten asiakasasiakirjoista ilmenee, että joissakin tilanteissa, joissa lapsella ja ohjaajilla on ollut erimielisyyttä, lapsi on pyytänyt saada soittaa sosiaalityöntekijälleen, mutta hänelle ei ole annettu siihen mahdollisuutta. Lisäksi useat lapset toisistaan tietämättä kertoivat eräälle lapselle annetusta kirjallisesta tehtävästä, joka aiheena oli ollut ”mistä keskustelit oman sosiaalityöntekijäsi kanssa”. Kyseisen lapsen sosiaalityöntekijänä tapahtumahetkellä toiminut sosiaalityöntekijä on tarkastuksen jälkeen suullisesti vahvistanut, että lapsi on kertonut sosiaalityöntekijälleen samalla tavalla kyseistä kirjallisesta tehtävästä.

Lastensuojelulaitokseen sijoitetulla lapsella on ehdoton oikeus halutessaan keskustella oman sosiaalityöntekijänsä kanssa luottamuksellisesti. Vastaavasti laitoksen henkilökunnalla on velvollisuus tukea lapsen ja hänen sosiaalityöntekijänsä välistä luottamuksellista yhteydenpitoa.

Mikäli laitoksen henkilökunta estää tai pyrkii estämään tai vaikeuttamaan lapsen ja hänen sosiaalityöntekijänsä yhteydenpitoa, on kysymys erittäin vakavasta lapsen oikeuksia rikkovasta menettelystä.

Mikäli laitos kysyy ja yrittää painostaa lapsen kertomaan, mistä lapsi on keskustellut oman sosiaalityöntekijänsä kanssa, on kysymys niin ikään erittäin vakavasta lapsen oikeuksia rikkovasta menettelystä. Menettely on omiaan vaarantamaan lapsen ja hänen sosiaalityöntekijänsä välisen luottamuksellisen suhteen.

Pohjolakodin selvityksessä ei varsinaisesti oteta kantaa lasten kertomiin asioihin liittyen sosiaalityöntekijöiden tapaamisiin ja yhteydenpitoon. Selvityksessä kuitenkin todetaan, että ”Sijais-huoltopaikalla ei ole perusteita rajoittaa lapsen yhteydenpitoa vastuusosiaalityöntekijään. Sijais-huoltopaikka ei voi myöskään kontrolloida tilannetta, jossa lapsi keskustelee vastuusosiaalityöntekijän kanssa.”

6.3. Lapsen oikeus ilmaista mielipiteensä

Lapsen oikeuksien sopimuksen 12 artiklan mukaan sopimusvaltiot takaavat lapselle, joka kykenee muodostamaan omat näkemyksensä, oikeuden vapaasti ilmaista nämä näkemyksensä kaikissa lasta koskevissa asioissa. Lapsen näkemykset on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti. Tämän toteuttamiseksi lapselle on annettava erityisesti mahdollisuus tulla kuulluksi häntä koskevissa oikeudellisissa ja hallinnollisissa toiminna joko itse tai edustajan tai asianomaisen toimituksen välityksellä kansallisen lainsäädännön menettelytapojen mukaisesti. Lasta tulee osallistaa kaikissa lapseen liittyvissä, myös päivittäisissä toiminnoissa, eikä pelkääntään päätöksenteon yhteydessä.

Yhdistyneiden kansakuntien lapsen oikeuksien komitea, joka valvoo lapsen oikeuksien sopimuksen noudattamista, on korostanut (Yleiskommentti No. 12), että lapsen näkemyksen ilmaisu ei ole sidottu lapsen ikään, vaan lapsella pitää aina olla mahdollisuus ilmaista oma näkemyksensä. Oikeus tulla kuulluksi on lapsen oikeus, eikä se velvoita lasta ilmaisemaan mielipidettään. Voidakseen muodostaa oman mielipiteensä lapsella on oikeus saada riittävästi tietoa eri ratkaisujen seurauksista sekä eri vaihtoehdoista lapselle ymmärrettävällä tavalla. Lapselle ei saa koskaan koitua seuraamuksia oman mielipiteensä ilmaisemisesta.

Komitea on yleiskommenteissaan todennut, että lapsen mielipiteen selvittäminen ei ole pelkkä symbolinen väline, vaan lapsen mielipide tulisi myös tosiasiallisesti ottaa huomioon lapsen asioista päätettäessä. Kysymys ei kuitenkaan ole siitä, että lapsella olisi oikeus päättää asian lopullinen ratkaisu. Päätöksenteossa tulisi pystyä löytämään sellainen ratkaisu, jonka lapsi voi hyväksyä, vaikka se ei olisikaan lapsen oman mielipiteen mukainen.

Useat lapset kertoivat tarkastuksen aikana, etteivät he koe voivansa esittää omia mielipiteitään, eikä lapsen mielipidettä kysytä. Siinäkin tilanteessa, että mielipiteen voi sanoa, lapset kokivat, ettei heidän mielipiteellään ole vaikutusta mihinkään. Lapset myös kokivat, etteivät he uskalla kertoa omista vaikeista asioistaan ohjaajille, muun muassa siksi, että ne kirjataan ja kirjauksia saatetaan käyttää heitä vastaan. Eräs lapsi kertoi koko ajan pelkäävänsä, että menettää kotilomansa, ja hänellä on jatkuvasti ”kovat paineet, ettei tee mitään väärin”.

Lastensuojelua ja sijaishuoltoa toteutettaessa on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. Lapsen etua arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota siihen, miten eri toimenpidevaihtoehdot ja ratkaisut turvaavat lapselle, muun muassa, itsenäistymisen ja kasvamisen vastuullisuuteen ja mahdollisuuden osallistumiseen ja vaikuttamiseen omissa asioissaan. Kuten edellä on todettu,

myös lapsen oma mielipide tulee selvittää ja ottaa aidosti huomioon niin hallinnollisia päätöksiä tehtäessä kuin sijaishuoltoa päivittäin toteutettaessakin.

Lapsen sijoituspaikan tulee pyrkiä osallistamaan lasta hänen omissa asioissaan ja kasvattamaan lapsi itsenäiseksi ja vastuulliseksi. Tähän kuuluu olennaisena osana se, että lapsi sijoituspaikassaan kokee tulevansa kuulluksi ja kuunnelluksi, ja voi uskaltaa esittää omia mielipiteitään, myös siinä tapauksessa, että ne ovat sijaishuollon toteuttajaa arvostelevia tai moittivia. Lapsen sijaishuoltoapaikan on luotava lapselle kodinomainen ilmapiiri, jossa lapsi kokee olevansa turvassa ja jossa lapsi pystyy luottamuksellisesti keskustelemaan hänen arkeensa kuuluvien sijaishuoltoapaikan aikuisten kanssa ilman pelkoa seuraamuksista.

Lapset vielä kertoivat, että heidän mielestään asiakasasiakirjoihin tehdyt kirjaukset eivät aina pitäneet paikkaansa tai ne olivat liioiteltuja. Osa lapsista oli huolissaan siitä, että hänen oma sosiaalityöntekijänsä saa raporttien perusteella paikkansapitämätöntä tietoa, joilla on myöhemmin merkitystä lapsen lomiin tai muuhun sijaishuollon järjestämiseen.

Pohjolakoti lähettää jokaisen lapsen sosiaalityöntekijälle kuukausittain raportin siitä, miten lapsen kuukausi sijaishuoltoapaikassa on sujunut. Lapsi saa lukea ja kommentoida raporttia ennen sen lähettämistä.

Tarkastusmateriaalin perusteella ei ole täysin selvää, millä tavalla mahdolliset lapsen esittämät huomiot tai eriävät mielipiteet otetaan huomioon raporttia kirjoitettaessa tai lähetettäessä. Jotta voitaisiin varmistaa, että lapsen oma mielipide sijaishuoltonsa sujuvuudesta varmuudella saatettaisiin kuukausittain oman sosiaalityöntekijän tietoon, mahdollisena menettelynä voitaisiin pitää esimerkiksi sitä, että lapsi saisi halutessaan kirjoittaa luottamuksellisen viestin sosiaalityöntekijälleen, joka lapsen itse sinetöimässä kirjekuoressa liitettäisiin kuukausiraporttiin. Tällaisella menettelyllä voitaisiin varmistaa se, että lapsen oma käsitys asioista kulkeutuu sosiaalityöntekijälle, eikä yhteydenpito sosiaalityöntekijään jäisi lapsen oman aktiivisuuden varaan.

6.4. Pohjolakodin säännöt ja niiden vaikutus lasten arkeen ja itsenäistymiseen

Tarkastushavaintojen perusteella Pohjolakodissa on käytössä sellaisia käytännön sääntöjä, jotka näyttävät perustuvan lähinnä yksiköiden työntekijöiden henkilökohtaisiin mielipiteisiin siitä, millä tavoin hoitoa ja huolenpitoa tulee lapsille järjestää. Säännöissä oli suuria eroja eri yksiköiden välillä.

Sääntöjen osalta useat lapset kertoivat, että yksiköissä on kirjoitetut säännöt, mutta sen lisäksi ohjaajilla on ”omia sääntöjä”, jotka lasten mukaan muuttuvat jatkuvasti tai niistä ei edes kerrota etukäteen lapselle. Myöskään uudelle lapselle ei välttämättä kerrota yksikön säännöistä ja niiden tarkemmasta sisällöstä hänen saapuessaan yksikköön.

Lapset kokivat, että heidän tuli ottaa säännöt vastaan ”annettuina”. Tähän liittyen lapsia koskevissa asiakasasiakirjoissa puhutaan usein lapsen ”omaehtoisesta” käyttäytymisestä. Omaehtoisuudella on kaikissa kirjauksissa negatiivinen sävy, ja sillä viitataan käytännössä lapsen tottelemattomuuteen ja siihen, että lapsi olisi halunnut ”itse määritellä” esimerkiksi siivoamiseen tai keittiövuoroon liittyviä asioita.

Kirjausten perusteella lasten ”omaehtoisella” käyttäytymisellä tarkoitetaan siis sitä, että lapsi on pyrkinyt vaikuttamaan omaan arkeensa tai sijaishuoltoapaikan käytäntöihin. Lapsi on saattanut olla aikuisten kanssa eri mieltä esimerkiksi siivousalueiden jakamisen oikeudenmukaisuudesta

tai hän on kyseenalaistanut jonkin siivoustapahtuman tarpeellisuuden (esimerkiksi uunin takaosan viikoittaisen puhdistamisen tarpeen).

Kirjauksista välittyy se kuva, että Pohjolakodissa lasten pyrkimyksiä vaikuttaa omaan arkeensa pidetään ei-toivottavana käytöksenä, koska yksiköissä aikuiset tekevät kaikki päätökset ja määrittelevät sen, mitä lapsi voi kussakin tilanteessa tehdä ja miten hänen tulee käyttäytyä. Tästä myös kuullut lapset kertoivat. Tämä ilmenee myös lukuisista kielteisen sävyisistä asiakirjamerkinnöistä, joissa todetaan, että lapsi ”yrittää itse määritellä mitä tekee”.

Merkinnöistä ilmenee, että lapsen mahdollisuudet keskustella aikuisten kanssa yksikön säännöistä ja arjen rutiineista ovat siis rajoitettuja, eikä lapsella tosiasiaa ole mahdollisuutta kyseenalaistaa yksikön käytäntöjä edes myönteisellä tavalla tai vaikuttaa siihen, mitä asioita hänen omaan arkeensa kuuluu. Lasten tulee voida osallistua yhteisten sääntöjen laatimiseen ja vaikuttaa yksikön arjen käytäntöihin.

Pohjolakodin säännöt ja käytännöt näyttävät myös vahvasti passivoivan lapsia. Lasten pääsääntöinen ajanviete joissakin yksiköissä on kuulemisten perusteella matkapuhelin, jonka käyttöä toisaalta rangaistuksena saatetaan rajoittaa. Eri lapsille tehdyistä asiakaskirjauksista ilmenee, että lapset viettävät joissakin yksiköissä hyvin usein päivänsä ”puhelimellaan omassa huoneessa”. Tämän tyyppiset kirjaukset toistuvat lähes päivittäin. Toisaalta kirjausten mukaan lapset eivät saa omaan huoneeseensa televisiota, koska ohjaajien mukaan yksikössä harjoitellaan sosiaalisia taitoja.

Asiakasasiakirjojen kirjausten perusteella joidenkin yksiköiden lasten arkeen kuuluu kuitenkin myös huomattava, tavanomaisesta kotikasvatuksesta poikkeava määrä laitoksen tilojen siivoamista. Siivoustehtävien suorittaminen näyttäytyy poikkeuksellisen tärkeänä osa-alueena tiettyjen yksiköiden arjessa, ja siivouksesta kieltäytyminen tai siivouksen suorittaminen huolimattomasti on edellä kohdassa 5.8. kuvatuin tavoin johtanut myös jopa rajoitustoimenpiteiden käyttämiseen. Asiakasasiakirjojen perusteella näyttää siltä, että merkittävä osa lapsen vapaa-ajasta käytetään siivoamiseen muun virikkeellisen ja lapselle mielekkään tekemisen sijasta.

Selvää on, että lastensuojelulaitokseen sijoitetut lapset tarvitsevat rajoja ja sääntöjä ja hyötyvät niistä. Useat lapset itsekin totesivat heitä kuultaessa, että säännöt ovat tarpeellisia, ja että tiukatkin säännöt ovat heille hyödyllisiä, jos ne ovat lasten kannalta perusteltuja ja oikeudenmukaisia. Kuitenkin, kuten jo edellä on useita kertoja todettu, eivät säännöt voi olla perusteettomia tai mielivaltaisia.

Sääntöjä laadittaessa ja niitä sovellettaessa myös lasten esille tuomat seikat ja heidän mielipiteensä tulee ottaa huomioon, kuten edellä kohdassa 6.3. lapsen osallistumisoikeudesta on tuotu esille. Tällöin yhteiset yleisesti hyväksytyt säännöt ja tavanomaiset kasvatukselliset rajat selkeytyvät sekä henkilökunnalle että lapsille. Tällä voidaan itsessään vähentää rajoitusten käytön tarvetta. Säännöt tulee käydä läpi lapsen kanssa tämän saapuessa sijaishuoltopaikkaan. Sääntöjen täytyy olla myös lasten näkökulmasta ymmärrettäviä, oikeudenmukaisia ja oikeassa suhteessa niiden tavoitteeseen.

Sijaishuollon aikana lapsen sijaishuoltopaikan on jatkuvasti arvioitava, miten lapsen kasvua aikuisuuteen tuetaan ja miten laitos edesauttaa lapsen itsenäistymistä ja arjessa pärjäämistä sijaishuollon jälkeen. Pohjolakodissa tämä korostuu suurimman osan lapsista ollessa yli 15-vuotiaita ja monet jo lähellä täysi-ikää. Yksikön sääntöjen ja käytäntöjen tulee osaltaan tukea mainittujen tavoitteiden toteutumista.

Osa Pohjolakodin säännöistä saattaa kuitenkin vaikuttaa lapsiin ja heidän kehitykseensä päinvastaisella tavalla. Se, että lapsen ”omaehtoista käyttäytymistä” ja omiin asioihin vaikuttamisen pyrkimystä pidetään lähtökohtaisesti aina kielteisenä, viestittää myös osaltaan siitä, että Pohjolakodin joissakin yksiköissä on edelleen vallalla ”laitosvaltaan” perustuva toimintakulttuuri, jossa lapsia ei kohdella tasavertaisesti yksilöinä.

Lapsen huostaanotto ja sijaishuoltoon sijoittaminen ei ole lapselle rangaistus, vaan lastensuojelun tarkoituksena on suojella lasta ja samalla turvata lapselle mahdollisimman tavallinen lapsuus ja nuoruus. Lapsellakin on oikeus tehdä omia, myös ”vääriä” valintoja ja oppia myös erehdysten kautta.

Ottaen huomioon huostaanoton ja sijaishuollon tarkoituksen ja luonteen, lapsen olosuhteet ja sijoitukseen johtaneet syyt, sekä huostaanoton tarkoittaman olennaisen puuttumisen lapsen ja hänen perheensä perusoikeuksiin, tulisi sijaishuoltopaikan pystyä antamaan lapselle parempaa hoivaa ja huolenpitoa, kuin mitä lapsi ilman julkisen vallan väliintuloa olisi saanut.

Lapsella on sijaishuollon aikana oikeus hyviin ja lämpimiin ihmissuhteisiin, omien tunteiden osoittamiseen, hyvään hoitoon ja huolenpitoon, ruumiilliseen koskemattomuuteen sekä fyysisen ja henkisen itsemääräämisoikeuden loukkaamattomuuteen.

Sijaishuoltoon sijoitetulla lapsella on oltava mahdollisuus, niin pitkälti kuin se on yksilöllisin perustein mahdollista, saada monimuotoisia elämäkokemuksia, harrastaa ja solmia normaaleja ihmissuhteita.

Laitoksen tulee tukea ja kannustaa lasten harrastustoimintaa ja reagoida lasten harrastuksiin liittyviin pyyntöihin kohtuullisessa ajassa. Lasten asiakasasiakirjoista ilmenee, samoin kuin miten lapset ovat asiasta kertoneet, että heille on saatettu vastata harrastamista koskeviin pyyntöihin ”katsellaan”, eikä harrastamisen aloittamista ole kuitenkaan järjestetty. Eräs lapsi kertoi pyytäneensä pianotuntien aloittamista jo puoli vuotta aikaisemmin. Erään toisen lapsen osalta lapsen toivoman harrastuksen aloittaminen järjestyi välittömästi sen jälkeen, kun asiaan oli tarkastuksella kiinnitetty huomiota.

Pohjolakodin antaman selvityksen mukaan lasten esiin nostama tylsyys ja tekemisen puute on tiedostettu. Selvityksen mukaan harvan lapsen arkeen ennen Pohjolakodille tuloa on kuulunut säännöllinen harrastaminen; kiinnostus harrastamiseen ylipäättään usein puuttuu. Nuoret voivat kokea myös Muhoksen harrastusmahdollisuudet tylsinä ja vaihtoehdot vähäisinä. Monet lapsista tarvitsevat vahvaa aktivointia harrastamiseen, sillä harrastamiseen käytetty aika on monen lapsen kokemuksen mukaan arvokasta aikaa pois omalta puhelimelta.

Selvityksen mukaan lasten harrastamiseen on Pohjolakodilla perinteisesti liitetty ajatus lapsen ”arjen sujumisesta” ennen harrastuksen aloittamista. Arjen sujumisella on haluttu varmistua esimerkiksi siitä, että lapsi ei alkaisi harrastamisen yhteydessä käyttää lyhyeksi jäävän päihteettömyysjakson jälkeen uudelleen päihteitä. Sopivaa harrastamisen aloittamisen ajankohtaa on yksiköissä pohdittu nimenomaan nuoren kuntoutumisen vakauden näkökulmasta. Yksiköiden kanssa on kuitenkin käyty keskustelua siitä, että lapsen arjen ei tarvitse olla täysin vakautunut harrastamisen aloittamiseksi vaan harrastaminen on osa alkuvaiheenkin kuntoutumisprosessia. Näin erityisesti tilanteessa, jossa lapsi on itse kiinnostunut aloittamaan säännöllisen harrastamisen.

On tärkeää, että lapsilla on riittävästi mielekästä tekemistä ja heidän toiveittensa ja taipumus-
tensa mukaisia harrastuksia. Tällä on keskeinen merkitys lasten hyvinvoinnin ja tasapainoisen
arjen sujumisen edistämiseksi.

6.5. Työntekijöiden käyttäytyminen

Osa lapsista koki, että jotkut Pohjolakodin ohjaajista provosoivat tahallaan lapsia. Lapset ker-
toivat ohjaajista jotka piikittelevät, ovat ilkeitä, ylimielisiä ja pilkkaavat lasta. Toisaalta vaikka
lapset ymmärsivät, että kysymys saattoi olla huumorista, meni tilanne lapsen mielestä usein
”yli”. Useat lapset kokivat, etteivät he voi luottaa ohjaajiin.

Lapset kertoivat vielä, että ohjaajat ovat uhkailleet lapsia lomien menettämällä, lenkkien ly-
hentämällä, aikaistetulla huoneeseen menolla, puhelimen ja muiden tavaroiden pois ottami-
sella (mm. radio ja päiväkirja), käyttövara-reissujen poistamisella ja liikkumisvapauden ja yhtey-
denpidon rajoittamisella (lvr- ja ypr-päätöksillä). Useat lapset kertoivat myös, että erityisen huol-
lenpidon yksikössä saatettiin uhkailla lapsia sillä, että lapsen erityisen huolenpidon jakso pite-
nee.

Lasten mielestä ohjaajien tulisi noudattaa samoja käyttäytymissääntöjä, kuin mitä lapsilta odo-
tetaan.

Eräs lapsi totesi, että on ”hirveetä, että tulee töihin ihmisiä, joita ei kiinnosta, ne jättää arvet
lapsiin eikä ne edes tajua sitä”.

Pohjolakodin antamassa selvityksessä todetaan, että piikittely ei luonnollisesti ole asianmu-
kaista. Mikäli epäasiallista käyttäytymistä ilmenee, siihen puututaan välittömästi. Ohjattaessa
lasta ottamaan vastuuta omasta käytöksestä tai näkemään syy-seuraus -suhde, oleellinen osa
sitä on tapa, miten aikuinen asian ilmaisee. Lapsen sijoitukselle asetettujen tavoitteiden toteu-
tumisessa eräs tärkeistä vaiheista on ohjata lasta huomaamaan oman toiminnan vaikutus ar-
jessa. Selvityksen mukaan uhkailu ei kuitenkaan ole hyväksyttävä ja rakentava kasvattamisen
keino.

Perustuslain 21 §:n mukaiseen hyvään hallintoon kuuluu kansalaisten oikeuksista ja asianmu-
kaisesta kohtelusta huolehtiminen. Hyvään hallintoon kuuluu asiallinen kielenkäyttö myös suul-
lisessa keskustelussa.

Sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 4 §:n mukaan asiakkaalla on
oikeus saada sosiaalihuollon toteuttajalta laadultaan hyvää sosiaalihuoltoa ja hyvää kohtelua
ilman syrjintää. Asiakkaan kohtelulla tarkoitetaan myös niitä tapoja, joilla asiakkaaseen suhtau-
dutaan eri tilanteissa.

Myös viranomaisen toimeksiannosta toimivan, kuten yksityisen lastensuojelulaitoksen työnteki-
jöiden, on käyttäydyttävä asiallisesti ja käytettävä sellaista kieltä ja sellaisia ilmaisuja, jotka ovat
hyvän tavan mukaisia ja lasta kunnioittavia. Vaativassa lastensuojelutyössä murrosikäisten las-
ten kanssa työskennellessä voi olla haasteellisia tilanteita, joissa aikuinen saattaa provosoitua
lapsen käytöksestä. Kuitenkaan työssään ammattimaisesti toimiva aikuinen ei voi tällaisessa-
kaan tilanteessa menettää malttiaan, eikä hänen suhtautumisensa lapseen voi missään tilan-
teessa olla loukkaavaa tai alentavaa.

Asiallisen kielenkäytön vaatimus ei estä huumorin käyttämistä. Huumoria käytettäessä tulee

kuitenkin aina varmistua siitä, että toinen osapuoli on ymmärtänyt tilanteen oikein, eikä koe huumorilla sanottuja asioita loukkaavina. Tällöinkin kielenkäytön tulee olla asiallista ja lapsen kulloisenkin yksilöllisen tilanteen huomioivaa.

Lastensuojelulaitoksen henkilökunnan antama sijaishuollon toteuttamiseen liittyvä kasvatustyö antaa laitokseen sijoitetulle lapselle esimerkkejä siitä, miten aikuiset eri tilanteissa käyttäytyvät. Tämän vuoksi laitoksen hoitotyöstä vastaavien henkilöiden ja laitoksessa työskentelevien tulee toimia siten, että sijoitetut lapset voivat omaksua laitoksessa asiallisia käyttäytymismalleja ja hyviä tapoja.

6.6. Terveystenhoito

Pohjolakodissa on oma sairaanhoitaja, psykiatrinen sairaanhoitaja ja viikoittain käyvä konsultoiva lääkäri.

Lapset kertoivat, etteivät he ole aina omasta mielestään saaneet sijoituksen aikana tarvitsemiin terveydenhuollon palveluja. Eräs lapsi kertoi tuoneensa esille muun muassa lääkitykseen liittyviä asioita, joihin Pohjolakodin oma konsultoiva lääkäri ei ole reagoinut.

Ilmeisesti ainakaan kaikki lapset eivät ole saaneet toivomaansa terapiaa ja lasten hoitokontaktit ovat saattaneet katketa Pohjolakotiin sijoittamisen jälkeen, eikä korvaavia hoitokontakteja ole järjestetty. Eräs lapsi kertoi haluavansa musiikkiterapiaan, mutta sen järjestäminen oli ilmeisesti kiinni siitä, maksaako Kansaneläkelaitos kyseisen palvelun.

Lapsen oikeuksia koskevan sopimuksen 24 artiklassa (1 kappale) sopimusvaltiot tunnustavat, että lapsella on oikeus nauttia parhaasta mahdollisesta terveydentilasta sekä sairauksien hoitamiseen ja kuntoutukseen tarkoitettuista palveluista. Sopimusvaltiot pyrkivät varmistamaan, ettei yksikään lapsi joudu luopumaan oikeudesta nauttia tällaisista terveyspalveluista.

Lastensuojelulain 45 §:n mukaan huostassapidon aikana toimielimellä on oikeus huostaanoton tarkoituksen toteuttamiseksi päättää lapsen olinpaikasta sekä hoidosta, kasvatuksesta, valvonnasta ja muusta huolenpidosta sekä näiden toteuttamiseksi tarpeellisesta opetuksesta ja terveydenhuollosta.

Sosiaalihuollosta vastaava toimielin voi päättää lapsen terveydenhuollosta huostaanoton tarkoituksen edellyttämässä laajuudessa. Huostaanoton tarkoituksen toteuttamisen kannalta välttämättömiä terveydenhuollollisia toimenpiteitä ovat ainakin ne toimenpiteet, joilla pyritään vaikuttamaan huostaanoton taustalla olleisiin syihin.

Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tulee arvioida, millaisia palveluja lapsi tarvitsee, ja miten ja milloin ne hänelle järjestetään. Lapsen hoidon suunnittelusta ja toteuttamisesta on ensisijaisesti vastuussa siis sijaishuollosta vastuussa oleva toimielin, mutta palvelujen käytännön järjestämisessä eri viranomaisten on tehtävä yhteistyötä. Lapsen sijoittaneen kunnan viranomaisten tulee varmistaa lapselle hyödylliseksi todettujen terveydenhuoltopalvelujen jatkuvuus myös lapsen sijaishuoltopaikan muuttuessa.

Pohjolakodin on omalta osaltaan sijaishuoltoa viranomaisen kanssa solmiman sopimuksen perusteella antavana tahona myötävaikutettava siihen, että laitokseen sijoitetun lapsen terveydenhuoltopalvelujen tarve arvioidaan, ja että lapsi saa hänelle tarpeelliset terveydenhoitoon liittyvät palvelut. Näin on erityisesti silloin, kun lapsi esittää terveydenhoitoon liittyviä tarpeitaan suoraan

laitoksen työntekijälle. Tällaisessa tilanteessa sijaishuoltopaikan velvollisuus on ilman aiheutonta viivästystä ilmoittaa lapsen palvelujen tarpeesta lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle.

Lapselle tarpeelliset palvelut eivät voi jäädä järjestymättä esimerkiksi kustannusten korvaamiseen liittyvien epäselvyyksien johdosta. Laitoksen tulee pyrkiä myös omalla toiminnallaan ja yhteistyöllä lapsen sosiaalityöntekijän kanssa varmistamaan, että lapsi saa tarvitsemansa palvelut, vaikka niiden järjestämisvastuu onkin lapsen sijaishuoltoon sijoittaneella kunnalla.

Lapsia kuultaessa ilmeni, että kaikissa yksiköissä lapsilla ei ole mahdollisuutta tehdä itse ajanvarauksia terveydenhuollon ammattihenkilölle omista henkilökohtaisista asioistaan. Lapset pääsääntöisesti joutuvat kuvaamaan yksityiskohtaisestikin henkilökunnalle terveydenhuollon tarpeitaan ennen ajan tilaamista. Lääkärin vastaanotolla ohjaaja saattaa olla mukana ilman, että siihen olisi pyydetty lapsen suostumusta.

Toisaalta toisissa yksiköissä lasten mukaan on mahdollista saada varattua lääkäriaika helposti ja ilman, että täytyy selvittää käynnin syy ohjaajille (mm. Salorinne).

Potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (potilaslaki) 7 §:ssä on säädetty alaikäisen potilaan asemasta. Säännöksen mukaan, jos alaikäinen ikänsä ja kehitystasonsa perusteella kykenee päättämään hoidostaan, häntä on hoidettava yhteisymmärryksessä hänen kanssaan. Silloin, kun lapsi ei ikänsä ja kehitystasonsa johdosta ole kykenevä päättämään hoidostaan, on alaikäistä hoidettava yhteisymmärryksessä hänen huoltajansa tai muun laillisen edustajansa kanssa. Arvion lapsen kehitystasosta tekee terveydenhuollon työntekijä.

Potilaslain 9 §:n mukaan, jos alaikäinen potilas ikänsä ja kehitystasoonsa nähden kykenee päättämään hoidostaan, hänellä on oikeus kieltää terveydentilaansa ja hoitoansa koskevien tietojen antaminen huoltajalleen tai muulle lailliselle edustajalleen.

Sosiaalihuollon toimielimelle kuuluva päätösvallan laajuus lapsen huolenpitoon liittyvissä asioissa riippuu huostaanoton tarkoituksesta ja sen toteuttamisesta. Jos kysymys on sellaisista terveydenhuollon toimenpiteistä, joilla ei ole merkitystä lapsen sijaishuollon järjestämisen kannalta, päättää niistä lähtökohtaisesti lapsi itse tai lapsen huoltaja potilaslain mukaisella tavalla.

Lapsella saattaa olla sellaisia henkilökohtaisia tarpeita hakeutua lääkärin tai muun terveydenhuollon ammattihenkilön vastaanotolle, joilla ei ole liittymää tai merkitystä sijaishuollon yksilölliseen järjestämiseen. Tämän takia kovin tarkkojen ja yksityiskohtaisten selvitysten pyytäminen lapselta lääkärikäynnin tarpeesta ei lähtökohtaisesti ole perusteltua. Lapsella tulee lisäksi ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti olla mahdollisuus (niin halutessaan) tavata lääkäri kahden kesken ilman ohjaajan tai muun aikuisen läsnäoloa.

Vaikka on hyvä, että Pohjolakodilla on omaa terveydenhuollon henkilökuntaa, voi kuitenkin lapsen yksilöllisen tilanteen ja hänen olosuhteidensa johdosta olla perusteltua, että lapsen terveydenhuollon tarpeisiin joissakin tilanteissa vastataan laitoksen ulkopuolisen tahon toimesta. Lapsen terveydenhuoltoa käytännössä järjestettäessä tulee siksi arvioida, mikä palvelun järjestämistapa on lapsen edun mukainen, ottaen samalla huomioon myös lapsen oman mielipiteen asiassa. Laitokseen sijoitetulla lapsella saattaa joissakin tilanteissa olla esimerkiksi sellainen kokemus, ettei hän voi luottaa laitoksen palveluksessa olevaan terveydenhuollon ammattihenkilöön, eikä tämän takia uskalla kertoa hänelle omista vaikeista asioistaan.

Lisäksi joidenkin lasten asiakasasiakirjamerkinnoista ilmeni, että lapsi oli pyytänyt päästä Pohjolakodin oman psykiatrisen sairaanhoitajan vastaanotolle, mutta hän ei ole saanut ajanvarausta, koska sairaanhoitajalla ei ole ollut pitkään aikaan vapaita aikoja. Lisäksi kirjauksista ilmenee, ettei lapsi ole halunnut mennä Pohjolakodin tavallisen sairaanhoitajan puheille, koska on pelännyt tämän ehdottavan lapselle lääkitystä.

Mikäli lapsi ilmaisee tarpeensa terveydenhuollon ammattihenkilön vastaanotolle eikä laitoksella ole mahdollisuutta resurssivajeen johdosta itse vastata lapsen tarpeeseen, tulee laitoksen ottaa yhteyttä lapsen asioista vastaavaan sosiaalityöntekijään ja yhdessä tämän kanssa huolehtia siitä, että lapsen terveyspalvelujen tarpeeseen vastataan oikea-aikaisesti.

6.7. Vahinkojen korvaaminen

Vahingonkorvausvelvollisuus edellyttää, että lapsi on aiheuttanut vahingon tahallaan tai huolimattomuuttaan. Vahingonkorvausvastuulla ei ole alaikärajaa. Vahingonkorvauslain mukaan, jos vahingon on aiheuttanut kahdeksaatoista vuotta nuorempi, hän on velvollinen korvaamaan siitä määrän, joka hänen ikäänsä ja kehitystasoonsa, teon laatuun, vahingon aiheuttajan ja vahingon kärsineen varallisuusoloihin sekä muihin olosuhteisiin katsoen harkitaan kohtuulliseksi. Korvauksen suuruus on arvioitava jokaisen lapsen kohdalla yksilöllisesti. Asiaan vaikuttaa myös vahingon kärsineen tahon asema.

Alaikäisellä lapsella ei ole holhoustoimilain mukaan kelpoisuutta tehdä oikeudellisesti pitäviä sopimuksia tai muita oikeustoimia. Lapsen tahallisesti aiheuttamasta vahingosta voidaan sinänsä sopia vahingonkorvaus. Alaikäisellä lapsella ei ole kuitenkaan oikeutta tehdä itse sopimuksia, jolleivät ne ole olosuhteisiin nähden tavanomaisia ja merkitykseltään vähäisiä. Sopimus, jonka tekemiseen lapsella ei ole oikeutta, ei sido häntä.

Erästä lasta kuultaessa ilmeni, että hän oli potkaissut huoneensa ovea ja lapsen korvattavan vahingon määräksi oli arvioitu 50-100 euroa. Vahingon korvaamisesta oli tehty sopimus, jonka mukaan korvaus maksetaan lapsen käyttövaroista siten, että lapsi antaa vahingonkorvauksena aina puolet kuukausittaisista käyttövaroistaan.

Erästä lasta koskevista asiakasasiakirjoista ilmeni vahingonkorvaukseen liittyen, että lapsi oli maksanut omista rahoistaan 20 euroa korvauksena rikki menneestä lukosta. Kirjauksesta ei kuitenkaan ilmene, miten lapsen vahingonkorvauksesta on sovittu ja kenen kanssa. Kirjauksen mukaan ”raha sopimuksen ja laskun kera toimitettu vastaavalle ohjaajalle”. Kirjauksen perusteella jää epäselväksi, onko korvauksesta sovittu yhteistyössä lapsen, hänen huoltajansa ja sosiaalityöntekijänsä kanssa, tai onko korvauksen suuruutta arvioitu yksilöllisesti.

Edellä sanotun perusteella lastensuojelulaitos ei voi pätevästi sopia vahingonkorvauksesta yksin huostaanotetun nuoren kanssa. Tämän takia erityisesti suurempien vahinkojen korvaamisesta on keskusteltava yhdessä lapsen ja hänen sosiaalityöntekijänsä ja tarvittaessa lapsen huoltajan kanssa.

Tarkastuksen loppukeskustelussa kiinnitettiin sosiaalityöntekijän huomiota siihen, ettei korvauksen suuruus, eikä myöskään sen maksutapa, saa olla kohtuuton lapselle. Mikäli lapsi joutuu korvaamaan aiheuttamiaan vahinkoja, tulee korvauksista siis sopia yhteistyössä lapsen huoltajan ja sosiaalityöntekijän kanssa.

Pohjolakoti ilmoitti tämän jälkeen arvioivansa vahingonkorvaukseen liittyvien ohjeidensa ja käytäntöjensä tarkoituksenmukaisuutta.

6.8. Käyttövarat

Kun lapsi tai nuori on sijoitettu kodin ulkopuolelle avohuollon tukitoimena tai sijaishuoltoa tai jälkihuoltoa koskevien säännösten mukaisesti, kunnan on huolehdittava, että hänen opintojaan ja harrastuksiaan tuetaan tarvittaessa taloudellisesti.

Taloudellisen tuen lisäksi lapselle tai nuorelle on hänen omaan käyttöönsä henkilökohtaisia tarpeita varten annettava kalenterikuukaudessa käyttövaroja iästä ja kasvuympäristöstä riippuen seuraavasti:

- 1) alle 15-vuotiaalle lapselle määrä, joka vastaa hänen yksilöllistä tarvettaan; ja
- 2) 15 vuotta täyttäneelle lapselle tai nuorelle vähintään määrä, joka vastaa yhtä kolmasosaa elatustukilain 9 §:ssä säädetystä yhdelle lapselle suoritettavasta elatustuen määrästä.

Säännöksen mukaan alaikäisellä on oikeus itse päättää maksettujen varojen käytöstä sen esitämättä, mitä holhoustoimesta annetussa laissa säädetään.

Lapsen sijoituspaikan on pidettävä kirjaa lapselle annettujen käyttövarojen maksamisesta. Kirjaukset on lähetettävä tiedoksi lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle vuosittain.

Lasten mukaan heillä ei saa olla itsellään hallussa omaa rahaa, vaan omat rahat säilytetään toimistossa lapsen lokerossa. Kenelläkään lapsella ei ollut tietoa siitä, onko käyttövaroista ja lapsen mahdollisista omista rahoista kirjanpitoa.

Lapset eivät useimmissa yksiköissä saaneet ostaa käyttövaroilla, mitä haluaisivat. Vaaterahoja lapset eivät useinkaan kertomansa mukaan saaneet käyttää heille mieluisiin vaatteisiin, vaan ohjaajat päättivät tavaroiden läpikäymisen jälkeen mille vaatekappaleille lapsella on tarve. Lasten mukaan he eivät saa koskaan ostaa itse mitä haluaa, vaan kaikesta on sovittava etukäteen ohjaajien kanssa.

Lasten mukaan he saavat käyttövaransa perjantaisin, jolloin saa käyttää viisi euroa herkkujen ostamiseen kaupasta. Joissakin yksiköissä summa viikossa oli kymmenen euroa. Lapset kertoivat, että heidän pankkikorttinsa ovat laitoksen hallussa ja he saavat pankkikortin käyttöönsä vasta kaupan kassalla, jolloin ohjaaja ojentaa kortin lapselle PIN-koodin laittamista varten. Maksetapahtuman jälkeen lapsi ojentaa kortin takaisin ohjaajalle. Ohjaaja kerää itselleen myös kuitit. Pohjolakodin antamassa selvityksessä sanotaan, että kuitteja ei kerätä.

Erään lapsen päivittäismerkinnöistä ilmenee, että lasten omien rahojen ja käyttövarojen käyttämisestä myös kotiloman aikana kontrolloidaan laitoksesta käsin. Lapsen asiakasasiakirjoihin on kirjattu, että lapsen kanssa on keskusteltu ”automatkan aikana kadonneen 5 euron kohtalosta, joka puuttui lapsen kukkarosta edellisen lomalta paluun jälkeen”.

Toisen lapsen kirjauksista ilmenee, että ”käyttiksillä” on ollut ”yhden herkun sääntö”, jota lapsi on arvostellut. Lasten asiakirjamerkinnöistä löytyy myös lasten kertomaa tukevia kirjauksia siitä, että purukumien syömistä rajoitetaan ja säännöstellään. Merkinnöistä ei ilmene perusteita näille rajoituksille.

Käyttövarojen tarkoituksena on opettaa lapselle oman rahan käyttöä, kuten lapselle opetetaan rahankäyttöä kotonakin. Kysymys on taskurahan luonteisista varoista, jotka voidaan maksaa lapsen iästä ja yksilöllisestä tarpeesta riippuen esimerkiksi kuukausittain, viikoittain tai päivittäin.

Lapsella tulee olla mahdollisuus myös yrityksen ja erehdyksen kautta oppia vastuullista rahavarojensa käyttöä.

Käyttövarojen määrään ja maksamiseen ei vaikuta lapsen tai nuoren käyttäytyminen sijoituspaikassa. Käyttövarojen määrää ei voida siten vähentää esimerkiksi lapsen karkumatkojen tai muun käyttäytymisen perusteella. Käyttövaroja ei voi käyttää myöskään esimerkiksi lapsen aiheuttamien vahinkojen korvaamiseen.

Lapsen sijoituspaikan tulee pitää kirjaa lapselle annettujen käyttövarojen maksamisesta. Käyttövarojen maksamisesta tehdyt kirjaukset on lähetettävä sijaishuoltoapaikasta oma-aloitteisesti lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle vuosittain. Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä seuraa ja valvoo, miten käyttövaroja on lapselle maksettu ja mihin niitä on käytetty.

Lapsen sijaishuoltoapaikalla ei ole oikeutta pyytää lapselta selvitystä tai kuitteja käyttövarojen käytöstä. Sijaishuoltoapaikka ei voi myöskään määritellä sitä, mihin lapsi käyttövaransa käyttää. Sijaishuoltoapaikka ei voi myöskään kieltää lasta ostamasta tiettyjä haluamiaan tavaroita, kuten Pohjolakodin tapauksessa purkkaa.

Pohjolakodin menettely käyttövarojen maksamisessa, niiden (aiempana kuvatun mukaisessa) käytön rajoittamisessa ja hyödykkeiden haltuunotossa ei ole lastensuojelulain mukaista. Lapsen omien rahavarojen säännöstely ja pankkikortin haltuunotto edellyttävät lastensuojelulain mukaisen edellytysten täyttymistä ja asianmukaisten päätösten tekemistä.

Pohjolakodin menettely käyttövaroilla hankittujen hyödykkeiden maksamisessa (pankkikortti annetaan lapselle vain PIN-koodin laittamisen ajaksi ja lasten ostosten suorittaminen yhdessä ”jonossa”) todennäköisesti paljastaa ulkopuolisille viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain mukaisen ehdottomasti salassa pidettävän lapsen lastensuojeluasiakkuuden.

Lasten kokemusten mukaan kaupassa edellä todetun menettelyn johdosta ”kaikki katsoo”. Menettely vaikuttaa lasta nöyryyttävältä ottaen huomioon erityisesti sen, että Pohjolakotiin sijoitetut lapset ovat teini-ikäisiä. Lisäksi Muhos on pieni paikkakunta, jolloin lasten yleisempi ”leimaantuminen” koulukotilapsiksi korostuu tällaisen menettelyn johdosta.

Pohjolakoti on antamassaan selvityksessä todennut, että joidenkin yksiköiden käytännöissä on selkeä muutoksen valvonnan tarve, ja että yksikön aikuisten on tärkeää pystyä luottamaan lasten kykyyn hallita omia käyttövarojaan ja mahdollistaa oppiminen ”kantapään kautta”:

6.9. Karkumatkat

Apulaisoikeusasiamies kiinnitti edellä mainitussa ratkaisussaan EOAK/442/2017 huomiota lapsen toistuviin karkumatkoihin Pohjolakodista. Lapseen oli lisäksi kohdistettu useita rajoitustoimenpiteitä. Lapsen karkumatkojen ja rajoitusten syitä ei ollut selvitetty tai pohdittu niiden vaikutusta lapsen asiakassuunnitelmaan. Lapsen sijoituksen jatkamisen edellytyksiä Pohjolakodissa ei myöskään asiassa arvioitu.

Myös monet tarkastuksella kuullut lapset kertoivat karanneensa jossakin vaiheessa laitoksesta. Jotkut lapset kertoivat joutuneensa tekemään laitokseen palattuaan ”hatkapäiväkirjaa” karkumatkaan liittyen.

Hatkapäiväkirjan tekemiseen on viitattu myös aikaisemmissa Pohjolakotia koskevissa kanteiluissa eri vuosina. Pohjolakodin antamassa selvityksessä todetaan, että ”Yksikön aikuiset pitävät tärkeänä viedä kasvatukselliset tilanteet loppuun saakka niin, että asia tulee läpikäydyksi. Lapset näkevät kasvatuksellisten tilanteiden loppuun viemisen simputtamisena ja nöyryyttävänä. Tehtävien tekemisestä on keskusteltu sekä lasten että aikuisten kanssa. Kun lapsen kokemus on kuvatun kaltainen, selvää on, ettei sen kasvatuksellista tavoitetta ole saavutettu. Lopputuloksena on lapsen kiukku, ahdistus ja luottamuspula. Ohjaaja ja lapsi eivät tilanteessa ole ”samassa veneessä ” toteuttamassa yhteistä tavoitetta.”

Vaikka sinänsä joissakin tilanteissa tulevaisuuteen katsovan työtteen ohella ja karkumatkaan johtaneiden syiden selvittämisen lisäksi voi olla perusteltua käydä tarkasti läpi lapsen karkumatkan aikaisia tapahtumia, ei asioiden läpikäyntiä voida kuitenkaan toteuttaa lasta nöyryyttävällä tavalla tai siten, että menetelmällä tosiasiallisesti rajoitetaan lapsen perusoikeuksia (lapsi esimerkiksi ei saa poistua huoneestaan).

Useat lapset ovat tuoneet esille, että erityisesti hatkapäiväkirjan osalta lapset lopulta päätyvät valehtelemaan aikuisille karkumatkan aikana tapahtuneista asioista, koska he eivät pääse tilanteesta pois ennen kuin paljastavat tehneensä esimerkiksi rikoksia tai käyttäneensä päihteitä.

Mikäli Pohjolakodissa menetellään karkumatkojen käsittelyssä tällä tavalla, on sitä pidettävä erityisen moitittavana ja lapsen oikeuksia loukkaavana menettelynä. Lastensuojelulaitokseen sijoitetulle lapselle ei tulisi koskaan voida syntyä sellaista käsitystä, että hänen ainoa vaihtoehdonsa on valehdella hänen hoidostaan ja huolenpidostaan vastaaville aikuisille.

Jotkut lapset kertoivat, että Pohjolakoti käyttää säännönmukaisesti lapsen etsintään ja kuljettamiseen Kultainen Noutaja-palvelua. Osaa lapsista oli kuljettanut myös Turvallinen Kuljetus, jonka tilaamisesta kuitenkin oli vastannut lapsen oma sosiaalityöntekijä.

Laitoksen mukaan Pohjolakoti tekee yhteydenpidon rajoittamista koskevan päätöksen lapselle kuljetuksen ajalle, jotta yksityisen kuljetuspalvelun työntekijä voi ottaa lapsen puhelimen haltuunsa matkan ajaksi.

Kuten edellä on todettu, lastensuojelulain mukaisia rajoitustoimenpiteitä voi toteuttaa vain laissa siihen oikeutettu taho. On lainvastaista, että laitoksen ulkopuolinen toimija osallistuu, tai itsenäisesti toimeenpanee, laitoksen vastuulle kuuluvia lapseen kohdistuvia rajoitustoimenpiteitä, jotka ovat julkisen vallan käyttöä. Laitoksen kertoma menettely lapsen puhelimen haltuunotossa ei siis ole lain mukaan sallittua.

7. PERUS- JA IHMISOIKEUSSÄÄNNÖKSET JA RAJOITUSTOIMENPITEET

Pohjolakodin koulukotiin sijoitetut lapset ovat moniongelmaisia ja heidän hoitonsa on erityisen vaativaa. Tämä asettaa huomattavan korkeat ammattitaitovaatimukset Pohjolakodissa työskenteleville henkilöille.

Lastensuojelulain 1 §:n mukaan lain tarkoituksena on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvu-ympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun. Lastensuojelulain 4 §:n mukaan lastensuojelun on edistettävä lapsen suotuisaa kehitystä ja hyvinvointia.

Lastensuojelulaitosten tulee kunnioittaa lasten perus- ja ihmisoikeuksia sekä käyttäessään jul-

kista valtaa turvata niiden toteutuminen (perustuslain 22 §). Lastensuojelulaitokset hoitavat julkista tehtävää ja käyttävät julkista valtaa etenkin silloin, kun ne kohdistavat lapsiin rajoitustoimenpiteitä.

Perustuslain 7 §:n 1 momentin mukaan jokaisella on oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. Pykälän 2 momentin mukaan ketään ei saa kiduttaa eikä muutenkaan kohdella ihmisarvoa loukkaavasti.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklan mukaan jokaisella on oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämäänsä, kotiinsa ja kirjeenvaihtoonsa kohdistuvaa kunnioitusta. Tämä koskee myös lapsia. Viranomaiset eivät saa puuttua tämän oikeuden käyttämiseen, paitsi silloin kun laki sen sallii ja se on demokraattisessa yhteiskunnassa välttämätöntä.

Lapsen oikeuksien sopimuksen 20 artiklan 1 kappaleen mukaan lapselle, joka on tilapäisesti tai pysyvästi vailla perheen turvaa tai jonka edun mukaista ei ole antaa hänen pysyä perhepiirissä, on oikeus valtion antamaan erityiseen suojeluun ja tukeen. Saman sisältöinen säännös sisältyy myös Euroopan Unionin peruskirjan 24 artiklaan.

Lapsen oikeuksien sopimuksen 37 artikla koskee erityisesti lapsiin kohdistuvaa vapaudenriistoa. Artiklan a kohdan mukaan sopimusvaltiot takaavat, että lasta ei kiduteta eikä kohdella tai rangaista julmalla, epäinhimillisellä tai halventavalla tavalla. Artiklan b kohdan mukaan lapselta ei saa riistää hänen vapauttaan laittomasti tai mielivaltaisesti. Artiklan c kohdan mukaan vapaudenriiston kohteeksi joutunutta lasta on kohdeltava inhimillisesti ja kunnioittaen synnynnäistä ihmisarvoa ottaen huomioon hänen ikäistensä tarpeet. Jokaisella lapsella on oikeus pitää yhteyttä perheeseensä kirjeitse ja vierailukäynnin, paitsi poikkeuksellisissa olosuhteissa.

Kansalaisyhteisöoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan yleissopimuksen 7 artiklan mukaan ketään ei saa kohdella tai rangaista julmalla, epäinhimillisellä tai halventavalla tavalla.

Lapsen perusoikeuksiin puuttuminen lastensuojelulain 64 §:n (rajoitustoimenpiteiden yleiset edellytykset) mukaan edellyttää säännöksen sanamuodon mukaisesti aina, että kussakin rajoitussäännöksessä mainitun edun turvaaminen sitä välttämättä vaatii. Säännöksen ilmentämän hyväksyttävyyseriaatteen mukaisesti lain mukaisia toimivaltuuksia ei saa käyttää muuhun, kuin säännöksestä ilmenevään ja siinä hyväksytyyn tarkoitukseen.

Rajoitusten käyttäminen rangaistuksena on kiellettyä. Säännöksen korostaman suhteellisuusperiaatteen (lievimmän puuttumisen periaate) mukaisesti edellytetään paitsi, että toimenpide on laissa säädetyn tavoitteen saavuttamiseksi välttämätön, myös, että käytettävissä olevista toimenpiteistä aina valitaan lapsen itsemääräämisoikeutta tai muuta perusoikeutta kulloinkin vähiten rajoittava toimenpide, ja, että jos lain tarkoittamia rajoitustoimenpiteitä lievemmat toimet ovat riittäviä, rajoituksia ei saa käyttää lainkaan. Rajoitustoimenpiteiden on aina oltava järkevässä ja kohtuullisessa suhteessa niiden käytölle asetettuun tavoitteeseen nähden.

Rajoitustoimenpiteet on toteutettava mahdollisimman turvallisesti ja lapsen ihmisarvoa kunnioittaen.

Sosiaalihuollon asiakaslain 4 §:n ja sitä osin täydentävän asiakkaan tiedonsaantioikeutta koskevan 5 §:n mukaan sosiaalihuollon asiakkaalla on oikeus saada sosiaalihuollon toteuttajalta laadultaan hyvää sosiaalihuoltoa ja kohtelua ilman syrjintää. Asiakasta on kohdeltava siten, ettei hänen ihmisarvoaan loukata sekä että hänen vakaumustaan ja ihmisarvoaan kunnioitetaan. So-

siaalihuoltoa toteutettaessa on otettava huomioon asiakkaan toivomukset, mielipide, etu ja yksilölliset tarpeet sekä hänen äidinkiелensä ja kulttuuritaustansa.

Apulaisoikeusasiamies on lastensuojelulaitoksiin määräämillään tarkastuksilla kiinnittänyt huomiota siihen, että laitoksissa on tosiasiallisesti rajoitettu kasvatuskäytäntöihin perustuen esimerkiksi lapsen liikkumisvapautta ja hänen oikeuttaan yhteydenpitoon ilman, että asiassa olisi arvioitu, täyttyvätkö rajoittamiselle laissa asetetut edellytykset tai tehty lain edellyttämiä päätöksiä.

Nyt tehtyjen tarkastushavaintojen perusteella näyttää selvältä, ettei Pohjolakodissa ole aina tehty päätöksiä rajoitustoimenpiteistä siten, kuin lastensuojelulaki edellyttää. Yleiset rajoitukset lasten liikkumisessa ja yhteydenpidossa on toteutettu ilman laissa edellytettyä yksilöllistä arviointia rajoittamisen edellytyksien täyttymisestä, eikä rajoituksista ole tehty päätöksiä, koska rajoitukset ovat laitoksen näkemyksen mukaan olleet kasvatuksellisia sääntöjä.

Rajoitustoimenpiteitä tai laitoksen sääntöjä on edellä kuvatuilla tavoilla toteutettu ja toimeenpantu lasten perus- ja ihmisoikeuksia loukkaavalla ja lapsen oikeuksia muutoin vaarantavalla tavalla. Lasten yksityisyyttä on usein eri tavoin loukattu.

Rajoitustoimenpiteiden käytön kumuloituvien vaikutuksiin ei ole Pohjolakodissa kiinnitetty säännönmukaisesti huomiota. Lapselle on saattanut kasautua seuraamuksia siten, että esimerkiksi karkureissun jälkeen lapselle on rangaistuksena asetettu samanaikaisesti lyhyet lenkkioikeudet tai ei lenkkioikeutta ollenkaan, aikaistettu huoneisiin meno, lomien peruuttaminen, oman matkapuhelimen käytön rajoittaminen tai sen haltuunotto ja kotikoulu.

Tarkastuksella jäi täysin epäselväksi, mihin yksiköiden tässä tarkastuspöytäkirjassa aiemmin kuvatuilla erilaisilla säännöillä pyritään, ja miten ne palvelevat lapsen yksilöllisen sijaishuollon järjestämistä. Epäselväksi jäi myös se, miten lasten kasvua aikuisuuteen tuetaan ja miten edesautetaan lapsen itsenäistymistä sijaishuollon jälkeen. Tämän vuoksi tarkastuksen perusteella jäi vakava huoli siitä, että useat säännöt todennäköisesti vaikuttavat siten, että lapsi "laitostuu", eivätkä säännöt tue lapsen turvallista kasvua ja itsenäistymistä.

Kasvatukseen liittyvät säännöt eivät saa olla mielivaltaisia tai liiallisia. Niiden käytössä tulee aina huomioida lapsen ikä ja kehitystaso, hänen kulttuuri- ja uskonnollinen taustansa sekä muut lapsen yksilölliset tarpeet ja olosuhteet. Kysymys on aina sellaisista valinnoista, joita voidaan pitää perustellusti lapsen yksilölliseen ja tarpeenmukaiseen sijaishuollon järjestämiseen sisältyvänä yleisesti hyväksyttävänä tavanomaisena kasvatuksena.

8. MUITA ASIOITA

8.1. Keskustelu Pohjolakodin johtajan kanssa

Tarkastuksen ensimmäisenä päivänä keskusteltiin lyhyesti Pohjolakodin johtajan kanssa siitä, miksi tarkastus tehdään, tarkastuksen luonteesta sekä OPCAT-sopimuksen merkityksestä tarkastuksille. Keskusteluissa käytiin läpi myös kokemusasiantuntijan roolia tarkastuksella.

Laitoksen johtajalle kerrottiin, että tarkastuksen johdosta arvioitavaksi tulee yksiköiden kasvatuskäytännöt ja niiden suhde rajoitustoimenpiteisiin. Tässä tarkoituksessa yksiköiden lapsia kuullaan kahden kesken.

Johtaja kertoi erään lapsen kirjeestä laitoksen johdolle ja siitä, miten asiaa sisäisesti selvitetään. Johtaja piti tärkeänä, että lasten reklamaatiot selvitetään, ja että hän on tietoinen ja mukana tässä selvitystyössä.

Keskusteltiin myös lasten karkumatkoista ja siitä, miten lasten olinpaikkaa selvitetään ja millä tavoin lapsia palautetaan Pohjolakotiin.

8.2. Loppukeskustelu Pohjolakodin sosiaalityöntekijän kanssa

Tarkastajat kävivät tarkastuksen lopussa loppukeskustelun Pohjolakodin sosiaalityöntekijän kanssa. Sosiaalityöntekijä vahvisti ainakin osittain tehtyjä havaintoja ja ilmoitti ryhtyvänsä korjaaviin toimenpiteisiin ja havaintojen vaatimiin keskusteluihin henkilökunnan kanssa.

Pohjolakodissa oli tiistaina (ensimmäisenä tarkastuspäivänä) myös selvitetty erään lapsen kohtelua Koivulehto-yksikössä lapsen tehtyä asiasta Pohjolakodin johdolle ilmoituksen. Lapsen asiaa oli käsitelty palaverissa, johon oli osallistunut yksikön työntekijöitä, Pohjolakodin sosiaalityöntekijä ja Pohjolakodin johtaja.

Pohjolakoti toimitti tarkastuksen jälkeen koosteen siitä, mitä lapsi oli Pohjolakodin johdolle esittänyt. Kyseistä lasta kuultiin tarkastuksen jälkeen puhelimitse. Lapsi on omassa kirjoituksessaan Pohjolakodille sekä lasta myöhemmin kuultaessa esittänyt samoja huolenaiheita ja epäkohtia, joita tarkastuspöytäkirjassa on kuvattu.

8.3. Kokemusasiantuntijan arvio tarkastuksesta

Kokemusasiantuntijan arvion mukaan Pohjolakodin nuoret olivat selkeästi tyytymättömämpiä sijoituspaikkaansa kuin esimerkiksi Nummelan nuoret. Tyytymättömyyden lisäksi aistittavissa oli eräänlaista alistumista omaan kohtaloon ja nuorten seuraava askel elämässä oli hahmottomaton.

Nuorten huoneet ja niiden kalustus olivat ankeat ja kaikkien nuorten elämästä puuttui virikkeellisyys. Tarjolla oli puhelin tai televisio ja rajoitetusti kirjoja. Tältäkin osin aistittavissa oli alistumista siihen, että tilanne nyt vain on tämä. Kukaan nuorista ei esimerkiksi maininnut nuorten senaattia tai muuta keinoa vaikuttaa asioihin.

EHO-nuorille oli annettu ymmärtää, että heidän EHO-jaksossaan on syytä varautua kolmen kuukauden keston, sillä ohjaajilla on vaikutelma siitä, että nuori vain esittää käyttäytyvänsä hyvin, mutta tämä ei riitä luottamuksen voittamiseen.

Kokemusasiantuntijan havaintojen mukaan henkilökunnan osalta silmiinpistävää oli alun vitkuttelu sekä tietty ”yllätyksellisyys” siihen, että tarkastus tehdäänkin nuorten ehdoilla.

Nuorten kohtaamisessa kokemusasiantuntija oli erityisen iloinen siitä, että epäkohtien ohella ehdittiin yhdessä katsomaan myös nuorten tulevaisuuden näkymiin.

8.4 Koivulehto-yksikön menettely ensimmäisenä tarkastuspäivänä

Tarkastajat saapuivat Pohjolakotiin tarkastukselle tiistai-aamuna noin klo. 10.30. Muun keskustelun ohessa palvelupäällikkö soitti eri yksiköihin selvittääkseen, olisiko missään yksikössä (EHO-yksikköä lukuun ottamatta) lapsia paikalla koulupäivän aikana lasten kuulemista varten. Tässä vaiheessa yksiköillä ei ollut tietoa siitä, että tarkastus kestää kaksi päivää. Yksiköiden

ohjaajat ilmoittivat, että lapset olivat kaikki joko koulussa, menossa sählyturnaukseen Mikkeliin tai hatkassa. Palvelupäällikkö ilmoitti yksiköille, että lasten kuuleminen järjestetään yksiköissä koulun jälkeen.

Iltapäivällä Pohjolakodin sosiaalityöntekijä soitti Koivulehtoon, jolloin ilmeni, että Koivulehdon kaikki paikalla olleet lapset ja ohjaajat olivat lähtemässä ostoksille Kempeleelle. Tässä vaiheessa tarkastajille tuli käsitys, että kyse oli ennalta suunnitellusta tapahtumasta. Tarkastajat eivät halunneet estää tai siirtää lapsille tärkeää tapahtumaa tarkastuksen johdosta, joten tällöin yksikölle ilmoitettiin, että lasten kanssa voidaan keskustella seuraavana päivänä.

Yksikön lapsia seuraavana päivänä keskiviikkona koulussa kuultaessa lapset kertoivat, että heidät oli yllättäen ja ennalta suunnittele mattomasti viety ostoksille kauppakeskukseen Kempeleelle. Lapset kertoivat, että ohjaajat olivat yhtäkkiä saaneet idean, että koko yksikkö lähtee ostoksille ja he tulivat ilmoittamaan siitä lapsille kouluun lounaan päättymisen jälkeen (noin klo 11.00). Lapset kokivat ohjaajien käytöksen tilanteessa epätavallisena ja mielitelevänä. Lapsille oli luvattu heidän saavan ostaa muun muassa kauan haluamiaan vaatteita, mp3-soittimia, kelloja ja muita tavaroita.

Lasten mukaan Koivulehdossa toimittiin täysin normaalista poikkeavalla tavalla ja kaikki päiväohjelmaan sisältyvät rutiinit peruutettiin, mukaan lukien hiljainen tunti. Lapset kertoivat ohjaajien korostaneen, että kyseessä on "ex tempore" matka, jota ei ollut mitenkään suunniteltu. Lapset toivat esille, etteivät olleet varmoja, mitä ex tempore tarkoittaa. Normaalisti lasten tulee sopia menoista ajoissa, vähintään viikkoa ennen haluttua ajankohtaa ja menoille lähteminen on kiinni siitä, että lapsella on "mennyt hyvin". Lapset toivat esiin, että "nykyään ei edes enää pääse viikonloppuisin oikein mihinkään". Kuultujen lasten mukaan ainakin eräillä lapsilla edellinen ostosreissu Kempeleelle olisi ollut ennen joulua viime vuonna.

Lasten kertoman mukaan Kempeleeltä palatessa ohjaajat käyttivät "pidempää reittiä takaisin" ja kävivät lasten mukaan myös "turhaan" tankkaamassa autoa.

Tarkastajat pitivät palautekeskustelun keskiviikkona Koivulehdossa sosiaalityöntekijän kanssa. Yksikössä oli paikalla ohjaajat A ja B. Heidän kanssaan ei tapahtuneesta muutoin puhuttu, mutta ohjaaja A ilmoitti oma-aloitteisesti lasten ostosmatkasta, että "eilen mentiin toiminta edellä".

Tarkastajille syntyi yksikön ohjaajien menettelystä käsitys siitä, että sijoitetut lapset vietiin tarkoituksella pois yksiköstä, jotta lasten kuuleminen koulun jälkeen yksikössä siten, kuin oli suunniteltu, pystyttäisiin estämään.

Koivulehto-yksikön asiaan antaman selvityksen mukaan "Koivulehdon yksikölle palveluohjaaja ilmoitti aamupäivällä tiistaina, että tarkastus on kaksipäiväinen. Myöhemmin yksikköön ilmoitettiin, että lapsia kuultaisiin yksikössä keskiviikko aamulla. Tämän tiedon nojalla palaverin jälkeen käytiin normaalisti raporttia läpi ja todettiin, että ko. iltana on mahdollisuus lähteä hoitamaan nuorten vaateostoja, joista ollut puhetta edellisellä viikolla. Nuorille asia kerrottiin päivällisen yhteydessä." Selvityksen mukaan "Ostosreissua ei suunniteltu tietoisesti vierailun kanssa päällekkäin, vaan yksikössä oli eri tieto aikatauluista. Mikäli yksikössä olisi ollut tieto, että vierailu on suunniteltu tiistaille, ei mitään reissua olisi tähän kohtaan mietitty ja suunniteltu."

8.5. Koivulehto-yksikön menettely asiakirjapyyntöön liittyen

Tarkastuksen jälkeen oikeusasiamiehen kanslia pyysi Koivulehto-yksikköä toimittamaan kopiot eräälle lapselle annetuista kirjallisista tehtävistä. Lapsi oli kertonut joutuneensa tekemään tehtäviä ”kymmeniä viikossa” ja muun muassa erään tehtävän aiheena syksyllä 2017 oli ollut ”mistä keskustelit sosiaalityöntekijäsi kanssa”. Lasten kertoman mukaan tehtäväpaperit säilytetään lapsen omassa kansiossa toimistossa ”todistusaineistona”. Tarkastajat myös näkivät kyseisiä tehtävälomakkeita lasten kansioissa tarkastellessaan asiakirjoja joissakin yksiköissä.

Asiakirjapyyntö lapsen tehtävistä toimitettiin Pohjolakotiin tarkastusta seuranneen viikon keski- viikkoamuna. Saman viikon perjantaina yksikön lapset oma-aloitteisesti ilmoittivat tarkastajille, että keskiviikko-iltana ohjaajat olivat laittaneet ”ison nipun tehtäväpapereita” silppuriin. Eräs lapsi oli tämän nähnyt toimiston ovelta. Lasten mukaan silppurin ääni oli kuulunut toimistosta myös seuraavana päivänä ”koko illan”. Lapsi, jonka tehtäväpapereita pyydettiin, kertoi, että hän oli pyytänyt ohjaajalta nähtäväkseen omia tehtäväpapereitaan, jolloin hänelle oli ilmoitettu, ettei niitä enää ole olemassa.

Tapahtuneen johdosta Koivulehto yksiköltä pyydettiin asiasta selvitystä.

Koivulehdon antama selvitys asiaan

Koivulehdossa nuoret tekevät välillä sijoitukseen liittyviä tehtäviä, joiden kautta pohditaan esimerkiksi käyttäytymiseen, tunteiden hallintaan, päihteisiin tai sosiaaliin suhteisiin liittyviä asioita. Välillä tehtävät voivat olla päiväkirjatyypisiä, eli nuori tekee itsenäisesti sitä joka päivä ja sen pohjalta käydään omaohjaajakeskustelu.

Tehtävät ovat yksilöllisiä. Välillä nuorten kanssa käydään arjen haasteisiin liittyneitä tilanteita läpi tehtävien avulla; nuorten on usein vaikea hahmottaa esimerkiksi oman toiminnan vaikutusta asioiden ja tilanteiden etenemiseen ja pilkkomalla asia pienempiin osiin ja kysymyksiin, asia ja tilanteet hahmottuvat helpommin. Tehtävät voivat olla esimerkiksi "Toisesta yksiköstä on tullut esiin huolta asiasta XXXX, mitä tiedät tästä ja mikä on sinun osuutesi tähän? "tai "koulusta on tullut viestiä nuuskan käytöstä ja asiasta on sinun kanssa juteltu aikaisemminkin. Kerro omasta käytöstä, mistä sitä saat ja miten sen rahoitat? Pohdi millaista vaikutusta nuuskan käytöllä on sinun terveyteen?" Välillä tehtävä voidaan palauttaa nuorelle, mikäli siihen on vastattu epäasiallisesti esimerkiksi kiroamalla tai voidaan pyytää avaamaan jotain kohtaa vielä lisää.

Oman toiminnan sanoittaminen on nuorille usein haastavaa, ja saattavat kokea tämän tyyppiset keskustelut hankalina. Tehtäviä ei ole päivittäin eikä edes joka viikko (paitsi viikon itsearviointi), eli niitä tehdään yksilöllisesti ja nuoren tilanteen ja tarpeen mukaan. Yksittäisiä tilanteisiin liittyviä tehtäviä ei sen kummemmin arkistoida vaan ne hävitetään, kun kirjaukset on tehty. Elämänjana, verkostokartta ja muut vastaavat tehtävät, joihin voidaan palata myöhemmin ja tarkastella esimerkiksi toiminnan tai kaveripiirin muutosta, säilytetään nuoren kansiossa. Ylipäätään paperit ja muistilaput joissa on nuoriin tai henkilökuntaan liittyviä asioita, laitetaan silppuriin.

Viimeisimmäksi on silputtu kahden jo poislähteneen nuoren tehtäviä ja muistilappuja (toinen siirtyi Niuvanniemeen ja toinen arviointijakson päätyttyä Karhulan perhekotiin).

Selvityksessä ei otettu kantaa siihen, oliko nimenomaan tietopyynnön kohteena olevia tehtäväpapereita silputtu lasten ilmoittamana ajankohtana.

8.6. Laillisuusvalvojen päätösten noudattaminen

Aluehallintovirasto on toistuvasti pyytänyt Pohjolakodilta selvityksiä osin samoista epäkohdista, joita on tässä pöytäkirjassa käsitelty. Aluehallintovirasto on antanut sittemmin omat edellä kuvatut ratkaisunsa näihin kanteluihin ja kohdistanut moitteita Pohjolakodin menettelyihin.

Apulaisoikeusasiamies Sakslin on pitänyt aikaisemmissa ratkaisuissaan eräitä Pohjolakodin käytäntöjä lakiin perustumattomina ja kiinnittänyt sen huomiota havaitsemiinsa epäkohtiin. Ylimmän laillisuusvalvojan ohjausta ei ole kuitenkaan käytännössä otettu huomioon, eikä Pohjolakoti ole muuttanut käytäntöjään.

Tarkastuksella havaittiin, ja sen jälkeen Pohjolakodilta saaduista selvityksistä on myös pääteltävissä, että Pohjolakodilla ei ole ollut tietoa yksiköiden erilaisista käytännöistä ja näiden käytäntöjen vaikutuksista lasten sijaishuollon järjestämiseen.

Laitoksen johtajalle kuuluu yksikköjensä toiminnan valvominen ja siitä huolehtiminen, että laitoksen yksiköiden toiminta kaikilta osin on lainmukaista ja että lapsille järjestettävä sijaishuolto on laadultaan hyvää ja vastaa sijoitetun lapsen yksilöllisiin tarpeisiin.

8.7. Oikeusasiamiehen tiedonsaantioikeus

Apulaisoikeusasiamies Sakslin on antanut aiemmin ratkaisuja Pohjolakodista tehtyihin kanteluihin. Kantelut ovat koskeneet osin samoja asioita, joita tässä pöytäkirjassa on käsitelty. Kantelukirjoituksista on pyydetty myös Pohjolakodin selvitykset. Annetut selvitykset ovat olleet kuitenkin näiden pöytäkirjassa esitettyjen havaintojen valossa osin puutteellisia.

Eduskunnan oikeusasiamiehellä on perustuslain 111 §:n mukaan oikeus kantelun tutkimiseksi saada salassa pidettäviä tietoja muun muassa kunnan viranomaisilta ja muilta valvottavilta. Viranomaisen tai muun valvottavan on lausuntoa ja selvitystä laatiessaan ja sitä antaessaan asianmukaisesti annettava totuudenmukaisesti kaikki asiaan vaikuttavat tiedot ja selvittävä kantelukirjoitus huomioon ottaen, mihin sen menettely on kulloinkin perustunut.

8.8. Pohjolakodin valvonta

Lapsen oikeuksien sopimuksen 25 artikla edellyttää muun muassa sijaishuollossa olevien lasten hoidon ja olosuhteiden valvontaa. Sen mukaan sopimusvaltiot tunnustavat lapselle, jonka toimivaltaiset viranomaiset ovat sijoittaneet hänen huoltonsa järjestämiseksi, hänen suojelemisekseen tai hänen ruumiillisen tai henkisen terveytensä hoitoa varten, oikeuden hänelle annetun hoidon ja hänen sijoitukseensa liittyvien muiden olosuhteiden ajoittaiseen tarkistamiseen.

Aluehallintovirastolla on valvontaviranomaisena keskeinen asema lapsen oikeusturvan varmistamisessa. Aluehallintoviraston on lastensuojelulain 80 §:n mukaan seurattava lastensuojelulaitosten toimintaa 79 §:ssä säädetyn lisäksi omasta aloitteestaan tapahtuvien tarkastuskäyntien avulla ja erityisesti valvottava lain 11 luvun nojalla tapahtuvaa rajoitustoimenpiteiden käyttöä lastensuojelulaitoksissa.

Aluehallintovirasto voi toteuttaa valvontavelvoitettaan muun muassa seuraamalla ja selvittämällä rajoitustoimenpiteiden käytön yleistä asianmukaisuutta lastensuojelulaitoksissa tai tarvittaessa esimerkiksi tarkistamalla yksittäiseen lapseen kohdistetun rajoitustoimenpiteen asianmukaisuuden.

Lapsen kuuleminen ja häntä koskeviin asiakirjoihin ja rajoitustoimenpiteisiin tutustuminen ovat oleellinen osa valvontaa.

Tarkastuskäynneillä lapsille tulee varata tilaisuus luottamukselliseen keskusteluun. Näiden keskustelujen avulla aluehallintovirasto voi seurata yksittäistapauksessa sekä myös yleisesti lasten kohtelua ja olosuhteita sekä arvioida lastensuojelulaitoksen toimintaedellytysten täyttymistä.

Pohjolakotia koskeneet aluehallintovirastolle tehdyt kantelut ovat koskeneet pääasiassa samoja yksiköitä ja menettelyitä, joihin tässä pöytäkirjassa on kiinnitetty huomiota. Aluehallintoviraston edellä mainituista päätöksistä ei ilmene, onko aluehallintovirasto kanteluiden johdosta tehnyt tarkastuksia Pohjolakotiin tai antanut sijoitetuille lapsille mahdollisuuden luottamukselliseen keskusteluun valvontaviranomaisen kanssa siten, kuin lastensuojelulaissa säädetään.

Sijaishuollon valvonnassa on kiinnitettävä erityisesti huomiota lapsen hoidon ja huolenpidon järjestämiseen, käytettäviin rajoitustoimenpiteisiin ja siihen, millä tavoin lapsen etu sijaishuoltopaikassa toteutuu.

Sijoittajakunnan on varmistuttava lasta sijoitettaessa (etukäteisvalvonta) sekä erityisesti sijoituksen aikana siitä, että sijaishuoltopaikka vastaa niihin lapsen yksilöllisiin tarpeisiin, joiden perusteella hänet on sijoitettu kodin ulkopuolelle huostaan otettuna, kiireellisesti sijoitettuna tai avohuollon tukitoimenpiteillä.

Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän velvollisuutena on varmistua siitä, että sijaishuoltopaikka vastaa lapsen etua siten kuin lastensuojelulain 50 §:ssä on säädetty ja lastensuojelulain 30 §:n mukaisessa asiakassuunnitelmassa tarkemmin määritelty. Tämä edellyttää aina vastuussa olevan työntekijän säännöllisesti tekemiä, henkilökohtaisia käyntejä sijaishuoltopaikassa.

Lapsen sijoituksen jälkeen (sen tapahduttua) sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen (ensisijaisesti lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän) on muun muassa säännöllisin valvontakäyntein varmistuttava siitä, että sijaishuoltopaikan valinnan perusteet ovat toteutuneet ja toteutuvat koko lapsen sijoituksen ajan. Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän on siis arvioitava lapsen huostaanoton ja sijaishuoltoon sijoituksen aikana, onko sijoituksen jatkaminen hänen sijaishuoltopaikassaan lapsen edun mukaista. Tähän arviointiin vaikuttaa myös se, mitä lasta koskevaan asiakassuunnitelmaan on sijaishuollon tarkoituksesta, sen tavoitteesta, sekä lapsen tarvitseman erityisen tuen ja avun järjestämisestä erikseen kirjattu.

9. TOIMENPITEET

9.1. Oikeus opetukseen

Apulaisoikeusasiamies edellyttää, että sijoitettujen lasten yhdenvertainen oikeus perusopetukseen turvataan ja pyritään huolehtimaan siitä, että myös toisen asteen koulutus on lapsille tosi-asiassa saavutettavissa.

Apulaisoikeusasiamies kiinnittää Pohjolakodin huomiota siihen, että Pohjolan koulussa sovelletaan perusopetuslakia, mikä tarkoittaa, että koulupäivän aikana käytettävissä on ainoastaan perusopetuslain mukaiset kurinpitokeinot.

9.2. Lasten kokemukset

Apulaisoikeusasiamies Maija Sakslin ei pidä hyväksyttävänä ja lainmukaisina sellaisia käytäntöjä, jotka ovat mielivaltaisia tai alistavia, tai joilla selvästi puututaan lapsen perusoikeuksiin, silloin kun puuttuminen ei täytä laissa säädettyjä edellytyksiä tai menettelyä.

Apulaisoikeusasiamies pitää erityisen huolestuttavina seuraavia lasten esille tuomia asioita:

- lasten kokemukset yksinäisyydestä laitoksessa
- lasten luottamuspuola suhteessa heitä hoitaviin aikuisiin
- lasten kokemukset siitä, ettei heidän mielipiteitään huomioida
- lapsille tärkeitä asioita ei hoideta liittyen muun muassa kouluun, itsenäistymiseen ja harrastuksiin
- lasten kokemukset siitä, että heitä epäasiallisesti painostetaan ”vasikoimaan” muista lapsista
- lapsen kokemukset siitä, että heitä uhkaillaan esimerkiksi lenkkien tai lomien menettämällä ja sijoituksen pidentämisellä
- päiväunien kieltäminen
- lapsilla ei ole harrastuksia eikä mitään tekemistä laitoksessa
- tunteiden näyttämisen kieltämisen kokemukset
- lapsen kokemukset kulttuurin, uskonnon ja sukupuolen huomiotta jättämisestä sijaishuollon toteuttamisessa
- lasten kertomukset työntekijöiden epäoikeudenmukaisesta, ylimielisestä, pilkkaavasta, rasisisesta, mielivaltaisesta ja epäkunnioittavasta käytöksestä

9.3. Rajoituspäätökset

Apulaisoikeusasiamies kiinnittää Pohjolakodin huomiota siihen, että rajoitustoimenpiteet edellyttävät aina erillistä päätöksentekoa ja laissa säädettyjen edellytysten täyttymisen yksilöllistä ja erillistä arviointia. Sijaishuoltopaikan on varmistettava, että laissa tarkoitetut edellytykset rajoitustoimenpiteelle toteutuvat jokaisen käytetyn rajoitustoimenpiteen kohdalla erikseen.

Apulaisoikeusasiamies kiinnittää Pohjolakodin huomiota siihen, että rajoitustoimenpiteitä ei voida käyttää keinona toisen rajoitustoimenpiteen toteuttamiselle. Esimerkiksi lapsen kiinnipidolla ei ole mahdollista toteuttaa lapsen henkilöntarkastusta.

Apulaisoikeusasiamies kiinnittää Pohjolakodin huomiota rajoitustoimenpiteiden kirjaamiseen siten, kuin laki edellyttää.

9.4. Yhteydenpidon rajoittaminen

Apulaisoikeusasiamies edellyttää, että, jatkossa Pohjolakotiin sijoitettujen lasten yhteydenpitoa läheisiinsä rajoitetaan ainoastaan laissa säädettyjen edellytysten täytyessä, ja yhteydenpidon rajoittamisesta tehdään aina valituskelpoinen päätös.

Apulaisoikeusasiamies kiinnittää Pohjolakodin huomiota siihen, ettei lapsen omaa matkapuhelinta voida ottaa laitoksen haltuun varmuuden vuoksi tai rangaistuksena.

Apulaisoikeusasiamies kiinnittää Pohjolakodin johtajan huomiota siihen, ettei laitoksen johtajalla ole lastensuojelulain mukaan toimivaltaa tehdä yhteydenpidon rajoittamisen jatkamista koskevaa päätöstä.

9.5. Aineiden ja esineiden haltuunotto

Apulaisoikeusasiamies edellyttää, että jatkossa lasten omaisuutta otetaan haltuun vain laissa säädettyjen edellytyksien täytyessä ja haltuunotoista tehdään lain edellyttämät päätökset. Haltuunottoa ei voida koskaan käyttää rangaistuksena.

Apulaisoikeusasiamies kiinnittää Pohjolakodin huomiota haltuunotosta ja sitä koskevasta päätöksenteko- ja kirjaamisvelvollisuudesta sanottuun.

9.6. Henkilönkatsastus ja -tarkastus

Apulaisoikeusasiamies edellyttää, että lasten riisuttamisesta henkilöntarkastusta tehtäessä luovutaan ja jatkossa henkilöntarkastus suoritetaan lapsen ihmisarvoa kunnioittaen siten, että lapsella on mahdollisuus suojata kehoaan tarkastuksen aikana.

Apulaisoikeusasiamies edellyttää, että jatkossa lapsen asiakirjoihin merkitään, mikä on ollut laissa tarkoitettu katsastuksen tai tarkastuksen tekemiseen johtanut ”perusteltu syy epäillä”. Kysymys on aina yksilöllisestä perusteesta, joka tulee arvioida jokaisen lapsen osalta erikseen. Lisäksi lapsen asiakirjoissa tulee kuvailla, millä tavalla henkilöntarkastus ja henkilönkatsastus on käytännössä toteutettu.

Apulaisoikeusasiamies edellyttää, että henkilöntarkastusta ja –katsastusta tehtäessä pitää ottaa huomioon lapsen ikä, sukupuoli, kehitystaso, lapsen yksilölliset ominaisuudet sekä uskonto ja kulttuuritausta ja valittava sellainen toimenpiteen toteuttamistapa, jolla mahdollisimman vähän aiheutetaan lapselle haittaa.

Apulaisoikeusasiamies edellyttää, että Pohjolakoti varmistaa, ettei henkilöntarkastukseen ja –katsastukseen osallistu laitoksen ulkopuolisia henkilöitä, joilla ei ole toimivaltaa niihin osallistua.

Apulaisoikeusasiamies pitää lapsen oikeusturvan kannalta olennaisena, että mikäli lapsi antaa positiivisen seulanäytteen ja kiistää tuloksen, lähetetään lapsen antama näyte poikkeuksetta laboratorioon tarkastukseen.

9.7. Lapsen postin ja huoneen tarkastaminen

Apulaisoikeusasiamies edellyttää, että kun lapselle osoitettuja posteja tai hänen huoneensa tarkastetaan, tälle tulee olla laissa tarkoitettu peruste, joka on arvioitava yksilöllisesti ja asianmukaisesti kirjattava lapsen asiakirjoihin. Säännönmukainen lapsen postien tarkastaminen ilman konkreettista epäilyä siitä, että postilähetys sisältäisi lastensuojelulaissa tarkoitettuja aineita tai esineitä, ei ole mahdollista.

Apulaisoikeusasiamies kiinnittää Pohjolakodin huomiota siihen, että lapsella on oikeus tietää tarkastuksen syy ja oikeus olla läsnä tarkastusta suoritettaessa.

9.8. Kiinnipitäminen

Apulaisoikeusasiamies pitää Pohjolakodin edellä kuvattuja menettelyjä kiinnipitoihin ryhtymisessä ja niiden toteuttamisessa lainvastaisina.

Apulaisoikeusasiamies edellyttää, että jatkossa Pohjolakodissa noudatetaan lastensuojelulain kiinnipitoa koskevia säännöksiä ja kiinnipitoon ryhdytään ainoastaan laissa säädetyin perustein

ja lain hyväksymässä tarkoituksessa. Lapsen kiinnipitoon ei voida ryhtyä lapsen tottelemattomuuden tai passiivisen vastarinnan murtamiseksi. Kiinnipidon on oltava kussakin tilanteessa välttämätöntä.

Apulaisoikeusasiamies edellyttää, että Pohjolakodissa kiinnitetään erityistä huomiota sen eri yksiköissä oleviin toimintakulttuureihin. Lapsen kiinnipitoa ei koskaan voida käyttää rangaistuksena.

9.9. Liikkumisvapauden rajoittaminen

Apulaisoikeusasiamies pitää Pohjolakodissa käytössä olevia lapsen liikkumisvapautta rajoittavia sääntöjä lakiin perustumattomina.

Apulaisoikeusasiamies edellyttää, että jatkossa Pohjolakodissa noudatetaan lastensuojelulain liikkumisvapauden rajoittamista koskevia säännöksiä ja lasten liikkumista rajoitetaan ainoastaan laissa säädettyjen edellytysten täytyessä ja liikkumisvapauden rajoittamisesta tehdään asianmukaiset valituskelpoiset päätökset. Lapsen liikkumisvapauden rajoittamista ei voida käyttää rangaistuksena lapsen käyttäytymisestä.

Apulaisoikeusasiamies edellyttää, että mikäli lapsen liikkumisvapauden rajoittamisen aikana samalla rajoitetaan lapsen yhteydenpitoa, tulee yhteydenpidon rajoittamisesta tehdä (edellytysten täytyessä) erillinen päätös.

Apulaisoikeusasiamies suosittelee, että Pohjolakoti jatkossa kiinnittää huomiota lapsen karkumatkojen syihin ja osoittaa voimavaroja lapsen sitouttamiseen laitoksessa asumiseen.

9.10. Eristäminen

Apulaisoikeusasiamies pitää Pohjolakodin menettelyä lapsen eristämiseen ryhtymisessä ja toteuttamisessa lainvastaisena.

Apulaisoikeusasiamies edellyttää, että jatkossa Pohjolakodissa noudatetaan lastensuojelulain eristämistä koskevia säännöksiä ja eristämiseen ryhdytään ainoastaan laissa säädetyin perustein ja lain hyväksymässä tarkoituksessa. Lapsen eristämistä ei voida toteuttaa rangaistuksena lapsen käyttäytymisestä. Eristämisen on oltava kussakin tilanteessa välttämätöntä.

Apulaisoikeusasiamies edellyttää, että lasten riisuttamisesta eristämistilaan viedessä luovutaan ja jatkossa eristämiseen vieminen ja mahdollinen siihen liittyvä henkilöntarkastus suoritetaan lapsen ihmisarvoa kunnioittaen siten, että lapsella on mahdollisuus suojata kehoaan tarkastuksen aikana. Lapsen vastentahtoinen riisuminen ja pukeminen ei ole sallittua lastensuojelulain nojalla.

Apulaisoikeusasiamies edellyttää, että lapsen eristämistä koskevaan päätökseen kirjataan selkeästi eristämiseen johtanut tilanne ja lapsen käytös, eristämisen toteuttamistapa, miten eristämisen jatkamisen perusteita on eristämisen aikana arvioitu ja miten lapsen eristämisen lopettamiseen on päädytty.

Apulaisoikeusasiamies edellyttää, että mikäli lapsen eristämiseen liittyy kiinnipito tai henkilöntarkastus tai henkilönkatsastus, tehdään näistä omat erilliset lain edellyttämät asiakirjat ja kirjaukset. Eristämistä koskevaan päätökseen on lisäksi kirjattava kaikkien eristämiseen osallistuneiden henkilöiden nimet.

Apulaisoikeusasiamies edellyttää, että Pohjolakoti luopuu pöytäkirjassa kuvatuista eristämistä muistuttavista käytännöistä. Näitä ovat ainakin lasten sulkeminen omaan huoneeseen ohjaajien antamien kirjallisten tehtävien tekemisen ajaksi, lasten sosiaalisten suhteiden perusteeton katkaiseminen ja rangaistuksena toteutetut eriytetyt ruokailut.

Apulaisoikeusasiamies edellyttää, että Pohjolakoti varmistaa, että lapsen eristämisestä ilmoitetaan aina viipymättä lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle.

Apulaisoikeusasiamies edellyttää, että Pohjolakoti varmistaa, ettei lapsen eristämiseen osallistu laitoksen ulkopuolisia henkilöitä. Laitoksen velvollisuutena on varmistaa, etteivät laitoksen ulkopuoliset henkilöt laitoksessa ”uhkaile” lapsia laittomilla toimenpiteillä tai rajoitustoimenpiteillä, joita heillä ei edes ole toimivaltaa toteuttaa.

Apulaisoikeusasiamies suosittelee, että Toukolan eristämistiloihin asennetaan kello, josta lapsella on mahdollisuus seurata ajan kulumista. Lisäksi hän suosittelee, että eristämistilaan hankitaan paksumpi ja sänkymäisempi patja.

9.11. Erityinen huolenpito

Apulaisoikeusasiamies kiinnittää Pohjolakodin huomiota siihen, että silloin kuin erityisen huolenpidon aikana lapsen yhteydenpitoa läheisiinsä rajoitetaan myös kotilomien osalta, tulee siitä olla merkintä yhteydenpidon rajoittamista koskevassa päätöksessä.

Apulaisoikeusasiamies edellyttää, että Pohjolakoti varmistaa erityisen huolenpidon yksikön huoneiden varustukset ovat asianmukaisia, ja että lapsella on mahdollisuus yön ajaksi pimentää huoneensa sälekaihtimet sulkemalla.

9.12. Tehtävien tekotapa ja joukkorangaistukset

Apulaisoikeusasiamies edellyttää, että tässä pöytäkirjassa kuvatusta lapsia alistavasta ja nöyryyttävästä menettelystä kirjallisten tehtävien tekemisessä luovutaan välittömästi. Mikäli lapselle annetaan kirjallisia tehtäviä, tulee niillä olla aidosti kasvatuksellinen tavoite ja tarkoitus, ja niiden tulee tosiasiaissa olla lapselle hyödyllisiä. Tehtävien tekeminen ei saa koskaan aiheuttaa lapselle ja hänen kehitykselleen haittaa.

Apulaisoikeusasiamies kiinnittää Pohjolakodin huomiota siihen, että kaikkiin lapsiin kohdistuvaa seuraamusta, ”joukkorangaistusta”, ei voida pitää hyväksyttävänä kasvatukseen. Apulaisoikeusasiamies edellyttää, että kaikista Pohjolakodin käytössä olevista joukkorangaistuksista luovutaan.

9.13. Päätösten tiedoksianto

Apulaisoikeusasiamies edellyttää, että rajoituspäätökset annetaan aina lapselle asianmukaisesti tiedoksi ja lapsille kerrotaan kaikissa tilanteissa riittävällä ja lapsen kannalta ymmärrettävällä tavalla heidän päätöksen sisällöstä, lapsen oikeuksista ja laitoksen velvollisuuksista.

Apulaisoikeusasiamies edellyttää, että lapsi saa halutessaan säilyttää omat, hänelle osoitetut ja lähetetyt asiakirjat itsellään.

9.14. Lapsen ja sosiaalityöntekijän väliset tapaamiset

Apulaisoikeusasiamies kiinnittää Pohjolakodin vakavaa huomiota siihen, että lastensuojelulaitokseen sijoitetulla lapsella on ehdoton oikeus halutessaan keskustella oman sosiaalityöntekijänsä kanssa luottamuksellisesti. Apulaisoikeusasiamies edellyttää, ettei lapsen oikeutta keskustella oman sosiaalityöntekijänsä kanssa enää rajoiteta, ja että keskustelujen luottamuksellisuutta jatkossa kunnioitetaan.

Hyvänä ja lapsen oikeuksia toteuttavana ja niitä edistävänä menettelynä on pidettävä sitä, että niin laitos, kuin sosiaalityöntekijäkin, kirjaavat lapsen asiakirjoihin, milloin sosiaalityöntekijä on tavannut lasta ja miten tapaaminen on toteutettu. Lisäksi tulisi kirjata, onko tapaaminen järjestetty kahden kesken henkilökohtaisena.

Apulaisoikeusasiamies suosittelee, että Pohjolakodissa kehitetään käytäntöjä, joilla varmistetaan lapsen mahdollisuudet saattaa oma mielipiteensä sijaishuoltonsa sujuvuudesta kuukausittain oman sosiaalityöntekijän tietoon. Eräänä mahdollisena menettelynä voitaisiin pitää esimerkiksi sitä, että lapsi saisi halutessaan kirjoittaa luottamuksellisen viestin sosiaalityöntekijälleen, joka lapsen itse sinetöimässä kirjekuoressa liitettäisiin kuukausiraporttiin.

9.15. Lapsen oikeus ilmaista mielipiteensä

Apulaisoikeusasiamies edellyttää, että jatkossa Pohjolakoti turvaa sijoitettujen lasten mahdollisuudet osallistumiseen ja vaikuttamiseen heitä koskevista asioista. Lapsen oma mielipide tulee selvittää ja ottaa aidosti huomioon niin hallinnollisia päätöksiä tehtäessä kuin sijaishuoltoa päivittäin toteutettaessakin. Lapselle ei saa koitua seuraamuksia oman mielipiteensä ilmaisemisesta.

Apulaisoikeusasiamies kiinnittää Pohjolakodin huomiota siihen, että lapsen sijaishuoltopaikan on pystyttävä luomaan laitokseen kodinomaisen ilmapiiri, jossa lapsi kokee olevansa turvassa ja jossa lapsi pystyy luottamuksellisesti keskustelemaan hänen arkeensa kuuluvien sijaishuoltopaikan aikuisten kanssa ilman pelkoa seuraamuksista.

9.16. Pohjolakodin säännöt ja niiden vaikutus lapsen arkeen

Apulaisoikeusasiamies edellyttää, että lapsia alistavista ja nöyryyttävistä säännöistä ja rangaistuksista luovutaan. Lapsen huostaanotto ja sijaishuoltoon sijoittaminen ei ole lapselle rangaistus, vaan lastensuojelun tarkoituksena on suojella lasta ja samalla turvata lapselle mahdollisimman tavallinen lapsuus ja nuoruus.

Apulaisoikeusasiamies pitää erityisen huolestuttavana lasten asiakasasiakirjoista ja heidän kertomuksistaan välittyvää kuvaa siitä, että Pohjolakodissa lasten pyrkimyksiä vaikuttaa omaan arkeensa pidetään ei-toivottavana käytöksenä, koska yksiköissä aikuiset tekevät kaikki päätökset ja määrittelevät sen, mitä lapsi voi kussakin tilanteessa tehdä ja miten hänen tulee käyttäytyä. Lapsella tulisi kuitenkin olla mahdollisuus vaikuttaa hänen arkensa käytäntöihin ja keskustella niistä häntä hoitavien henkilöiden kanssa.

Apulaisoikeusasiamies suosittelee, että Pohjolakodissa laaditaan yksiköille yhteistyössä sijoitettujen lasten kanssa sellaiset ymmärrettävät ja oikeudenmukaiset säännöt, joihin sijoitettujen lasten on mahdollista sitoutua. Siitä, miten sääntöjä tarvittaessa muutetaan, tulee myös sopia yhdessä.

Apulaisoikeusasiamies kiinnittää Pohjolakodin huomiota siihen, että lapsilla on oikeus harrastaa. Laitoksen velvollisuutena on tukea, kannustaa ja käytännössä järjestää lapselle harrastusmahdollisuuksia.

9.17. Työntekijöiden käyttäytyminen

Apulaisoikeusasiamies kiinnittää Pohjolakodin huomiota työntekijöiden asianmukaisesta käyttäytymisestä sanottuun.

9.18. Terveystenhoito

Apulaisoikeusasiamies edellyttää, että lapsen sijoittaneet kunnat yhteistyössä lapsen sijaishuoltopaikan kanssa järjestävät lapselle tarpeelliset terveystalvet huolimatta mahdollisista kustannusten korvaamiseen liittyvistä epäselvyyksistä ja varmistavat, etteivät lapselle hyödyllinen hoito katkea. Lapsen esille tuomaan terveystalvet tarpeeseen tulee vastata oikea-aikaisesti siinäkin tapauksessa, että laitoksen omat resurssit eivät ole riittäviä.

Apulaisoikeusasiamies edellyttää, että lapsella on halutessaan mahdollisuus varata itselleen vastaanottoaika ja tavata lääkäri kahden kesken.

9.19. Vahinkojen korvaaminen ja lapsen käyttövarat

Apulaisoikeusasiamies kiinnittää Pohjolakodin huomiota siihen, ettei lastensuojelulaitos voi pätevästi sopia vahingonkorvauksesta yksin huostaanotetun nuoren kanssa. Erityisesti suurempien vahinkojen korvaamisesta on keskusteltava yhdessä lapsen ja hänen sosiaalityöntekijänsä ja tarvittaessa lapsen huoltajan kanssa.

Apulaisoikeusasiamies pitää Pohjolakodin menettelyä käyttövarojen maksamisessa, niiden käytön rajoittamisessa ja tuotteiden haltuunotossa lastensuojelulain vastaisena. Lapsen omien rahavarojen säännöstely ja pankkikortin haltuunotto edellyttävät lastensuojelulain mukaisten edellytysten täyttymistä ja asianmukaisten päätösten tekemistä.

Apulaisoikeusasiamies edellyttää, että lasten käyttövarojen käyttöä koskevista perusteettomista rajoituksista luovutaan. Lapsen sijaishuoltopaikalla ei ole oikeutta pyytää lapselta selvitystä tai kuitteja käyttövarojen käytöstä. Sijaishuoltopaikka ei voi myöskään määritellä sitä, mihin lapsi käyttövaransa käyttää. Sijaishuoltopaikka ei voi myöskään kieltää lasta ostamasta tiettyjä haluttamia tavaroita, kuten purkkaa.

Apulaisoikeusasiamies kiinnittää Pohjolakodin huomiota siihen, että lapsen sijoituspaikan tulee pitää kirjaa lapselle annettujen käyttövarojen maksamisesta.

Apulaisoikeusasiamies edellyttää, että lasten käyttövaraostosten tekeminen hoidetaan jatkossa sellaisella tavalla, ettei salassa pidettävä tieto lasten lastensuojelun asiakkuudesta paljastu ulkopuolisille. Menettely ostoksilla käynneissä ei myöskään saa olla lasta nöyryyttävä.

9.20. Karkumatkat

Apulaisoikeusasiamies edellyttää, että pöytäkirjassa kuvaillusta ja Pohjolakodin menettelystä niin kutsutun hatkapäiväkirjan kirjoittamisessa luovutaan. Lapsen tekojen tai käyttäytymisen läpikäyntiä ei voida koskaan toteuttaa lasta nöyryyttävällä tavalla tai siten, että menettelyllä tosiasiassa rajoitetaan lapsen perusoikeuksia, vaan toiminnan tulee perustua lapsen etuun ja sillä

tulee olla hyväksyttävä kasvatuksellinen tavoite. Lastensuojelulaitokseen sijoitetulle lapselle ei tulisi koskaan voida syntyä sellaista käsitystä, että hänen ainoa vaihtoehtonsa on valehdella hänen hoidostaan ja huolenpidostaan vastaaville aikuisille.

Apulaisoikeusasiamies kiinnittää Pohjolakodin huomiota siihen, ettei lastensuojelulaki mahdollista laitoksen ulkopuolisen toimijan osallistumista rajoituspäätöksen toimeenpanoon. Rajoitustoimenpiteiden toimeenpaneminen on julkisen vallan käyttöä. Laitoksen kuvailema menettely yhteydenpidon rajoittamista koskevan päätöksen tekemisessä lapsen ulkopuolisen yrityksen suorittaman kuljetuksen ajaksi ei ole lainmukainen.

9.21. Oikeusasiamiehen tiedonsaantioikeus ja laillisuusvalvonta

Apulaisoikeusasiamies kiinnittää Pohjolakodin vakavaa huomiota sen velvollisuuteen noudattaa Pohjolakotiin kohdistuvia laillisuusvalvontaviranomaisten kannanottoja.

Apulaisoikeusasiamies kiinnittää edelleen vakavaa huomiota eduskunnan oikeusasiamiehen tiedonsaantioikeudesta sanottuun.

Pohjolakodilla on velvollisuus myötävaikuttaa siihen, että oikeusasiamies tai muut laillisuusvalvojat saavat kaikki tarkastuksen suorittamiseksi tarpeelliset tiedot ja että lasten oikeus tulla kuuluksi tarkastuksen aikana toteutuu tehokkaasti.

10. OMAT ALOITTEET

Apulaisoikeusasiamies edellyttää, että Nuorten Ystävät -palvelut Oy ja Pohjolakoti ilmoittavat, mihin toimenpiteisiin ne ryhtyvät pöytäkirjassa esitettyjen havaintojen ja kannanottojen johdosta. Selvitys toimenpiteistä tulee toimittaa apulaisoikeusasiamiehelle viimeistään **28.9.2018**.

Apulaisoikeusasiamies päätti ottaa omana aloitteenaan selvitettäväksi, millä tavoin Pohjois-Suomen aluehallintovirasto valvoo sijaishuollon järjestämistä toimialueellaan ja miten se on valvonut Pohjolakodin toimintaa.

Apulaisoikeusasiamies päätti ottaa omana aloitteenaan selvitettäväksi sen, miten lapsia Pohjolakotiin sijoittaneet kunnat ovat valvoneet Pohjolakodissa annettavaa sijaishuoltoa ja millä tavoin lapsen asioista vastaavilla sosiaalityöntekijöillä on tosiasiallisesti ollut mahdollisuus suorittaa heille laissa säädetyt tehtävät.

Apulaisoikeusasiamies päätti ottaa omana aloitteenaan selvitettäväksi erään Pohjolakotiin sijoitetun lapsen sijaishuollon järjestämisen.

Apulaisoikeusasiamies päätti lisäksi pyytää, että kaikki Pohjolakotiin sijoitettujen lasten asioista vastaavat sosiaalityöntekijät selittävät tarkastuspöytäkirjan sisällön ja merkityksen lapselle.

11. TIEDOKSI

Tarkastuspöytäkirja lähetetään tiedoksi ja toimenpiteitä varten Nuorten Ystävät -palvelut Oy:lle ja Pohjolakodille.

Tarkastuspöytäkirja lähetetään tiedoksi ja toimenpiteitä varten laitokseen lapsia sijoittaneille kunnille Turkuun, Vantaalle, Kemiin, Raisioon, Ouluun, Simoon, Iisalmeen, Raaseporiin, Hämeenlinnaan, Mikkeliin, Liminkaan, Kirkkonummelle, Espooseen, Varkauteen ja Hyvinkäälle.

Tarkastuspöytäkirja lähetetään tiedoksi ja toimenpiteitä varten Pohjois-Suomen aluehallintovirastolle.

Tarkastuspöytäkirja lähetetään tiedoksi ja mahdollisia lupaviranomaisen toimenpiteitä varten Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto Valviralle.

Tarkastuspöytäkirja lähetetään tiedoksi myös kaikille muille lapsia Pohjolakotiin sijoittaneita kuntia valvovalle aluehallintovirastoille: Etelä-Suomen aluehallintovirasto, Lounais-Suomen aluehallintovirasto, Itä-Suomen aluehallintovirasto ja Lapin aluehallintovirasto.

Pöytäkirjan vakuudeksi

Riikka Jackson
esittelijä